

EU Kids Online II

A magyarországi kutatás eredményei

Készült a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére

_ithaka
- research &
consulting

2011. szeptember
v1.2

TARTALOM

TARTALOM	2
I. LEGFONTOSABB EREDMÉNYEK.....	3
II. BEVEZETÉS: A GYEREKEK ÉS A VILÁGHÁLÓ – KOCKÁZATOK ÉS LEHETŐSÉGEK	5
Az EU Kids Online projekt elméleti háttéréről	5
Gyerekeket kérdezni: a kutatás felépítése és módszertana	7
Az EU Kids Online kutatás helye a hasonló témájú magyar és nemzetközi vizsgálatok tükrében	8
III. A GYEREKEK INTERNET-HASZNÁLATÁNAK ÁLTALÁNOS JELLEGZETESSÉGEI	9
Az internetezéshez használt eszközök	9
Az internethasználat gyakorisága	10
Ki mire használja az internetet?	12
Közösségi oldalak	13
Adatvédelmi beállítások	14
IV. KOCKÁZATOS TEVÉKENYSÉGEK	16
Szexuális jellegű tartalmak (képek, videók)	16
Szexuális jellegű üzenetek (sexting)	18
Ismerekedés és találkozás idegennel.....	19
Zaklatás (bullying).....	22
Kockázatos felhasználói webtartalmak.....	24
A kockázatos tevékenységek elterjedtsége a magyar gyerekek körében	24
Összetett magyarázó modell a kockázatos tevékenységekre	29
V. ROSSZ TAPASZTALATOK ÉS ÁRTALMAK.....	31
Rossz élmények az egyes kockázatos tevékenységek kapcsán	32
Az ártalom egy különleges forrása: internetfüggőség?	33
VI. KOMPETENCIA A ROSSZ TAPASZTALATOK KIVÉDÉSÉRE ÉS KEZELÉSÉRE	34
Biztonságos internethasználattal kapcsolatos kompetenciák.....	34
Ha már megtörtént a baj: védekezési módszerek és stratégiák.....	35
VII. SZÜLŐI TÁMOGATÁS ÉS MEDIÁCIÓ	37
A szülők internethasználatának jellemzői	37
A gyerekek internethasználatának szülői támogatása, illetve korlátozása és ellenőrzése	38

Segítség a barátoktól.....	42
Segítség a tanároktól, illetve egyéb forrásokból	43
VIII. ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK.....	45
IX. SUMMARY, CONCLUSIONS	47
X. FÜGGELÉK.....	49
A tanulmányban gyakran használt összevont változók leírása	49
Táblák és ábrák jegyzéke	50

I. LEGFONTOSABB EREDMÉNYEK

- A magyar gyerekek többsége (60%) a háztartás több tagja által közösen használt, asztali számítógépen internetezik, míg saját asztali számítógéppel 42%-uk, saját, vagy a gyerekszobába bevihető lappal pedig 8%-uk rendelkezik.
- A gyerekek 47%-a többnyire csak egyféle gépet használ, míg 43%-nyian vannak azok, akik többféle eszközön keresztül is elérik az internetet. Sőt, a megkérdezett gyerekek 12%-ának négy vagy annál is többféle eszköztípushoz van hozzáférése. Ezt az értéket leginkább a család (háztartás) anyagi helyzete, illetve a településtípus jellege határozza meg.
- Az adatok tanúsága szerint 2010-ben még egyáltalán nem volt jellemző, hogy a 9-16 év közötti gyerekek a szabadban, utazás közben interneteztek volna valamilyen mobil eszközön. Arányuk a teljes mintában csupán 1% volt. Az azonban várható, hogy az elkövetkezendő évek során ez az arány nőni fog.
- A magyar gyerekek átlagosan 9 éves korukban kezdik el önállóan használni az internetet. Azt is feltételezhetjük, hogy az elkövetkezendő években ez az átlagos életkor még valamelyest csökkenni fog, és valahol 5-6 év táján stabilizálódik.
- A 9-16 év közötti magyar gyerekek közel 60%-a napi szintű, rendszeres internethasználó, míg további 35% azok aránya, akik hetente egy-két alkalommal csatlakoznak az internetre. Általánosságban elmondható, hogy a fiúk, az idősebbek, illetve a Budapesten élők a legintenzívebb internethasználók.
- Természetesen az otthoni infrastruktúra, illetve a szülők internet-használati szokásai is befolyásolják azt, hogy valaki milyen intenzív felhasználó. Míg azokban a családokban, ahol a szülők (vagy legalább az egyikük) maguk is interneteznek, ott a gyerekek is jóval többet ül gép előtt.
- A 9-16 éves gyerekek leggyakoribb online tevékenységének a különböző videók nézése bizonyult: a megkérdezettek háromnegyede szokta ezt csinálni. Ettől nem sokkal lemaradva találjuk az internet iskolai feladatokhoz való használatát, illetve a különböző közösségi oldalak látogatását. A második legnépszerűbb csoportba közel azonos értékekkel az azonnali üzenetküldés, az online játék, illetve az email küldés/fogadás került.
- A 9-16 éves magyar gyerekek kétharmada legalább egy közösségi oldalon saját profillal. Inkább a lányok és az idősebbek azok, akik használják ezeket az oldalakat. A gyerekek egynegyedének van 50 és 100 közötti, egyharmadának pedig 100 és 300 közötti ismerőse, míg 13%-uknak ennél is több. Az összes megkérdezett gyerek 55%-ának volt nyilvános, azaz mindenki által látható profilja közösségi oldalon. 22%-nyian voltak azok, akik azt részlegesen publikussá tették, míg 16% volt azok aránya, akik olyan beállításokat alkalmaztak, hogy azt csak barátaik láthassák.
- A magyar 9-16 éves gyerekek 37%-a találkozott már legalább egyvel, a kutatásban vizsgált öt kockázatos tevékenység közül, és átlagosan 0,74 ilyenrel van tapasztalata a fiataloknak. A legelterjedtebb kockázatos cselekvéstípus az online ismerkedés, amit a gyerekek csaknem negyede megtett már. Ezt követi a veszélyeket rejtő felhasználói tartalmak böngészése (16%). Az internettel kapcsolatos előítéletekkel ellentétben a pornográf tartalmak böngészése korántsem olyan elterjedt: minden tizedik gyereknek vannak ilyen jellegű tapasztalatai. A szexuális jellegű üzenetek, cselekvések még ennél is ritkábbak, hasonlóan az online zaklatáshoz (6-6%).
- A kockázatos tevékenységekkel kapcsolatos tapasztalatok a korrallal egyértelműen nőnek – a fordulópont 14 és 15 éves kor között van, amikor hirtelen megnövekszik az ilyen tapasztalatokkal rendelkezők aránya. A regressziós elemzés szerint más demográfiai változók kevésbé befolyásolják ezt a kérdést, ebben a tekintetben sokkal fontosabbak az internethasználat milyenségét leíró tényezők, illetve egyes pszichológiai és off-line faktorok. A gyakori és változatos internethasználat, illetve az általános kockázatkereső viselkedés növelik a kockázatos tevékenységek kipróbálásának esélyét.
- Általánosságban a gyerekek 10%-a számolt be olyan rossz tapasztalatokról, amik internetezés közben érték őket. A részletesebben vizsgált négy cselekvéstípus esetében igen változó, hogy azok milyen arányban fordultak ártalomnak tekinthető tapasztalatba. A zaklatás esetében a legnagyobb az arány (72%), amit sokkal kisebb számokkal követ a szexuális tartalmú képekkel, videókkal való találkozás (30%) és a szexuális jellegű üzenetekkel, cselekvésekkel kapcsolatos tapasztalat (29%). Legkisebb arányban az online ismeretségekkel való offline találkozók végződtek rosszul (9%). Mindent összevéve, és a rossz tapasztalat komolyságát is megvizsgálva ezekkel a tevékenységekkel kapcsolatban a korosztály 5%-a számolt be olyan eseményről, ami meglehetősen, vagy nagyon felzaklatta.
- Az internetfüggőség a jelek szerint nem mondható elterjedtnek a magyar gyerekek körében.
- Az adatok azt mutatják, hogy azok, aki rossz tapasztalatokat szereztek nagyrészt képesek voltak aktív módon kezelni a helyzetet és csökkenteni az ártalom mértékét. Ugyan a fatalista elemek is gyakran előfordulnak a válaszadási mintákban, az érintettek 40%-a kizárólag valamilyen aktív stratégiát választott (megbeszélte valakivel a dolgot, megelőző technikai lépéseket tett stb.), és csupán 10%-uk hagyatkozott kizárólag passzív eszközökre (pl. függesztette fel egy időre az internetezést).
- A 11-16 éves gyerekeknek mindösszesen 24%-a gondolta úgy, hogy nem igaz az az állítás, hogy ő

többet tud az internetről, mint a szülei. 30% inkább egyetértett ezzel, míg a fennmaradó 46% határozottan úgy vélte, hogy a szüleinél nagyobb tudással rendelkezik. Azaz majdnem minden második gyerek esetében a szülő már eleve információs hátrányban van a gyerekével szemben.

- A kutatás során vizsgált (csak a 11-16 évesek körében kérdezett) nyolc ilyen használati készség közül a könyvjelzők (bookmarkok) elmentése volt a legszélesebb körben használt tudás: a kérdezettek 58%-a tudta, hogy hogyan menthet el egyes oldalakat. A gyerekek csaknem fele képesnek érezte magát arra, hogy a biztonságos internethasználattal kapcsolatos ismereteket megtalálja a világhálón, és ugyanennyien tudják, hogy hogyan blokkolhatnak nem kívánatos személyektől érkező üzeneteket. 45% tudja, hogy hogy kell a közösségi oldalakon a biztonsági beállításokat megváltoztatni. A nem kívánatos üzeneteket már csak 38% gyerek tudja blokkolni, és kevesebb min harmaduk érezte képesnek magát arra, hogy a helyes információ megszerzése érdekében összehasonlítsa különböző weblapokat. Végül csupán minden ötödik kérdezett tudta, hogy hogyan kell gépének szűrési beállításait megváltoztatni.
- Abban a viszonylag kis számú esetben (ami egy ilyen nagyságrendű kutatás során felszínre kerülhet), amikor egy gyereket valóban negatívan érintett valamilyen online kockázat és veszély, az erre adott válaszreakciók az esetek túlnyomó többségében olyan aktív cselekvések voltak, amelyek egyértelműen segíthetnek a probléma megoldásában. Egy ilyen kérdőíves kutatás természetesen nem szolgáltathat elegendő információt ezeknek a konkrét eseteknek a valódi, komplex és hosszú távú hatásmechanizmusairól. Ezért adataink csupán jelezhetik azt, hogy a probléma jelen van, az arra adott reakciók pedig igen sokrétűek, a gyerekek többsége pedig – saját bevallása szerint – viszonylag jól tudja kezelni a kialakult helyzeteket.
- A megkérdezett szülők több mint negyede nem használja az internetet. Rendszeres, napi szintű internethasználónak a teljes minta 43%-a bizonyult. Négy 9-16 éves magyar gyerek közül egy olyan biztosan van, akinek a szülője nem internetezik, miközben a gyereke igen. Azaz itt az ismeret- és tudásbeli szakadék mindenképpen jelen van. Az internetet nem használó szülőket legnagyobb arányban a kistelepüléseken (10 ezer-, illetve 2 ezer fő alatt) és az alacsony státuszú háztartásokban találjuk.
- A leginkább, korlátozások nélkül engedélyezett tevékenységek körébe az azonnali üzenetküldés, illetve a különböző videók, videóklippek nézése sorolható. Közösségi oldalon saját profilt a gyerekek valamivel több mint fele hozhat létre engedély nélkül.
- A szülők háromnegyede (75%) szokott beszélgetni a gyerekével arról, hogy mit csinál az interneten. Az,

hogyan egy szülő beszélget-e a gyerekével arról, hogy mit csinál az interneten, leginkább attól függ, hogy a szülő maga használja-e a világhálót.

- A saját internetes tudásukat magabiztosnak ítéelő szülők – természetesen – jóval nagyobb arányban tudnak segíteni gyerekeiknek akár valamilyen információnak a megkeresésével, akár pedig a biztonságos internethasználattal kapcsolatban.
- Az internetet otthonukban (is) használó gyerekek szüleinek több mint fele (52%) meg szokta nézni a gyerekek által látogatott honlapokat, közel 40% azok aránya, akik a gyerek közösségi oldalon lévő profiljára is rápillantanak, míg 35% a gyerek kapcsolatait is ellenőrzi az azonnali üzenetküldő programokban. A gyerek által kapott/küldött üzeneteibe – legyen szó email-ről vagy azonnali üzenetről – a szülők 23%-a tekint bele.
- A gyerekek több mint kétharmada számíthatott valamilyen barátjára akkor, amikor nehézségei támadtak valamivel a megkeresésével az interneten. 24% azok aránya, akiknek segítettek akkor, amikor valamilyen felhőborító vagy nyugtalanító tartalommal találkoztak az interneten.
- A tanárok ugyan nincsenek nagy „lemaradásban”, azonban általánosságban a szülőktől nagyobb arányban kapnak segítséget, támogatást a gyerekek, mint tőlük.

II. BEVEZETÉS: A GYEREKEK ÉS A VILÁGHÁLÓ – KOCKÁZATOK ÉS LEHETŐSÉGEK

A gyerekek és fiatalok szerinte Európában egyre fiatalabb korban kezdenek ismerkedni a világhálóval, és életük egyre több szférájában jelenik meg, vagy kap akár főszerepet az internetezés. Ez a folyamat kétségtelenül számos előnnyel jár, ám nyilvánvalóan veszélyeket is rejt magában. A jelenség természetéből adódik, hogy az esetleges ártalmak forrásául szolgáló veszélyek sokszor nagyobb figyelmet kapnak, hiszen mind a szülők, mind pedig az egyéb érintett aktorok (tanárok, szakpolitikusok, média, civil szervezetek, stb.) célja az, hogy ilyen esetek minél ritkábban forduljanak elő.

Ugyanakkor akár az előnyökről, akár a veszélyekről van szó, a gyerekek internetezéséről és ennek a szocializációra, kapcsolatépítésre, kommunikációra, tanulásra való hatásáról igen kevés bizonyítékokkal alátámasztott tudással rendelkezünk. Ennek a hiányosságnak a részbeni pótlására jött létre az EU Kids Online nemzetközi kutatási együttműködés, amit az Európai Bizottság Biztonságos Internet Programja támogat. Az EU Kids Online kutatásnak eddig két hulláma valósult meg: az EU Kids Online I. elsősorban a már meglévő európai kutatások tanulságainak összegyűjtésével és a gyerekek internetezését leíró elméleti modell megalkotásával foglalkozott, amit a 2011 őszén lezáruló EU Kids Online II. egy nagyszabású, 25 európai országot érintő adatfelvétellel teljesített ki.¹ Ez a jelentés a magyarországi adatfelvétel eredményeinek összefoglalását tartalmazza. A munkát a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatta.

Az EU Kids Online projekt elméleti hátteréről

Az EU Kids Online kutatássorozat elméleti hátteréről szolgáló modell alaptétele az a fenti megállapítás, hogy a gyerekek internetezése egyaránt rejthet lehetőségeket és kockázatokat. A lehetőségek és a kockázatok terén egyaránt beszélhetünk tartalmi (content) elemekről, kapcsolati (contact) elemekről, és viselkedési (conduct) elemekről. Az 1. táblázat részletesen bemutatja, azt az elméleti teret, amely a

fenti változók szerint írja le a gyerekek internetezésének lehetséges következményeit.

		Tartalmi jellegű elemek – a gyerek, mint befogadó	Kapcsolati jellegű elemek – a gyerek, mint résztvevő	Viselkedési jellegű elemek – a gyerek, mint kezdeményező
Lehetőségek	Tanulás és digitális írástudás	Oktatási jellegű erőforrások	Kapcsolatfelvétel hasonló érdeklődésű emberekkel	Saját kezdeményezésű, vagy csoportos tanulás
	Civil részvétel és elkötelezettség	Globális információk	Kommunikáció az egyes csoportok között	A civil elköteleződés konkrét megnyilvánulásai
	Kreativitás és önkifejezés	Változatos erőforrások	Másoktól érkező inspiráció, felhívás a részvételre	Saját tartalmak előállításai
	Személyes identitás és társas kapcsolatok	Tanácsadás (pl. személyes, egészségügyi, szexualitással kapcsolatos stb.)	Közösségi hálózatok, élmények megosztása	Önkifejezés
Kockázatok	Kereskedelmi jellegű veszélyek	Reklámok, spamek	Személyes adatok megszerzése, felhasználása	Szerencsejáték, illegális letöltés, hackerkedés
	Agresszivitás	Agresszív, gyűlöletkeltő tartalmak	Zaklatás, bántalmazás	Mások zaklatása, bántalmazása
	Szexualitás	Pornográfia, ártalmas szexuális tartalom	Idegennel való találkozás	Pornográf tartalmak készítése, megosztása
	Értékek terén fenyegető veszélyek	Rasszista, vagy torzított tartalom (pl. drogfogyasztásról)	Önbántalmazás, negatív viselkedésműködésre való felhívás	Tanácsok, információk terjesztése droghasználattal, anorexiával kapcsolatban

1. táblázat: Az EU Kids Online kutatás elméleti megfontolásai. Kockázatok és lehetőségek az internethasználatban.

Az EU Kids Online kutatás, bár mindkét hullámában igyekezett teret adni a lehetőségekkel kapcsolatos kérdéseknek is, elsősorban mégis a kockázatok felmérésére koncentrált. Ennek főként az az oka, hogy a kutatás illeszkedik ahhoz az európai szakpolitikai célkitűzéshez, hogy az online környezetben megjelenő ártalmak előfordulási gyakorisága, súlyossága és következményei sokkal jobban előrejelezhetővé váljanak. Az internetezés jelentette veszélyek ugyanis gyakran túlmisztifikáltak, eltűntek, de leginkább homályban maradnak. Ezért az aggódó szülők és intézmények hajlamosabbak lehetnek a radikális válaszokra (pl. eltiltás az internetről), ami azonban hosszú távon kontraproduktív lehet, hiszen azt, hogy mi ártalmas és mi nem, nem egyszerű eldönteni, viszont a korlátozással számos előnyös, pozitív dologtól is megfoszthatjuk a fiatalokat.

Az EU Kids Online beszámoló egyik példáját idézve érdemes a kérdést egy igen elterjedt gyerektevékenységgel, a biciklizéssel összehasonlítani. A bicikliző gyerekeknek egy kis

¹ A kutatás harmadik hulláma 2012-ben veszi kezdetét.

része balesetet szenved, esetleg komolyan megsérül. Ez a lehetőség azonban kalkulálható: ismertek olyan körülmények és beavatkozási eszközök, amik csökkentik a veszélyt (jó bicikli utak, sisak, KRESZ-oktatás, szülői felügyelet stb.) és olyanok is, amik növelik a baleset esélyét (figyelmetlen autósok, rossz biciklizési technika stb.). Valljuk be, senkinek nem jut eszébe azonban biciklizés betiltása – ez egyáltalán nem lenne népszerű ötlet –, sőt sokan úgy vélik, hogy ez a kis kockázat csak növeli a fiatalok tudatos és biztonságos közlekedésre való alkalmasságát, miközben érdemes mindent megtenni a veszélyt csökkentő tényezők erősítéséért.²

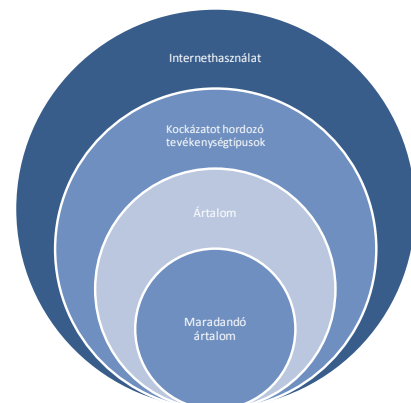
Az internetezés, csakúgy mint bármely más tevékenység társadalmi környezetbe ágyazott – vagyis formája, kimenete sok mindentől függ (a gyerek személyiségétől, tudásától, környezetétől stb.). Ugyanaz a tevékenység a feltételektől és a körülményektől függően lehet hasznos és ártalmas is.³ Vegyük például az online ismerkedést. Az internet lehetővé teszi, hogy a hasonló érdeklődésű, ugyanazon problémákkal küzdő, vagy egyszerűen csak magányos emberek könnyebben egymásra találjanak, így segítve a társas kapcsolatok élénkítését. Ugyanakkor előfordulhat, hogy az online térben olyan személyek kerülnek közel a gyerekekhez, akiknek rossz szándékaik vannak. Mint a fenti táblázat is mutatja, számos más olyan használati forma is van, ami egyszerre tartogathat előnyt és lehetőségeket, ugyanakkor a körülmények szerencsétlen alakulásakor az ártalom lehetőségét is magukban rejtik.

Az internetezéssel kapcsolatban ugyanakkor kevésbé állnak rendelkezésre a veszélyt növelő és csökkentő tényezőkkel kapcsolatos információk. Egyes vizsgálatok alapján a kockázatos tevékenységek gyakorlásának előfordulását növeli a gyakori és változatos internetezés. Ez az úgynevezett „**használati hipotézis**” (usage hypothesis) azt állítja, hogy azok, akik régebben és több mindenre használják a világhálót nagyobb arányban végeznek kockázatos tevékenységeket.⁴

Más kutatások⁵ arra is rámutattak, hogy a jobb internet-használati képességek, a magasabb szintű digitális írástudás szintén növelheti a lehetőségek kihasználását, de ugyanakkor a kockázatokkal való találkozást is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a gyakrabban és felkészültebben internetezőök több ártalmat szenvednének el. Egyes kutatások ugyanis éppen arra mutatnak rá, hogy bizonyos kockázatokkal való találkozás éppen, hogy növeli a tudatosságot és az ellenálló képességet.⁶

Mindemellett a kutatások azt is valószínűsítik, hogy az ártalmak tekintetében sokkal fontosabb a már kialakult sebezhetőség szintje, ami különböző pszichológiai és szociális tényezőktől függ („**sebezhetőségi hipotézis**” - vulnerability hypothesis). Egy másik gyakran feltett hipotézis szerint az online kockázatok vállalásában a legnagyobb szerepe az offline viselkedésnek van. Az ún. „**kockázat vándorlási hipotézis**” (risk migration hypothesis) szerint ugyanis az internetes kockázatos tevékenységek kipróbálását jelentősen befolyásolja, hogy valaki általában vállal-e különböző kockázatokat, vagy sem.

A fenti rövid elméleti áttekintés egyben be is mutatta azokat a fogalmakat, amik az EU Kids Online kutatás keretében is a legfontosabb szerepet kapták. Az EU Kids Online kutatás egyik alapvetése, hogy különválasztja a **kockázat** (risk) és az **ártalom** (harm) fogalmát. Ennek lényege, az a feltevés, hogy nem minden kockázatos tevékenység eredményez ártalmat.

1. ábra: Az internethasználat kockázatainak és ártalmainak hierarchikus modellje

Egyrészt, ahogy már fentebb az online ismerkedés kapcsán megjegyeztük, a kockázat mellett egyes

² Risk and safety on the Internet: The Perspective of European Children, www.eukidsonline.net

³ Sonia Livingstone – Anke Görzig: The Peer Exchange of Sexual Messages on the Internet: Explaining Adolescent Experiences of Risk and Harm, (előkészületben)

⁴ Sonia Livingstone – Ellen J. Helsper: Taking Risk when Communicating on the Internet, Information, Communication & Society, Vol. 10, No. 5, 2007, pp. 619-644.

⁵ Sonia Livingstone – Anke Görzig: The Peer Exchange of Sexual Messages on the Internet: Explaining Adolescent Experiences of Risk and Harm, (előkészületben)

⁶ Sonia Livingstone – Anke Görzig: The Peer Exchange of Sexual Messages on the Internet: Explaining Adolescent Experiences of Risk and Harm, (előkészületben)

tevékenységekben jelen van az előny/lehetőség is, másrészt előfordulhat, hogy egy kockázatos tevékenység, egyszerűen nem jelent megrázó élményt a gyerekeknek (pl. nem eredményez negatív élményt a szexuális töltetű képek látványa). Erre az elvre alapozva a kutatás másik fontos jellemzője, hogy nem határozza meg előre az ártalmas tevékenységek körét, vagyis nem állítja például azt, hogy az internetes pornográfiával való találkozás mindenképpen ártalmat jelent. Az ártalmat maguk a válaszadók határozzák meg, mikor a kockázatot jelentő tevékenységekkel kapcsolatban beszámolnak érintettségükről, illetve arról, hogy mindez milyen élményt jelentett nekik.

A kutatás két alapfogalmán, a kockázaton és az ártalomon kívül, fontos tényezők a **sebezhetőség** (*vulnerability*) és az **ellenálló képesség** (*resilience*). Az egymást kiegészítő két fogalom lényegében az ártalomra való fogékonyság fokmérője. A sebezhetőség azt mutatja meg, hogy mennyire valószínű, hogy valaki a kockázatos tevékenységeken keresztül valóban ártalmat él át, illetve azt nehezen dolgozza fel, míg az ellenálló képesség az ártalom elkerülésére, illetve feldolgozására való képességet jelenti. Ezen fogalmak esetében a fő kutatási kérdést az jelenti, hogy melyek azok a tényezők, amik befolyásolják a sebezhetőség, illetve az ellenálló képesség mértékét.

A **feldolgozás** (*coping*) szintén fontos kulcsszava a kutatásnak: ez alatt a címszó alatt kerültek feltérképezésre a rossz élményekre adott válaszok, megoldási stratégiák.

Végül fontos megemlíteni a **mediáció** (*mediation*) fogalmát. Az EU Kids Online kutatássorozat ugyanis nem csak az internethasználat jellemzőit, hanem a gyerekek internethasználatának társadalmi közegét is vizsgálta. Ez ebben az esetben azt jelenti, hogy a szülők megkérdezésével, illetve a gyerekeknek szánt hasonló jellegű kérdésekkel azt is megvizsgálta, hogy a szülők milyen mértékben tudatosak gyerekük nethasználatával kapcsolatban, illetve milyen mediációs eszközöket vesznek igénybe annak alakítása, biztonságosabbá tétele, ellenőrzése érdekében. (Kisebbségi mértékben ugyan, de az iskolai és a kortárs mediáció is a kérdőív témái közé tartozott.)

A kutatás tehát a fenti fogalmak (lehetőségek, kockázatok, ártalom, sebezhetőség, ellenálló képesség, feldolgozás, mediáció) köré szerveződve került kialakításra, és az ezek által behatárolt témákat vette górcső alá.

Jelen tanulmány célja, hogy mindezen kérdéseket a magyar gyerekekkel kapcsolatban vizsgálja meg. A

tanulmány felépítése nagyrészt követi a fent leírt elméleti vonalat. Elsőként általánosságban vizsgáljuk meg a magyar gyerekek internet használati szokásait kitérve mind a használat körülményeire, módjaira és a használati formákra, különös tekintettel az egyre nagyobb teret nyerő közösségi oldalakra. Ezt követően elsőként egyenként, majd összevonva vizsgálunk meg egyes kockázatos tevékenységeket, amit az ártalom kérdéskörének elemzése követ. A feldolgozással szintén külön fejezet foglalkozik, majd hosszabban kitérünk a szülői és egyéb mediáció jelenlétére és hatásaira. Végül, kihasználva a kutatás összehasonlító jellegét, a magyar eredményeket nemzetközi kontextusban is megvizsgáljuk.

Gyerekeket kérdezni: a kutatás felépítése és módszertana

A gyerekek körében végzett kutatás mindig igen nehéz és komoly előzetes tervezést igénylő feladat, különösen, ha olyan érzékeny témákról van szó, mint ebben az esetben is. Az EU Kids Online kutatói ezért igen nagy körültekintéssel és a vonatkozó etikai szabályok maximális betartásával,⁷ hosszas tervezést és tesztelést követően alakították ki a kutatási eszközöket.

A kutatás kvantitatív jellegű, kérdőíves adatfelvétel volt, amely során 25 országban,⁸ összesen 23 420 gyereket és mindegyik interjúalany egy szülőjét kérdezték meg. A vizsgált populációt a 9-16 éves, internethasználó gyerekek jelentették, akik közül minden országban véletlenszerű mintavétellel választották ki a kutatásba bevont személyeket.

A kérdőívek véglegesítését hosszas tesztelési periódus előzte meg, amit ez esetben ún. kognitív tesztelés is kísért. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a kérdéseket egyenként értelmeztették a populációba tartozó néhány gyerekkel annak érdekében, hogy azok jelentése és tartalma világos legyen a kérdezettek számára, megfeleljen koruknak és nyelvi kompetenciájuknak, illetve hogy jól írja le a kutatók által kérdezni kívántakat.

⁷ Az etikai útmutatót és a részletes módszertani leírást tartalmazó dokumentum letölthető:

<http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EUKidsII%20%282009-11%29/Survey/Survey%20documents.aspx>

⁸ Ausztria, Belgium, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Törökország

A kérdezés személyesen, a gyerekek otthonában zajlott.

A válaszadó gyerekeknek két kérdőívet kellett kitölteniük, egyet kérdezőbiztos segítségével, egyet pedig önkéntesül. Ez utóbbiban szerepeltek a kényesebbnek számító kérdések, amit a kérdezőbiztos egyedül, lehetőleg nem szülei jelenlétében töltöttek ki, majd lezárt borítékban adták oda a kérdezőbiztosnak. A gyerekek egyik szülője szintén megkérdezésre került. A kérdezés végén minden család egy, a biztonságos internetezésről, és a segítő szolgáltatásokról szóló tájékoztató anyagot kapott.

Az adatfelvételi munka elvégzésére az európai közbeszerzési szabályok szerint kiírt pályázatot az IPSOS MORI nyerte, ami a 25 országban 25 különböző céggel kötött szerződést a helyi kutatás elvégzésére. A magyarországi adatfelvételt az Ipsos bonyolította le 2010. május-júniusában.

Az EU Kids Online kutatás helye a hasonló témájú magyar és nemzetközi vizsgálatok tükrében

Az elmúlt években számos hazai és nemzetközi kutatás foglalkozott a gyerekek internethasználatával, azon belül pedig a kockázatokkal, az online szféra veszélyeivel és ártalmaival. Összességében egy olyan, alig másfél évtizedes fejlődéstörténetről beszélhetünk, amely pár éves időtávon is képes paradigmatisz változásokon keresztül menni. Ezen a területen akár 2-3 éves kutatási eredmények is elavultnak számíthatnak, hiszen a technológia, ezzel kapcsolatban pedig a felhasználói szokások is folyamatos mozgásban vannak.

Az online veszélyekkel és kockázatokkal kapcsolatos ismereteink folyamatosan bővülnek, és mára a téma elméleti irodalma (akár empirikus megalapozottsággal, akár anélkül) is rendelkezésre áll. Általánosságban azonban elmondható, hogy a kutatások jelentős része csak ennek az összetett jelenségnek egy-egy részletére, illetve a hatásmechanizmusok megértésére fókuszál. Ebből is következik, hogy az ezekből a sporadikus kutatásokból kibontakozó valóságkép – amelyek többnyire különböző diszciplinák (kriminológia, pszichológia, jog, szociológia, stb.) elméleti irányultságát követik – nem egységes.

Az EU Kids Online kutatás célja elsősorban a téma holisztikus megközelítése volt, módszertanának alapjául pedig a gyerekek közvetlen megkérdezését, az ő szubjektív véleményüknek, értékítéleteinek a

megismerését tűzte ki céljává. Lehetőségeiből fakadóan az egyes eseteket (ártalmakat) részleteibe menően nem tudta vizsgálni, hiszen egy 1000 fős reprezentatív minta erre („szerencsére”) nem ad lehetőséget.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon össze lehet-e hasonlítani közvetlenül a különböző kutatások eredményeit. Az erre adhat rövid válasz az, hogy nem, hiszen minden egy projekt más-más céllal és módszertannal készült.

Az EU Kids Online magyarországi kutatásának vitathatatlan előnye, hogy a mintavételen alapuló reprezentatív kutatások elvét követte, az adatfelvételt pedig erre kiképzett, professzionális kérdezőbiztosok végezték el, közvetlenül, személyesen megkérdezve a gyerekeket és szüleiket. A kifejezetten szenzitív kérdések esetében pedig önkéntes kérdőíveket alkalmaztunk.

Más hazai kutatások többnyire valamilyen jól körülhatárolható populációt kérdeztek meg, eltérő módszertannal (pl. iskolában kitöltött online kérdőív), illetve az alappopuláció, ebből következően pedig a mintavételi alapegység is különbözött (pl. nem országos kutatást végeztek, hanem csak Budapestre fókuszáltak, vagy éppen a mintavétel alapegysége nem a teljes internetező (gyerek)sokaság, hanem iskolák voltak).⁹

Ezeknek a kutatásoknak az eredményei közvetlenül nem összevethetőek, hiszen az alapok (kikről beszélünk) különböznek, illetve kutatásonként változik az is, hogy hogyan definiáljuk az egyes fogalmakat, jelenségeket, közelebbről nézve, mit tekintünk kockázatos, veszélyes internetes tevékenységnek, vagy éppen mikortól beszélünk megvalósult zaklatásról.

Amennyiben azonban az adatokat a lehető legjobban megpróbáljuk harmonizálni - amennyire erre van lehetőség – (például a megkérdezettek körének szűkítésével), azt tapasztalhatjuk, hogy az eredmények közötti eltérések már jóval kisebbek, jelentősebb, trendszerű eltéréseket már nem figyelhetünk meg.

⁹ Ilyen kutatás például a Független Médiaközpont által végzett nemzetközi Pandóra Szelenecéje kutatás, vagy éppen az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) keretei között lebonyolított budapesti középiskolásokat vizsgáló kutatás. (www.cij.hu/2Fhu%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F09%2FPandora_szelenecje_bovitett_v_erzio.pdf, www.okri.hu)

III. A GYEREKEK INTERNET-HASZNÁLATÁNAK ÁLTALÁNOS JELLEGZETESSÉGEI

Nemzetközi összehasonlításban valószínűleg a legfiatalabb korosztályok azok, akik össztársadalmi szinten a legkisebb lemaradásban vannak az internethez való hozzáférés, illetve használat tekintetében. Téves lenne azonban azt állítani, hogy a gyerekek között ne lennének olyan jelentős különbségek, amelyek leginkább a családi környezetükre, lehetőségeikre vezethetők vissza.

9-16 év közötti a személyiségfejlődés jelentős változáson megy keresztül és a világgal kapcsolatos ismereteknek is olyan szintű bővülése következik be amely nagymértékben tükröződik a gyerekek internethasználatában, illetve általánosságban az online léttel kapcsolatos attitűdjeikben.

Az internetezéshez használt eszközök

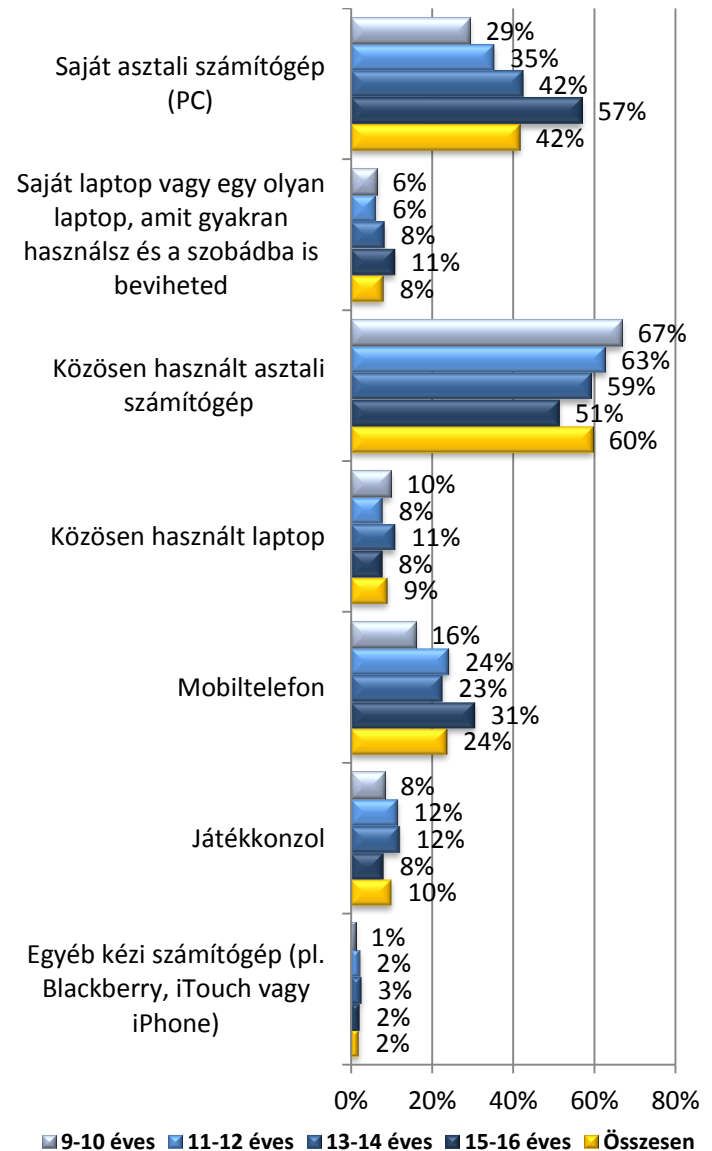
A magyar gyerekek többsége (60%) a háztartás több tagja által közösen használt, asztali számítógépen internetezik, míg saját asztali számítógéppel 42%-uk, saját, vagy a gyerekszobába bevihető lappal pedig 8%-uk rendelkezik.

Életkor szerint bontásban vizsgálva az adatok azt mutatják, hogy minél idősebb valaki, annál nagyobb arányban rendelkezik saját géppel, azaz az internetet saját szobájába elvonulva tudja használni. Az igazi nagy „ugrás” leginkább a 15-16 éves életkor elérésekor következik be: a saját asztali számítógéppel rendelkezők aránya például a 13-14 évesek 42%-os értékéhez képest 57%-ra nő. De ebben a korcsoportban az átlagnál magasabb a saját hordozható számítógépet használók aránya is.

Az EU Kids Online adatfelvétele 2010 nyarán zajlott, az azóta eltelt időben pedig a mobiltechnológia folyamatos fejlődésének lehettünk szemtanúi. Ezért valószínű, hogy a 2010-es 24%-nál ma már magasabb a mobiltelefonon internetezők aránya, főleg annak fényében, hogy a készülékek ára az elmúlt 1-2 évben folyamatosan csökkent, illetve egyre inkább megjelentek a kifejezetten fiatalok számára készülő, közép- és alsó-közép kategóriás okostelefonok is a piacon, miközben a szolgáltatók számára is a mobil platformok erősítése vált a fő stratégiai iránnyá. (A kutatásunkban az okostelefonok még külön kategóriát képeztek, a kézi számítógépekkel együtt.)

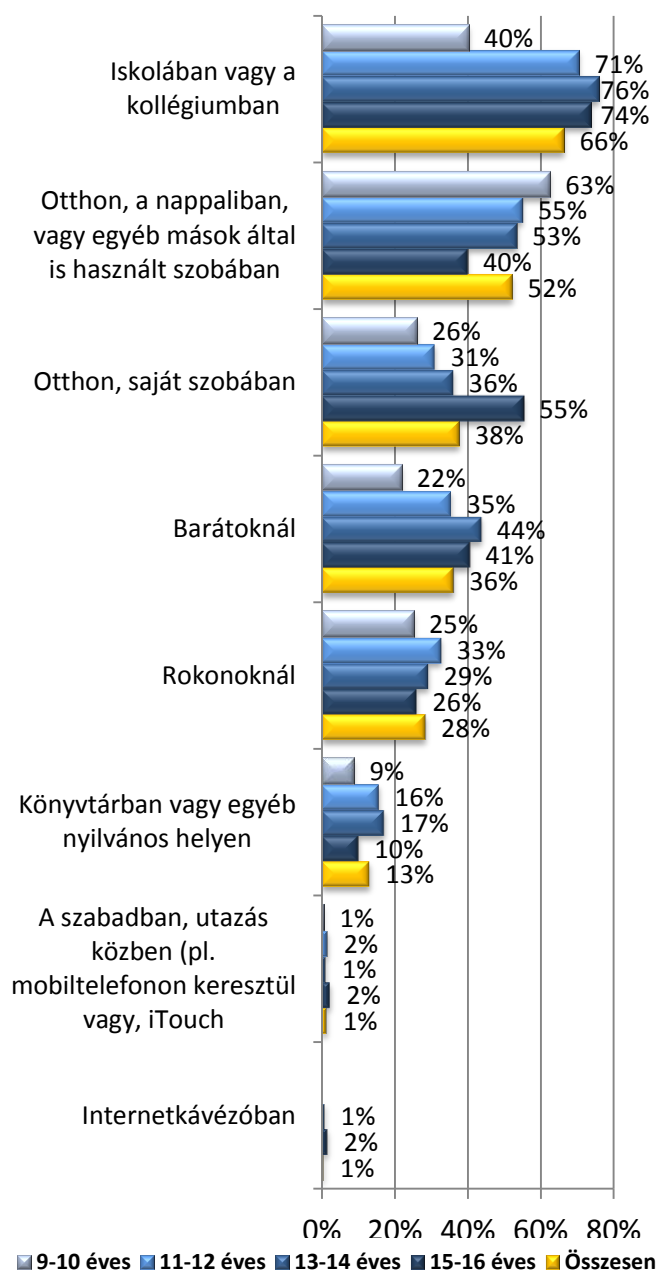
Érdemes még megemlíteni a játékkonzolok egyre növekvő szerepét is az internet elérésében. Kutatásunk szerint a 9-16 év közötti gyerekek közül minden tízedik ezen az eszközön keresztül (is) eléri az internetet.

A gyerekek 47%-a többnyire csak egyféle gépet használ, míg 43%-nyian vannak azok, akik többféle eszközön keresztül is eléri az internetet. Sőt, a megkérdezett gyerekek 12%-ának négy vagy annál is többféle eszköztípushoz van hozzáférése. Ezt az értéket leginkább a család (háztartás) anyagi helyzete, illetve a településtípus jellege határozza meg. E két demográfiai változó természetesen egymással erős összefüggést is mutat. Míg az alacsony szocio-ökonómiai státuszú háztartásokban az eszköztípusok átlagos száma 1,4, addig ez a magas státuszúak körében meghaladja a 2,2-es értéket. Míg a 2000 főnél kisebb településeken élők esetében az átlag 1,5, addig a budapestiek átlagban több mint kétféle eszköztípust használnak.

2. ábra Milyen eszközön keresztül használja az internetet?

Az EU Kids Online jellegéből fakadóan az internetező gyerekeket tekintette a mintavétel alapsokaságának. Ezért a digitális szakadék, a technológiához való hozzáférés egyenlőtlenségeinek vizsgálata nem tartozott a kiemelt céljai közé. E kutatás adataiból is kiolvasható azonban, hogy létezik a magyarországi 9-16 év közötti gyerekek között egy olyan 10%-ot kitevő csoport, akik bár használnak internetet, de ahhoz otthonukban vagy saját mobileszközeiken keresztül nem férnek hozzá. E csoport többségét (64%) egyértelműen az alacsony státuszú háztartásokban kell keresnünk, vagy egy másik dimenzió felől szemlélve közel kétharmaduk él 10 ezer főnél kisebb magyarországi településeken.

3. ábra Hol használja az internetet?

A gyerekek kétharmada (66%) iskolában vagy kollégiumban fér hozzá az internethez. Csak ezt követi 52%-os aránnyal az otthon valamelyik más családtag által is használt szobája, illetve az otthoni saját szoba (38%).

Az iskolai internethasználat leginkább a felső tagozatban, a 11 éves kor után válik meghatározóvá. Ezt az életkort követően négy gyerekből hozzávetőlegesen három már ezekben az intézményekben is internetezik.

Igen magas (36%) azok aránya is, akik barátaiknál (is) interneteznek, illetve rokonaiknál (28%) használják a világhálót.

A nyilvános helyek szerepe az internet elérésében már évek óta folyamatosan csökken (bár korábban sem ért el nagyon magas arányokat). Kutatásunkban a megkérdezett gyerekeknek mindösszesen 13%-a válaszolt úgy hogy könyvtárban vagy egyéb nyilvános helyen internetezik.

Az adatok tanúsága szerint 2010-ben még egyáltalán nem volt jellemző, hogy a 9-16 év közötti gyerekek a szabadban, utazás közben interneteztek volna valamilyen mobil eszközön. Arányuk a teljes mintában csupán 1% volt. Az azonban várható, hogy az elkövetkezendő évek során ez az arány nőni fog.

Mint azt már az előző kérdésnél is láthattuk, az életkor előrehaladtával fokozatosan nő azoknak az aránya, akik a saját szobájukban tudnak internetezni: a 15-16 éveseknek már több mint fele (55%-a) rendelkezik valamilyen eszközzel a saját szobájában.

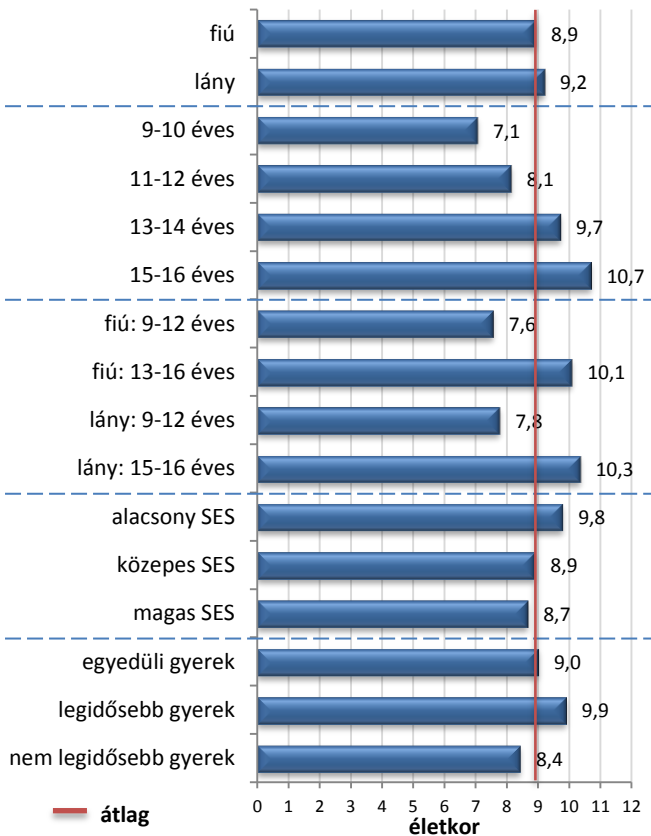
A gyerekek 29%-a csak egy helyen, míg 37%-uk a felsoroltak közül több mint három helyen is hozzáfér az internethez. Ebben leginkább az életkor, illetve a státusz a meghatározó, azaz minél idősebb valaki, illetve minél magasabb státuszú háztartásban él, annál több helyen internetezik.

Az internethasználat gyakorisága

A magyar gyerekek átlagosan 9 éves korukban kezdik el önállóan használni az internetet. A hangsúly itt az önálló használaton van, hiszen nyilvánvaló, hogy már a mai tizenévesek között is sokan vannak olyanok, akik 5, de akár 10 évvel ezelőtt is például a szülőkkel való közös időtöltés során már kapcsolatban kerültek az internettel. (pl. játszottak, mesét néztek, stb.)

A kutatásban szereplő legfiatalabb (9-10 éves), illetve legidősebb (15-16 éves) korosztály között igen nagy különbségek figyelhetők meg. Akár azt is

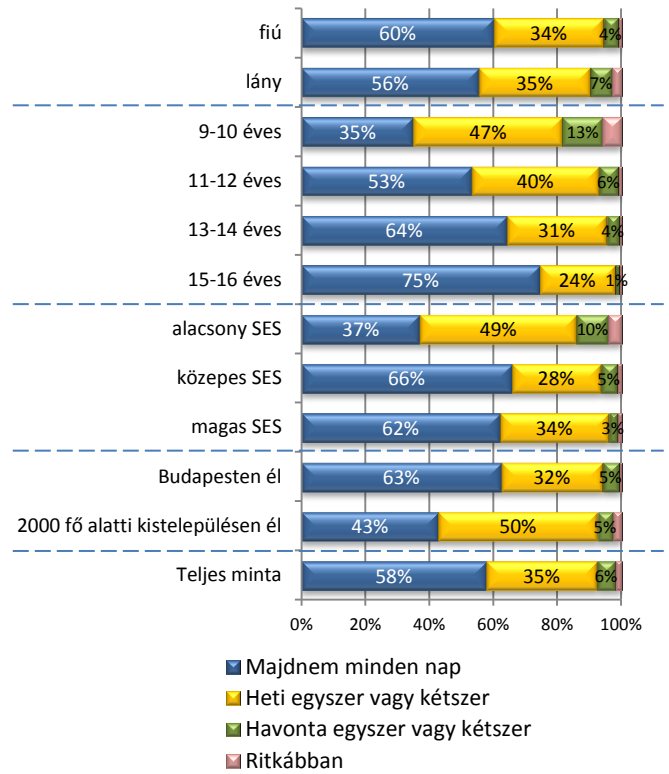
megkockáztathatjuk, hogy már e pár éves eltérés is azt jelentette, hogy a gyerekek különböző internetet ismertek meg, ami valamilyen szinten kihathat a későbbi felhasználói szokásaikra is. A kutatásban megkérdezett 9-10 évesek ugyanis saját bevallásuk szerint átlagban 7 éves korukban kezdték el használni önállóan az internetet (azaz 2007-2008 táján), míg a 15-16 évesek nem sokkal a tízedik születésnapjuk után (2004-2005 körül). Míg az előző időszak már a közösségi hálózatok és a multimédiás tartalmak korszakának „érett” szakasza, addig az utóbbi még inkább csak annak kezdete, ami a gyerekek számára elérhető szolgáltatások és tartalmak körét is nyilvánvalóan befolyásolta. Azt is feltételezhetjük, hogy az elkövetkezendő években ez az átlagos életkor még valamelyest csökkenni fog, és valahol 5-6 év táján stabilizálódik.

4. ábra Az önálló internethasználat kezdetének átlagos életkora

Nem csak a gyerekek életkora, hanem bizonyos mértékben a státusza, illetve a családon belüli helyzete is meghatározza az internethasználat kezdetét. Ugyan nem nagy mértékben, de a jómódú, iskolázott szülők gyerekei (magas státusz) összességében közel egy évvel korábban kezdik el az internet használatát, mint a hátrányosabb helyzetben lévő alacsony státuszúak. Továbbá azokban a családokban, ahol a megkérdezett gyerekek volt idősebb testvére, szintén alacsonyabb átlagos életkorokkal találkozhattunk,

azaz – és ezt nem nehéz belátni – a fiatalabb testvérekre „öszönzőleg” hat az idősebbek internethasználata.

5. ábra Az internethasználat gyakorisága

A 9-16 év közötti magyar gyerekek közel 60%-a napi szintű, rendszeres internethasználó, míg további 35% azok aránya, akik hetente egy-két alkalommal csatlakoznak az internetre. Általánosságban elmondható, hogy a fiúk, az idősebbek, illetve a Budapesten élők a legintenzívebb internethasználók. Míg a 9-10 éves korosztályban csak alig minden harmadik gyerek napi használó, addig a 15-16 évesek körében már négyből hárman tartoznak ebbe a csoportba. Sőt, a legidősebbek között lényegében nem találunk olyat, aki legalább ne lenne heti szintű internethasználó. A főváros és a legkisebb települések közötti szakadék ezen a téren is megmutatkozik, hiszen Budapesten átlag feletti, míg a 2000 főnél kisebb lélekszámú településeken jóval átlag alatti (43%) a napi internethasználók aránya. A napi rendszerességű hozzáférés tekintetében a legrosszabb helyzetben az alacsony státuszú családok gyermekei vannak: az itt élők körében már nem éri el a 40%-ot az arányuk, miközben összességében 10%-nál is többen vannak azok, akik havonta, vagy ritkábban interneteznek csak.

Természetesen az otthoni infrastruktúra, illetve a szülők internet-használati szokásai is befolyásolják azt, hogy valaki milyen intenzív felhasználó. Míg azokban a családokban, ahol a szülők (vagy

legalább az egyikük) maguk is interneteznek, ott a gyerek is jóval többet ül gép előtt. Ezekben a családokban a gyerekek kétharmada (65%) napi használó. Ott viszont, ahol a szülő sem internetezik (és emellett valószínűleg az otthoni kapcsolat is sok esetben hiányzik), jóval alacsonyabb (38%) arányokkal találkozhatunk. Sőt, e csoport 15%-a havonta vagy annál is ritkábban internetezik. Azaz, ha az internethez való otthoni hozzáférést olyan eszköznek tekintjük, amely hozzájárulhat az egyén (gyerek) társadalmi és kulturális, majd később gazdasági tőkájének a növeléséhez, akkor láthatjuk, hogy már ebben a korban is jól látható törésvonalak húzódnak az internetet (valamilyen rendszerességgel) használó gyerekek és fiatalok között is.

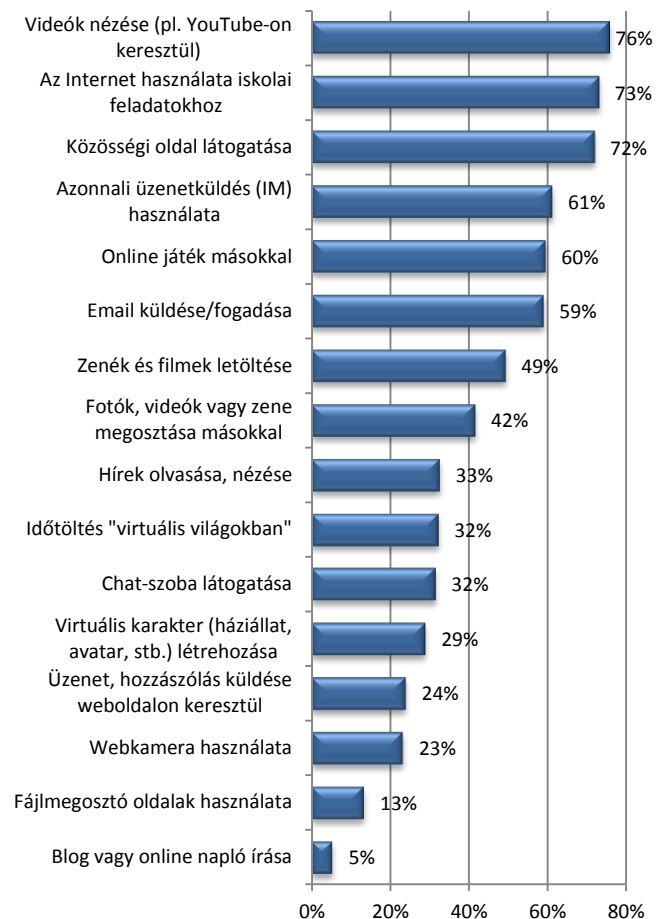
A szülő internet-használata	A gyerek internethasználata			
	Napi szintű használó	Heti szintű használó	Ritkábban	
igen	65%	30%	5%	100%
nem	38%	47%	15%	100%

1. táblázat A szülő és a gyerek internethasználatának kapcsolata

Ki mire használja az internetet?

A 9-16 éves gyerekek leggyakoribb online tevékenységének a különböző videók nézése bizonyult: a megkérdezettek háromnegyede szokta ezt csinálni. Ettől nem sokkal lemaradva találjuk az internet iskolai feladatokhoz való használatát, illetve a különböző közösségi oldalak látogatását. A második legnépszerűbb csoportba közel azonos (60% körüli) értékekkel az azonnali üzenetküldés, az online játék, illetve az email küldés/fogadás került.

Az EU Kids Online kutatás adatai szerint minden második gyerek használja az internetet zenék és filmek letöltésére, de több mint 40%-uk fotókat, zenéket és videókat is megoszt másokkal. A híreket olvasók, illetve nézők aránya ennél alacsonyabb: ezzel már csak minden harmadik gyerek él. Valamilyen virtuális karaktert (avatart, online háziállatot, stb.) 29% hozott létre, ami szorosan összefügg azzal is, hogy a gyerekek 32%-a szokott saját bevallása szerint időt tölteni valamilyen „virtuális világban”. Webkamerát a gyerekek 23%-a használ.

6. ábra Internetes tevékenységek gyakorisága

Természetesen az életkor, illetve a nem nagymértékben meghatározza azt, hogy ki mit csinál az interneten. Általánosságban elmondható, hogy minél idősebb valaki, annál többféle tevékenységet végez. Az egyetlen kategória, ahol a legfiatalabbak a legaktívabbak, az a virtuális világok világa, illetve a virtuális karakterek létrehozása. A két korosztály (9-10, illetve 15-16 évesek) közötti különbségek – az idősebbek javára - leginkább a hírfogyasztás, a letöltés és a kommunikációhoz kapcsolódó tevékenységek (pl. email, IM, közösségi oldalak) esetében figyelhetők meg. Saját blog vagy online napló írásának a kedve szintén a kor előrehaladtával jön meg, hiszen a 15-16 éveseknek saját bevallásuk szerint 12%-a él ezzel a lehetőséggel.

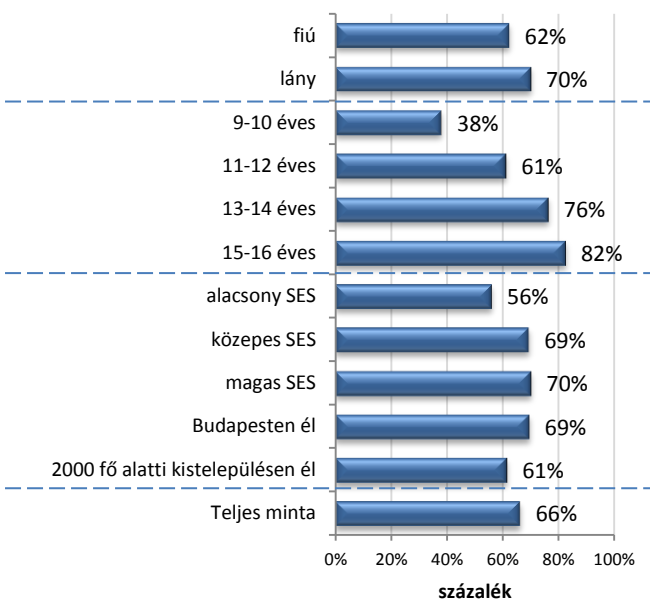
Amennyiben komplex módon, többváltozós elemzésekkel vizsgáljuk a különböző internetes tevékenységek gyakoriságának együttjárását, háromféle tevékenységet különíthetünk el:

1. kommunikáció és tartalomfogyasztás (videók nézése, letöltés, közösségi oldalak látogatása, megosztás, IM, chat)
2. iskolai feladatok segítése
3. online játék (más felhasználókkal)

Az intenzív (napi szintű) kommunikáció és tartalomfogyasztás inkább az idősebbekre (15-16 évesek) jellemző, ezen belül is inkább a lányokra. Az online játékoknak viszont elsősorban a fiatalabb fiúk a fő felhasználói. Az iskolai feladatok esetében ilyen jellegzetes különbségek már nem mutathatók ki. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy a legidősebbek között alig (10%) találunk olyat, aki ne használná erre a célra az internetet, a 9-10 év közöttiek esetében viszont arányuk még eléri a 30%-ot. Azaz az alapfokú képzés végén és a középfokú képzés elején járó gyermekek iskolai feladatokhoz kapcsolódó napi rutinjának már szinte kivétel nélkül természetes része az internethasználat, ezt megelőzően azonban még majdnem eléri az egyharmadot azok aránya, akik az internetet iskolai feladataikhoz még nem használják.

Közösségi oldalak

A kutatás részletesen foglalkozott a közösségi oldalak szerepével, fontosságával a gyerekek életében. Az adatok szerint a 9-16 éves magyar gyerekek kétharmada rendelkezik (pontosabban rendelkezett az adatfelvétel időpontjában) legalább egy közösségi oldalon saját profillal. Általánosságban elmondható, inkább a lányok és az idősebbek azok, akik használják ezeket az oldalakat. Az átlagnál valamivel alacsonyabb arányokat találunk az alacsony státuszú háztartásokban, illetve a kistelepüléseken élők körében. Ezek a különbségek leginkább a hozzáférésben, az infrastruktúrában megmutatkozó – korábban már bemutatott különbségekre – vezethetők vissza.

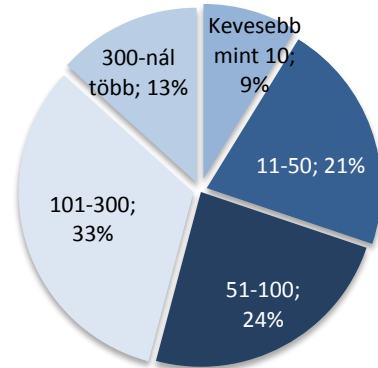
7. ábra: Közösségi oldalon saját profillal rendelkezők aránya

A saját profillal rendelkezők körében majdnem minden második gyerek egynél több regisztrációval rendelkezik, illetve ezeket aktívan használja is.

Az EU Kids Online adatfelvétele 2010 nyarán zajlott. Ekkor a közösségi oldalak magyarországi „piaca” kétségtelenül más képet mutatott még, mint egy évvel később, 2011 augusztusában, a tanulmány írásakor. Az elmúlt hónapokban erőteljes átrendeződés ment végbe a különböző oldalak látogatottságában, felhasználók számában, illetve a használat intenzitásában. Emiatt az egyes oldalakra vonatkozó konkrét eredményeket csak az alapmegoszlások szintjén mutatjuk be.

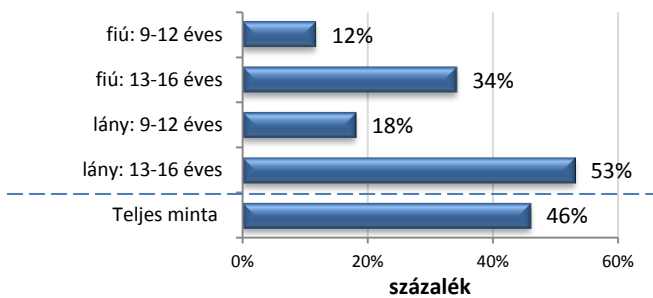
Az egy évvel korábbi adatok azt mutatták, hogy a magyar gyerekek közel fele (46%) az iwiw, 44%-a pedig a MyVIP regisztrált felhasználója volt. Az eltelt egy évben a teljes internetező populáció körében piacvezetővé váló Facebook regisztrált tagjainak aránya a 9-16 éves korosztályban ekkor még csak 8% volt.

Minden megkérdezett esetében a leggyakrabban használt közösségi oldalt alapul véve, a gyerekek egynegyedének van 50 és 100 közötti, egyharmadának pedig 100 és 300 közötti ismerőse, míg 13%-uknak ennél is több. 50-nél kevesebb ismerőse a gyerekek 30%-ának van.

8. ábra: Ismerősök száma a közösségi oldalakon

Az ismerősök számát leginkább az életkor és a nem határozza meg. A fiúk és a lányok ismerőseinek száma már a fiatalabbak között is különbözik, de leginkább a 13-16 éves korosztályban válik szembevetővé. Ebben a csoportban a fiúknak csak 34%-a rendelkezik 100-nál több ismerőssel, ugyanakkor ez az arány a lányok esetében eléri az 53%-ot!

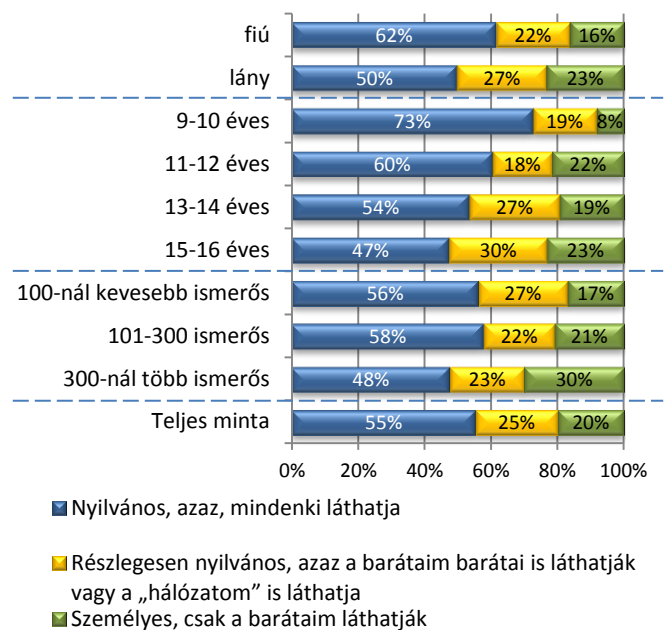
9. ábra: A leggyakrabban használt közösségi oldalon 100-nál több ismerőssel rendelkezők aránya

Adatvédelmi beállítások

Nyilvánvaló, hogy a leggyakrabban használt közösségi oldal által követett adatvédelmi elvek, beállítási lehetőségek nagyban meghatározzák azt is, hogy mennyire tudatosan, mennyire felkészülten állnak hozzá ehhez a kérdéshez a gyerekek (és persze ezen oldalak idősebb felhasználói is). Mint azt láthattuk, 2010-ben elsősorban az iwiw, illetve a myVIP voltak azok az oldalak, ahol elsősorban töltötték az idejüket a gyerekek, tehát az alábbi adatok leginkább ezekre a szolgáltatásokra vonatkoznak.

A teljes mintát alapul véve a megkérdezett gyerekek 55%-ának volt nyilvános, azaz mindenki által látható profilja közösségi oldalon. 22%-nyian voltak azok, akik azt részlegesen publikussá tették, míg 16% volt azok aránya, akik olyan beállításokat alkalmaztak, hogy azt csak barátaik láthassák.

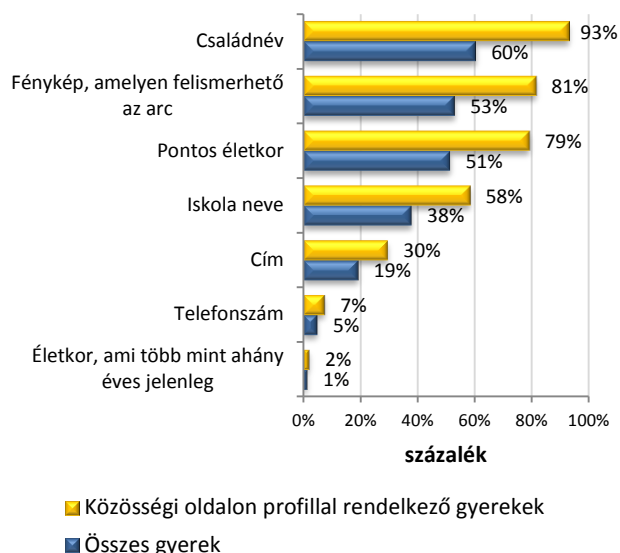
Láthattuk, hogy minél idősebb valaki, annál több ismerőse van, illetve, hogy a lányok összességében szintén több emberrel vannak kapcsolatban a közösségi oldalakon. Ez az intenzívebb használat azonban jóval tudatosabb felhasználói attitűdökkel is együtt jár. Ez persze nem meglepő, hiszen 50-100 feletti ismerősnél már olyanok is megjelennek a gyerekek online ismerősei között, akik nem tartoznak a szűken vett barátaik, családtagjaik közé. Ilyenkor szükségessé válik az ismerősök „szegmentálása”, a látható-nem látható információk körének szabályozása. Az adatok azonban azt mutatják, hogy ez a gyerekek esetében nem teljesen így történik.

10. ábra: Közöségi oldalak privacy beállításai

A lányok, illetve az idősebbek az adatvédelmi, privacy beállítások terén tudatosabbak illetve minél több ismerőse van valakinek, annál inkább alkalmaz olyan beállításokat, amik csak a barátok számára teszik elérhetővé a személyes információkat. Ugyanakkor még azok körében is, akiknek a legtöbb (300+) ismerőse van, közel 50% azok aránya, akik teljesen nyilvános profillal rendelkeznek, és csak 30% azok aránya, akik csak a barátaikkal osztják meg az információkat.

A kutatásban azt is megkérdeztük, hogy milyen információk érhetőek el a személyes profilon keresztül nyilvánosan. Az alábbi táblázatban külön feltüntettük a közösségi oldalon profillal rendelkezők, illetve a teljes minta átlagát. Ezek alapján látható, hogy legnagyobb arányban a családi név (93%), egy felismerhető arcot tartalmazó fénykép, (81%) illetve a pontos életkor (79%) érhető el. Amennyiben az összes magyarországi internetező, 9 és 16 év közötti gyereket vesszük alapul, láthatjuk, hogy e három információ – a gyerekek saját bevallása szerint – a korosztály 50-60%-ra vonatkozóan elérhető valamelyik közösségi oldalon. Sőt, 19%-uknál az otthoni cím, míg 5%-uknál a telefonszám is megtalálható.

11. ábra: A közösségi oldalakon nyilvánosan megosztott információk

Az EU Kids Online kutatásban vizsgált 9-16 év közötti korosztály az internethasználati szokásaik szempontjából korántsem alkot homogén csoportot. A legfiatalabbak esetében az internet még többnyire nem egy magányos tevékenység, és a használat intenzitása is jócskán elmarad az idősebbekétől. Az életkor előrehaladtával azonban egyre inkább megjelenik a saját használatú eszköz, illetve az autonóm használat, ennek minden előnyével és kockázatával. Az igazi „minőségi” ugrás 14 éves kor után (többnyire a középiskolás kor kezdetén) következik be. Dacára a „digitális bennszülöttekkel” kapcsolatos, általánosnak tartott, sztereotip vélekedésnek, a hagyományos társadalmi-gazdasági dimenziók mentén hátrányos helyzetben lévő családok gyermekei hozzáférésükben, használati szokásaikban is jelentős hátrányban, lemaradásban vannak. A digitális szakadék ebben a korosztályban is létezik.

Az internet a gyerekek számára elsődlegesen a szórakozást, az iskolai feladatok támogatását és természetesen a kommunikáció lehetőségét jelenti. Minél idősebb valaki, annál inkább hangsúlyosabbá válik ez utóbbi kettő dimenzió. A kommunikáció azonnali üzenetküldőkön és természetesen a közösségi oldalakon keresztül zajlik. Ez utóbbiakkal kapcsolatban a személyes adatait a gyerekek jelentős része alig-alig, vagy ha igen, akkor sem különösebben tudatosan védi.

IV. KOCKÁZATOS TEVÉKENYSÉGEK

Az, hogy mit tekintünk kockázatos online tevékenységeknek természetesen korántsem magától értetődő, és meglehetősen szubjektív kérdés. Nyilvánvaló, hogy ki-kéi vérmérsékletének, érdeklődési és ismereti területének, világnézetének megfelelően eltérő módon határozza meg magának a veszélynek és a kockázatnak a fogalmát, illetve egyes eseteknek és tevékenységeknek a súlyosságát. A bevezetőben már bemutattuk az EU Kids Online kutatás elméleti alapjait, illetve a kockázatokról, és az ártalomról kidolgozott modelljét. A projektben résztvevő kutatók részben ennek alapján választották ki azokat a potenciálisan „kockázatos rejtő” tevékenységeket, amikkel kapcsolatban kérdéseket tettek fel. Ugyanakkor természetesen, mint minden adatfelvételnek, ennek a vizsgálatnak is meg voltak a terjedelembéli és egyéb korlátai. Így a végső kérdőívben négy nagy témában tettek fel kérdéseket a gyerekeknek.

Ezek közül kettő a széles közvéleményt is igen foglalkoztató és talán a legtöbb előítélet tárgyú terület, a pornográfia témáját járja körül. A kérdőív egyrészt rákérdezett a szexuális tartalmú képekkel és videókkal való tapasztalatokra, másrészt a kutatási források szerint egyre elterjedtebb „sexting” jelenségére, vagyis a szexuális tartalmú üzenetek küldésére.

Részletesen foglalkoztak a kérdőívek emellett az idegenekkel való kommunikáció és az online ismerkedés témakörével. Ebben a témakörben a kutatás, és ennek alapján ez a jelentés is, a kifejezetten kockázatos jellegű tevékenységnek az online ismerkedést és az így megismert személlyel való személyes találkozást tekintette.

A negyedik témakör a Magyarországon kevésbé használt, de az angolszász neveléstudományi szakirodalomban gyakran tárgyalt jelenség, az ún. „bullying” online változata. A terminus azt a jelenséget írja le, amikor egy gyereket kortársai viszonylag rendszeresen, akár fizikailag, akár pszichológiailag bántalmazznak, kihagyják a közös tevékenységekből, nyilvános megalázás tárgyává teszik. Magyarul bevett terminus nincs erre a viselkedésformára, a jelentésben a kortárs zaklatás, vagy a zaklatás kifejezéseket használjuk. Kockázatos internetes tevékenységnek tekintjük a továbbiakban azt, ha valakit online zaklattak ilyen módon.

Végül a kockázatos tevékenységek körébe tartoznak olyan felhasználói tartalmakat megjelenítő oldalak, amik negatívan hathatnak a gyerekek pszichológiai és érzelmi életére fejlődésére. Ilyenek például a

drogokkal, az anorexiával (annak „népszerűsítésével”), az öngyilkossággal, vagy a mások kirekesztésével foglalkozó, ilyen tevékenységekre biztató weboldalak.

A kérdőívek a kockázatos tevékenységek területén nagyjából a fent felsorolt négy témában tettek fel kérdéseket egységesített módon, az ártalomra és a feldolgozásra, valamint ahol erre lehetőség volt a tevékenység offline megfelelőjére is kiterjedően. Kivételt jelentenek a kockázatos felhasználói tartalmak, amikkel kapcsolatban a kérdőívek azt vizsgálták, hogy a kérdezettek láttak-e ilyeneket, de a látottak hatására, illetve feldolgozására a kérdések már nem tértek ki. A szexuális tartalmú üzenetekkel és a káros felhasználói tartalommal kapcsolatos kérdésblokkok csak a 11 éves és annál idősebb gyerekek kérdőíveiben szerepeltek.

A következőkben először az egyes kockázatos tevékenységek elterjedtségét és jellemzőit vizsgáljuk a magyar gyerekek körében. Az egyenkénti elemzést követően összevontan tanulmányozzuk a kockázattalalás kérdését, amit egy olyan összetett modell tesz teljessé, melynek célja a kockázattalalási esélyt befolyásoló fontos tényezők meghatározása.

Szexuális jellegű tartalmak (képek, videók)

A gyerekekkel kapcsolatos aggodalmak egyik legfontosabb tárgyköre mindig is a szexualitás, a pornográfia volt. Nem meglepő, hogy az internet terjedésével és az egyre fiatalabb használók megjelenésével a világhálóval kapcsolatban is felmerültek ezek az aggályok, amiket felerősítettek azok a hangok, amelyek az internetet főként a könnyen elérhető pornográfia gyűjtőhelyének láttatták. Kétségtelen, hogy a világhálón számos pornográf tartalmat kínáló oldal található és a képek, videók megosztása is talán egyszerűbb, mint a hagyományos módokon. Kérdés azonban, hogy milyen mértékben férnek ezekhez hozzá a gyerekek, illetve hogy valóban az internetet használják-e ilyen jellegű tartalmak elérésére.

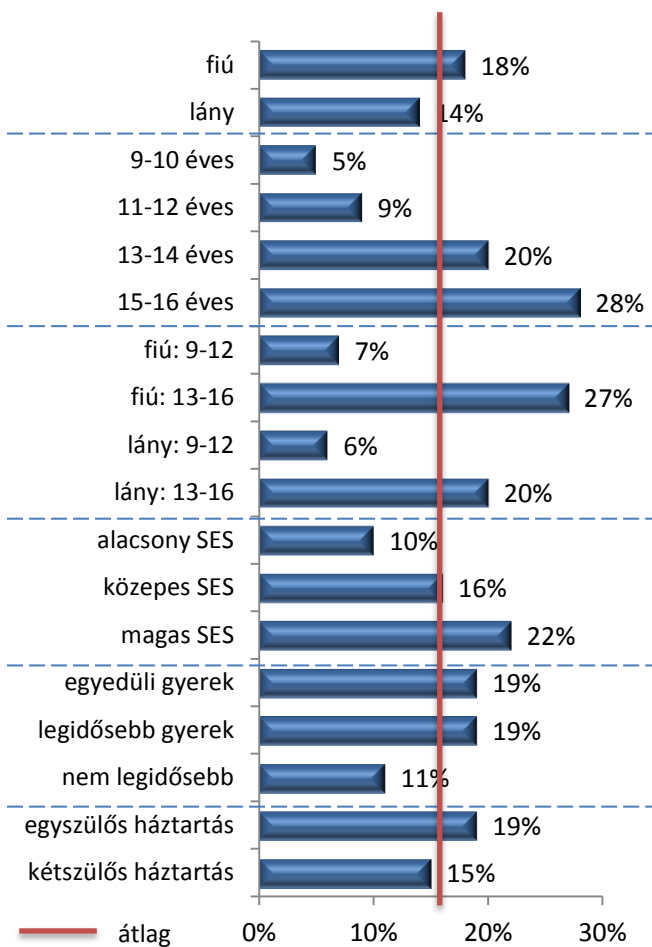
A kutatás tanúságai szerint a 9-16 éves magyar gyerekek csaknem 16%-a találkozott bármilyen módon (magazinban, DVD-n, videón, interneten stb.) szexuális jellegű képpel, vagy videóval a kérdezést megelőző egy évben. Az érintettek 4%-a mondta, hogy csaknem minden nap látott ilyen képeket, videókat, 13% egyszer-kétszer egy héten, 19% egyszer-kétszer egy hónapban, míg 49% ennél ritkábban találkozott ilyen tartalmú képekkel, videókkal.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
látott ilyen jellegű képeket, videókat	159	-	16%
naponta	6	4%	1%
hetente	21	13%	2%
havonta	30	19%	3%
ritkábban	78	49%	8%

2. táblázat: Szexuális tartalmú képekkel, videókkal kapcsolatos tapasztalatok megoszlása

Ha demográfiai változók bontásában vesszük szemügyre az arányokat, azt láthatjuk, hogy a szexuális jellegű tartalmak nagyobb arányban jutnak el az idősebb korcsoportokba tartozókhoz, illetve a fiúkhoz.

A magasabb szocio-ökonómiai státusszal bírók között valamivel nagyobb arányban (22%) vannak azok, akik láttak ilyen jellegű képeket, vagy videókat a kérdezést megelőző egy évben, és magasabb az arány az egyedül, illetve csonka családban nevelkedő gyerekek körében is.

12. ábra: Szexuális tartalmú képekkel, videókkal kapcsolatos tapasztalatok a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya, akik akár offline akár online láttak ilyen tartalmakat a kérdezést megelőző egy évben)

Ami a hozzájutás módját illeti, beigazolódni látszik az a sejtés, hogy ma már a szexuális jellegű képek, videók legfontosabb forrása e korosztály számára (is) az internet. Azok ugyanis, akik úgy nyilatkoztak, hogy láttak ilyen jellegű tartalmakat a kérdezett időszakban, nagyrészt a világhálón keresztül jutottak hozzá azokhoz: 63%-uk valamilyen weblapon (is) látott ilyen jellegű képeket, videókat. Ez azt jelenti, hogy a teljes 9-16 éves korosztály 10%-a szembesült ilyen jellegű tartalommal az interneten. Ugyanakkor a pornográf tartalmaknak még mindig fontos forrása a televízió, illetve a filmek: az érintettek csaknem fele és a teljes korosztály 8%-a ezeken a csatornákon jutott hozzá ilyen képekhez, videókhoz.

A szexuális tartalom forrása	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
internet	101	63%	10%
televízió, filmek, videó, DVD	75	48%	8%
magazinok, könyvek	24	16%	2%
Bluetooth-on keresztül	14	9%	1%
mobiltelefon	9	5%	1%
Egyéb	65	42%	7%

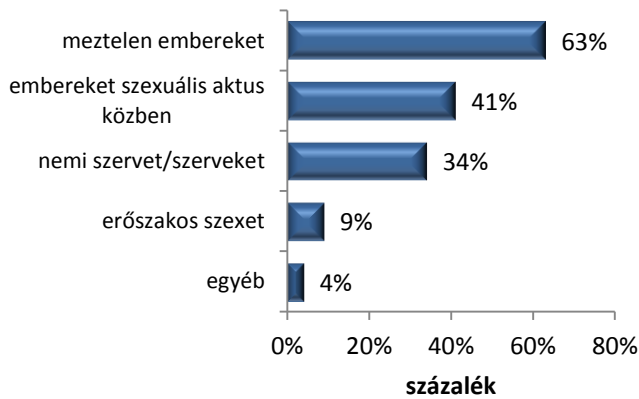
3. táblázat: A szexuális tartalom forrása (több válasz is adható volt)

Az interneten látott szexuális jellegű/pornográf tartalmak egy része véletlenül jut el a gyerekekhez: az érintettek csaknem harmada állította, hogy automatikusan felugró lapokon (is) látott ilyeneket. Ugyanakkor 29%-uk videómegosztó-oldalon, negyedük pedig egyenesen a felnőtteknek szóló, korhatáros oldalakon tekintette meg ezeket a képanyagokat. A közösségi és játékos oldalak kevésbé jellemző forrásai a szexuális jellegű online tartalmaknak ebben a korcsoportban.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
véletlenszerűen felugró oldal	31	31%	3%
videómegosztó oldal	30	29%	3%
felnőtteknek szóló, korhatáros oldal	25	25%	3%
közösségi oldal	18	18%	2%
játékos oldal	16	16%	2%
fájlmegosztó	6	6%	1%
egyéb	19	18%	2%

4. táblázat: Az interneten látott szexuális tartalmú kép, videó forrása

A szexuális tartalmú kép, vagy film leggyakrabban meztelen embereket (63%-a azoknak, akik láttak ilyen tartalmat erről számolt be), illetve szexuális aktust ábrázol (41%). Kifejezetten erőszakos jeleneteket az érintettek 9%-a látott az interneten, ami a teljes 9-16 éves korosztály kevesebb mint 1%-a.

13. ábra: Mit ábrázoltak az általad látott szexuális jellegű képek, videók? (azok körében, akik láttak ilyeneket a kérdést megelőző egy évben, több válasz is adható volt)

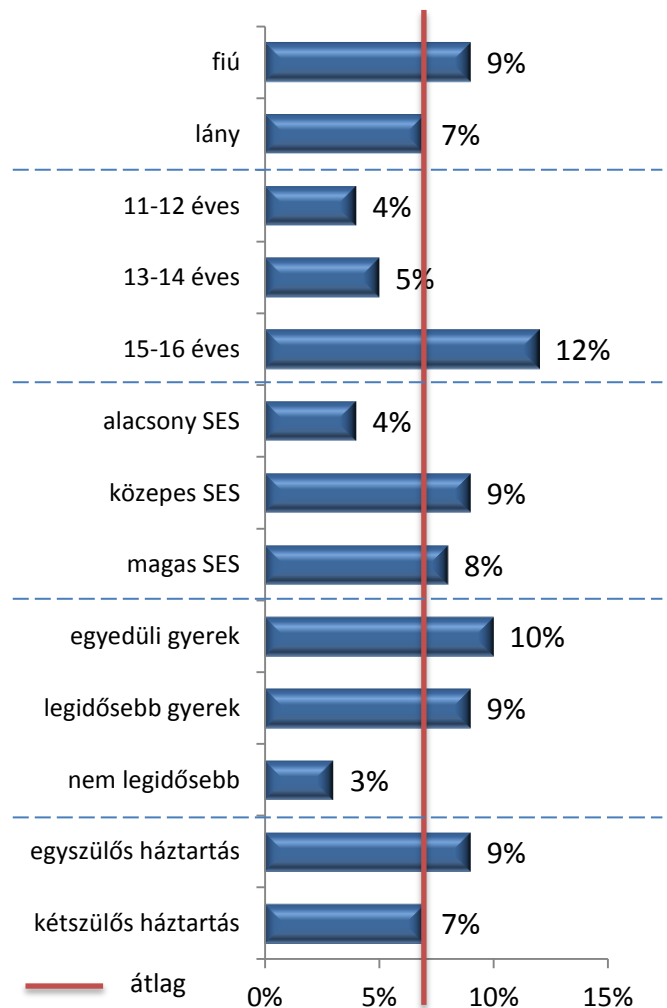
Szexuális jellegű üzenetek (sexting)

A szexuális jellegű üzenetekkel kapcsolatos kérdések csupán a 11 éves és annál idősebb gyerekek kérdőíveiben szerepeltek, ezért a további megállapítások erre a korcsoportra vonatkoznak. A 11-16 évesek 7%-a állította, hogy a kérdést megelőző egy évben kapott szexuális jellegű üzeneteket az interneten keresztül.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban (11-16 évesek)
Kapott szexuális jellegű üzenetet	55	-	7%
naponta kapott ilyen üzenetet	2	4%	3%
hetente kapott ilyen üzenetet	4	7%	1%
havonta kapott ilyen üzenetet	12	21%	0,4%
ritkábban kapott ilyen üzenetet	34	62%	0,2%

5. táblázat: Szexuális jellegű üzenetekkel kapcsolatos tapasztalatok megoszlása

A legnagyobb részük (62%) a havi gyakoriságnál ritkábban kapott ilyen tartalmú üzenetet, 21%-uk havonta, 7%-uk hetente, 4%-uk pedig naponta szembesült ilyen üzenettel.

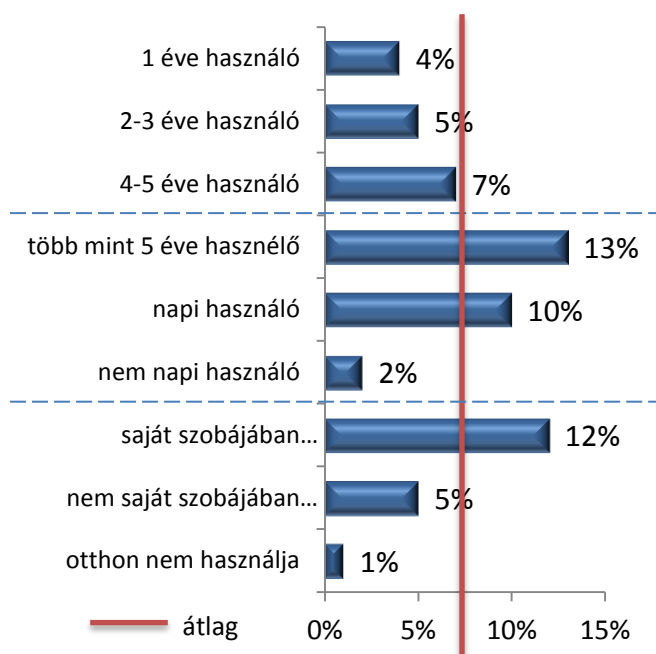

14. ábra: Szexuális tartalmú üzenetekkel kapcsolatos tapasztalatok a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya, akik kaptak ilyen üzenetet a kérdést megelőző egy évben)

A fiúknak valamivel nagyobb esélyük van arra, hogy ilyen üzeneteket kapjanak, csakúgy, mint az idősebbeknek (15-16 évesek körében az arány már 12%). A magasabb szocio-ökonómiai státusz (ami mint tudjuk intenzívebb használattal és hozzáféréssel jár együtt) szintén inkább valószínűsíti az ilyen élményeket, mint ahogy egyes családi állapotok is: az egyedüli gyerekek és az egyszülős háztartásban élők körében az átlagnál magasabb az érintettek aránya.

A szexuális jellegű üzenetekkel kapcsolatos tapasztalatok összefüggést mutatnak az internethasználat egyes jellemzőivel is. Így például minél régebben használja valaki a világhálót, annál valószínűbb, hogy kap ilyen üzenetet. A napi használók szintén nagyobb arányban érintettek,

mint a ritkábban internetező, csakúgy, mint azok, akik saját szobájukban használhatják a netet. Ugyanakkor mindezen tényezők nyilván a korrallal összefüggnek, ami mint láttuk, szintén komoly hatást gyakorol az ilyen jellegű tapasztalatok előfordulási gyakoriságára.

15. ábra: Szexuális tartalmú üzenetekkel kapcsolatos tapasztalatok a különböző internet-használati csoportokban (azok aránya, akik kaptak ilyen üzenetet a kérdezést megelőző egy évben)

A szexuális jellegű üzenetek legtöbbször vagy véletlenül jutnak el a fiatalokhoz, vagy azonnali üzenetküldőn keresztül kapják azokat. A közösségi oldalakon keresztül és emailen szintén érkehetnek ilyen jellegű üzenetek, az azonban nem jellemző, hogy a gyerekek csetszobákban, vagy játékosoldalakon szembesüljenek ilyesmivel.

A szexuális üzenet forrása	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban (11-16 évesek)
közösségi oldal	12	23%	1%
azonnali üzenetküldő	15	28%	2%
e-mail	12	21%	1%
játékosoldal	4	6,8%	0,4%
véletlenszerűen felugró oldal	15	28%	2%
csetszoba	4	8%	0,4%
Egyéb	19	36%	2%

6. táblázat: A szexuális jellegű üzenet forrása

A szexuális tartalmú üzenetek, vagy cselekvések több formát is ölthetnek. A legtöbb esetben konkrétan üzenetről van szó (vagy személyre szóló, vagy közösségi helyen posztolt formában).

Ennél ritkábban fordult elő, hogy valakit arra kértek volna, hogy szexuális jellegű párbeszédben vegyen részt, vagy saját intim testrészeiről küldjön fotókat. Ennél gyakoribb volt, hogy az érintett fiatal másvalakik szexuális aktusának lett valamiképp tanúja az interneten.

A szexuális üzenet jellege	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban (11-16 évesek)
Szexuális jellegű üzenetet kaptam az interneten keresztül	25	55%	3%
Nyilvános oldalra posztolt szexuális üzenetet láttam	18	34%	2%
Valaki arra kért, hogy szexuális jellegű dolgokról beszéljek vele az interneten	7	13%	1%
Valaki arra kért az interneten, hogy küldjek magamról olyan képeket, amin látszanak a nemi szerveim	5	10%	1%
Tanúja voltam az interneten más emberek szexuális aktusának	23	42%	3%
Egyéb	7	13%	1%

7. táblázat: A szexuális jellegű üzenet formája

A szexuális tartalmú üzenetekkel kapcsolatban a kérdőív az aktív szerepet is vizsgálta, vagyis azt, hogy a kérdezettek körében mennyien küldtek ilyen üzeneteket, tehát voltak kezdeményezői ilyen aktusnak. A megkérdezett gyerekeknek azonban mindösszesen 1%-a (7 ember) állította, hogy tett ilyesmit az elmúlt egy évben.

Ismerekedés és találkozás idegenekkel

Az internet egyik nagy vívmánya az interperszonális kommunikáció horizontjának korábban soha nem ismert kitágulása. Ez nem csupán azt jelenti, hogy családunkkal, barátainkkal, ügyfeleinkkel gyorsabban és kényelmesebben kapcsolatba léphetünk, ha nincs módunk személyes találkozásra, hanem azt is, hogy olyan embereket is megismerhetünk, akikkel korábban nem volt kapcsolatunk. Ez legtöbb esetben pozitív lehetőségeket jelent, gondoljunk csak az online egymásra talált házaspárokra, vagy az internetes hobbi- és önszolgáltató csoportokra. Kétségtelen azonban, hogy az idegenekkel való kommunikáció veszélyeket is rejthet, ezért bizonyos mértékben kockázatos tevékenységnek tekinthető, főleg a

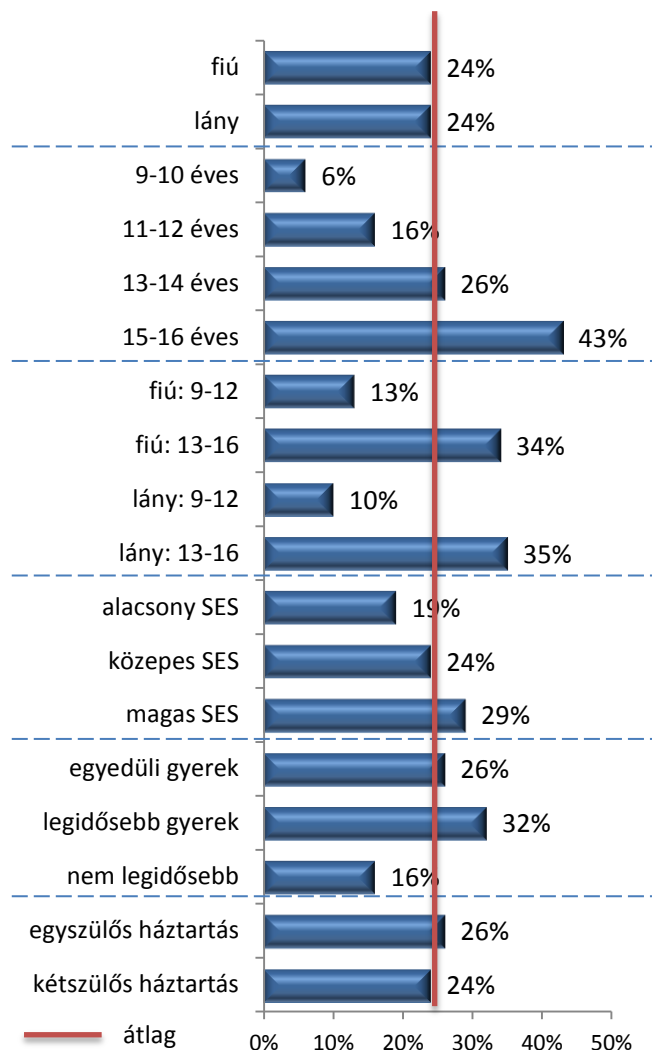
gyerekek esetében. Az EU Kids Online elméleti keretében a kockázatos tevékenység az online megismert emberekkel való személyes találkozó, amit azonban természetesen az internetes kapcsolatfelvétel előz meg.

A magyar gyerekek csaknem negyede (24%-a) nyilatkozott úgy, hogy került már kapcsolatba olyan emberrel az interneten, akit korábban nem ismert. Majdnem harmada (32%-a) azoknak, akik beszámoltak ilyen kapcsolatáról személyesen is találkozott valamelyik internetes ismeretségével. Ez azt jelenti, hogy a 9-16 évesek összesen 7%-a vett már részt ilyen találkozáson.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
Kapcsolatba került olyan valakivel az interneten, akit korábban nem ismert	227	-	24%
Találkozott olyannal személyesen, akit az interneten ismert meg	72	32%	7%

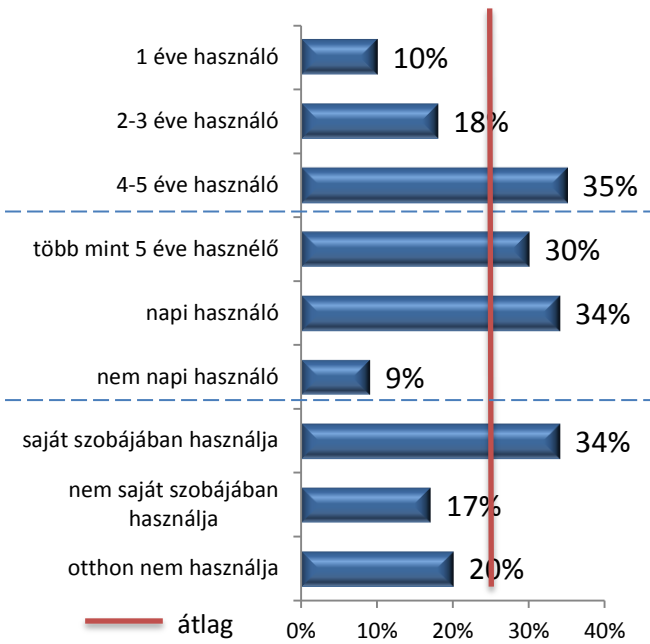
8. táblázat: Online ismerkedéssel kapcsolatos tapasztalatok megoszlása

Elsőként érdemes megvizsgálni, hogy kikre jellemző, hogy ismerkednek az interneten. Az adatok tanúsága szerint e tekintetben ismét kor az egyik legfontosabb meghatározó. Már a 13-14 évesek körében is átlag feletti az ismerkedők aránya, ami azonban a következő korcsoportban, a 15-16 évesek körében 43%-ra ugrik. A fiúk és a lányok között nem mutatkozik jelentős különbség, ugyanakkor a magasabb szocio-ökonómiai státusszal jellemezhető háztartásokban élők valamivel nagyobb eséllyel kerülnek az ismerkedők csoportjába, csakúgy mint azok a gyerekek, akik a legidősebbek a családban, illetve akik egyszülős háztartásban élnek.

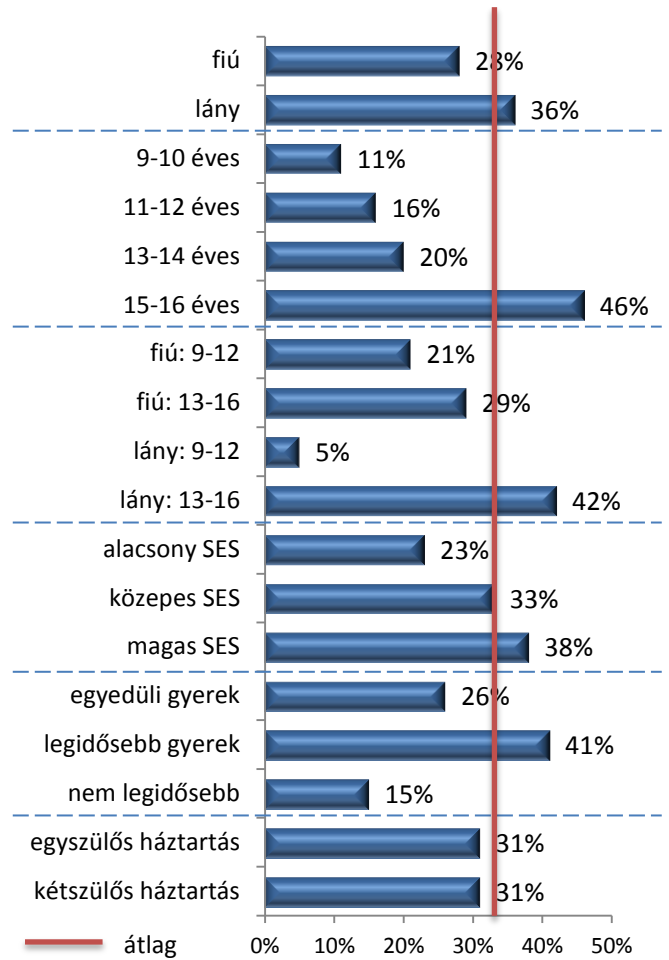
16. ábra: Ismerkedés idegenekkel (azok aránya az egyes demográfiai csoportokban, akik kapcsolatba kerültek olyasvalakivel az interneten, akit korábban nem ismertek)

Az internethasználati jellemzők szintén összefüggést mutatnak azzal, hogy valaki milyen eséllyel ismerkedik új emberekkel a neten: a tapasztaltabb használók, illetve a napi használók nagyobb arányban alakítanak ki ilyen kapcsolatokat. A használat autonómiája szintén fontos tényezőnek mutatkozik: azok körében, akik otthonukban, saját szobájukban interneteznek, jóval magasabb az ismerkedők aránya, mint azoknál, akiknek nincs saját gépük, vagy nem is interneteznek otthon.

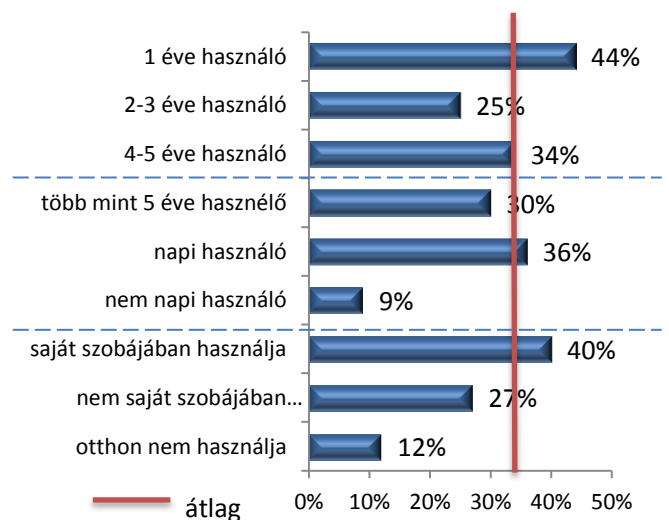
17. ábra Ismerkedés idegenekkel (azok aránya az egyes internethasználati csoportokban, akik kapcsolatba kerültek olyasvalakivel az interneten, akit korábban nem ismertek)

Ha a személyes találkozókat vesszük szemügyre, az mondható el, hogy az online ismerkedők között a lányok valamivel nagyobb eséllyel mennek el egy ilyen találkozóra, mint a fiúk. Ha a kor változójával együtt vizsgáljuk a kérdést, akkor az látszik, hogy míg a fiatalabbak között a fiúk hajlamosabbak ilyen találkozókra, addig az idősebbek között a lányok: a 15-16 éves, online ismeretséget kötő lányok csaknem fele személyesen is találkozott valamelyik ilyen kapcsolatával. A magasabb szocio-ökonómiai státuszú otthonokban élők és a legidősebb gyerekek ebben a körben is az átlagnál nagyobb eséllyel jellemezhetőek.

18. ábra: Személyes találkozó az online ismeretséggel (azok körében, akik ismerkednek az interneten)

Ismételten látható, hogy az internet-használati jellemzők fontos különbségeket okoznak. Az adatok ugyanis azt mutatják, hogy a napi használat és a minél autonómabb internetezés inkább valószínűsíti, hogy valaki elmegy egy ilyen találkozóra.

19. ábra: Személyes találkozó az online ismeretséggel (azok körében, akik ismerkednek az interneten)

A legtöbben azonban csupán néhány emberrel találkoztak ilyen módon: 70%-a azoknak, akik ismerkednek online csupán 1-2 internetes ismeretségével találkozott személyesen. 16%-uk 3-4, 1%-uk 5-10, 3%-uk pedig tíznél több ilyen kapcsolatával találkozott (ez azonban a teljes mintából csupán 2 embert jelent). Valamivel kisebb az aránya azoknak, aki olyannal ismerkedtek meg, akit személyesen ugyan nem ismertek előtte, de aki valamelyik barátjuknak, családtagjuknak ismerőse. Az érintettek (akik ismerkednek online) 59%-a, vagyis a teljes korosztály 3%-a viszont úgy nyilatkozott, hogy olyannal (is) megismerkedett az interneten, akivel semmilyen korábbi kötődése nem volt.

A találkozással végződő új ismeretségek legtöbbször a közösségi oldalakon és az azonnal üzenetküldőkön alakulnak ki. Az email, a játékokoldalak és a csetszobák szerepe ebben a tekintetben elhanyagolható.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban (11-16 évesek)
közösségi oldalon	41	61%	4%
azonnali üzenetküldőn	39	59%	4%
e-mailben	4	6%	0,4%
játékokoldalon	6	9%	1%
csetszobában	2	3%	0,2%
egyéb	6	9%	1%

9. táblázat: Hol ismerkedtél meg azzal, akivel később online is találkoztl?

Zaklatás (bullying)

A kortárs zaklatás Magyarországon viszonylag kevésbé tanulmányozott terület, bár manapság egyre több figyelem vetődik a gyerekközösségekben megnyilvánuló erőszakra. Európában és elsősorban az angolszász országokban azonban hagyományosan nagy figyelem hárul erre a területre, így az EU Kids Online kérdőívében is hangsúlyosan szerepel.

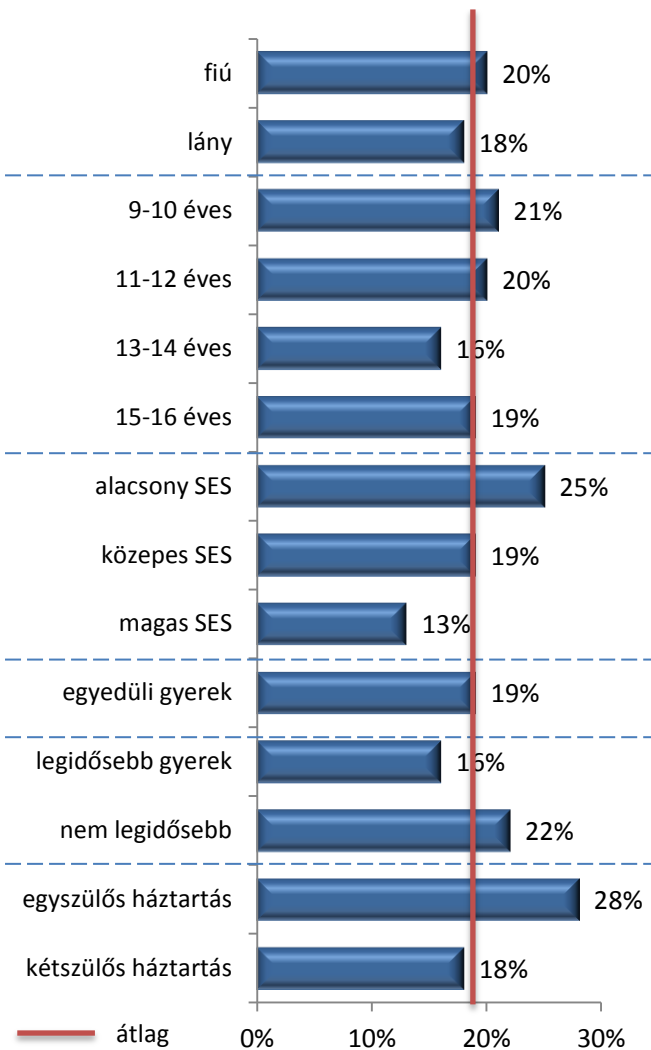
A felmérésben résztvevő magyar gyerekek 19%-a nyilatkozott úgy, hogy a kérdezést megelőző egy évben érte kortársai részéről zaklatás. Az érintettek 11%-a majdnem minden nap, 20%-a egyszer-kétszer egy héten, 15%-a egyszer-kétszer egy hónapban, csaknem fele ennél ritkábban vált áldozatává ilyen cselekedetnek.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
Volt része kortárs zaklatásban	190	-	19%
naponta zaklatták	21	11%	2%
hetente zaklatták	38	20%	4%
havonta zaklatták	29	15%	3%
ritkábban zaklatták	90	47%	9%

10. táblázat: Zaklatással kapcsolatos tapasztalatok megoszlása

A zaklatások nem egyforma mértékben érintik a különböző demográfiai csoportokba tartozó gyerekeket. Minél kisebb valaki, annál valószínűbb, hogy ilyen cselekmény áldozatává válik és a fiúknak minden korcsoportban némileg nagyobb erre az esélyük, mint a lányoknak. A leginkább valószínűsítő tényező azonban a szocio-ökonómiai helyzet és a család jellege (a két változó minden bizonnyal egymással is összefügg, hiszen az egy felnőtt taggal bíró háztartások nagyobb valószínűséggel vannak rosszabb anyagi pozícióban, mint azok a családok, ahol több keresőkorú él). Az alacsony szocio-ökonómiai státuszú háztartásokban felnövekvő gyerekek negyedének volt zaklatásban része a kérdezést megelőző egy évben, míg a közepes helyzetűeknél átlagos az arány, a legjobb körülmények között élők esetében pedig jóval átlag alatti.

Az egyszülős családban élőknél még magasabb a zaklatás áldozatának aránya (28%), szemben a kétszülős háztartásokban élő gyerekek körében mért valamivel átlag alatti aránnyal.

20. ábra: Kortárs zaklatások áldozatainak aránya a különböző demográfiai csoportokban (offline és online formában összesen)

Az ilyen jellegű zaklatás azonban jobbra off-line műfaj – az érintettek 73%-át személyesen (is) érte sérelem, és csupán 30%-ukkal fordult elő ez interneten (is). Ennél is ritkábban történt meg az eset mobiltelefonon, vagy sms-en keresztül.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
személyesen	135	73%	14%
interneten	88	30%	6%
mobiltelefonon, sms-ben	9	5%	1%
egyéb módon	44	24%	4%

11. táblázat: Hogy történt a zaklatás? (több válasz is adható volt)

Ami az internetes zaklatásokat területén a különböző demográfia csoportokban található érintettségét illeti, a megfigyelések nagyrészt

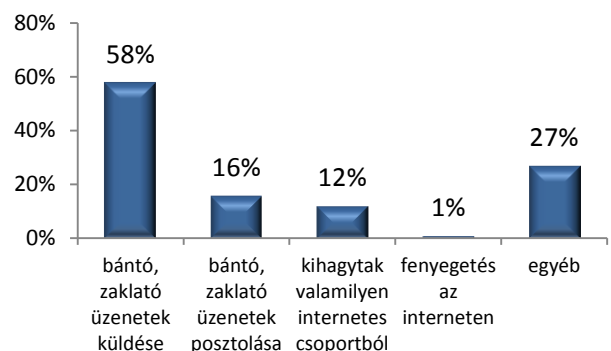
megegyeznek azzal, amit a zaklatással általánosságban tapasztaltunk: a csonka családban élőket, illetve az alacsonyabb iskolai végzettségűeket inkább érinti. Fordított az összefüggés azonban a kor szerint: minél idősebb valaki annál valószínűbb, hogy a zaklatás az interneten történik (a 15-16 éves, zaklatás áldozatává vált fiatalok 43%-a online (is) élt át ilyesmit). Ennek magyarázata minden bizonnyal az, hogy az idősebbek, mint láttuk jóval többet és intenzívebben használják a világhálót.

Az internetes zaklatások helyszínei nagyrészt a közösségi oldalak (iwiw, MyVIP, Facebook) és az azonnali üzenetküldők (pl. MSN, Skype). 49-49%-a azoknak, akik interneten (is) éleltek át ilyen jellegű zaklatást említette meg ezt a két alkalmazást, mint a zaklatás „helyszínét”. Emailben csupán az érintettek 13%-át érte sérelem, a játékdalakon történő zaklatás pedig ennél is ritkább.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
közösségi oldal	26	49%	3%
azonnali üzenetküldő	26	49%	3%
e-mail	7	13%	1%
játékdoldal	5	9%	1%
csetszoba	1	2%	0,1%
egyéb	4	8%	0,4%

12. táblázat: Az internetes zaklatás platformja (több válasz is adható volt)

Az online megvalósuló zaklatás legtöbb esetben bántó, zaklató üzeneteket jelent: ilyeneket kapott az érintettek 58%-a. 16%-ukról posztolt zaklatója bántó üzenetet valamely közösségi oldalon, 12% említette, hogy kihagyták valamilyen online aktivitásból. Az online (is) zaklatást átélők mindössze 1%-a kapott fenyegetést a világhálón.

21. ábra: Az internetes zaklatások megvalósulási formái (azok körében, akik éltek át internetes zaklatást, több válasz is adható volt)

A kérdőív a passzív áldozat szerep mellett az aktív pozícióra is rákérdezett, vagyis azt is megtudakolta,

hogyan a kérdezett maga viselkedett-e zaklatóan valakivel szemben a kérdezést megelőző egy év folyamán. A kérdésre a gyerekek 15%-a válaszolt igennel. A zaklatók aránya leginkább a kora és a szocio-ökonómiai helyzettel függ össze, bár meg kell jegyeznünk, hogy a csoportok közti eltérések igen kicsik. Bár az összefüggés nem egyenletes, általánosságban azt mondhatjuk, hogy az idősebb korcsoportokban nagyobb a zaklatók aránya: a 15-16 évesek körében 19%. Ami a szocio-ökonómiai státuszt illeti, minél alacsonyabb státuszú az illető, annál valószínűbb, hogy zaklatóvá válik: az alsó csoportban az arány 18%, míg a középsőben 15%, a legmagasabban pedig 11%. Érdekes módon a zaklatók 45%-a azon gyerekek sorából kerül ki, akik maguk is áldozatai ennek a magatartásformának.

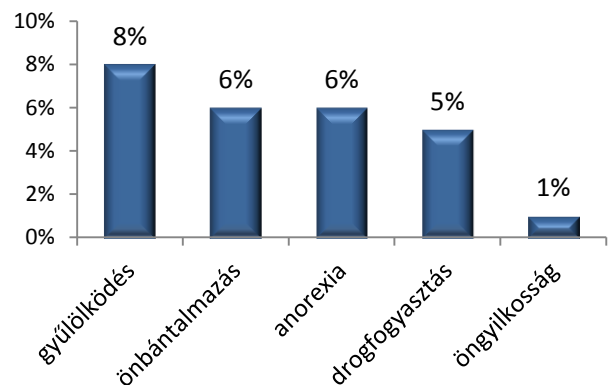
Ebben az esetben is beigazolódnak látszik, hogy a zaklatások jelenleg nagyrészt offline módon valósulnak meg: az érintettek 80%-a úgy nyilatkozott, hogy tettét személyesen hajtotta végre, és csak 16%-uk használta ehhez az internetet.

Kockázatos felhasználói webtartalmak

Az internethasználat kockázatainak gyerekekkel kapcsolatos tárgyalása gyakran kizárólag a szexuális jellegű, pornográf tartalmakra koncentrál, és elfelejtkezik más olyan online elérhető és megismerhető témákról, amelyek szintén járhatnak negatív emocionális és pszichológiai következményekkel. Ilyenek például a drogokkal, vagy az étkezési zavarokkal kapcsolatos, azokat propagáló oldalak. Bár a kutatás, annak szükségességét korlátai miatt nem tudott a korábban bemutatott témákhoz hasonlóan aprólékosan kitérni ezekre, egy kérdés erejéig öt ilyen tartalomtípust is megvizsgált: az önbántalmazással, az öngyilkossággal, az anorexiával (bulimiával), a drogfogyasztással és a mások ellen uszító, gyűlölködő oldalakkal, illetve az ilyen témákat megvitató internetes helyekkel kapcsolatban kérdezte kizárólag a 11 éves, vagy annál idősebb gyerekeket.

Összességében a megkérdezett gyerekek túlnyomó többsége – 84%-a – nem látogatott/látott ilyen oldalakat a kérdezést megelőző egy évben. 9% egy, 5% kettő, 1% három és szintén 1% ennél több, a listán szereplő témában olvasott valamit az interneten ebben az időszakban. A leggyakoribb a gyűlölködő honlapok látogatása: a kérdezett korosztály 8%-a navigált ilyen oldalra a kérdezést megelőző évben. Ezt követik az önbántalmazással és anorexiával foglalkozó webhelyek (6-6%), majd a drogfogyasztással kapcsolatos tartalmak (5%).

Öngyilkossági módokkal foglalkozó tartalmakat mindössze a 9-11 évesek 1%-a látott az elmúlt 12 hónapban.

22. ábra: Az elmúlt 12 hónapban láttál-e olyan oldalakat az interneten, ahol az alábbi témákról volt szó? (azok aránya a 11-16 évesek körében, akik igennel válaszoltak)

Nincs különbség az érintettség arányaiban a fiúk és lányok között, ugyanakkor a kor sokat számít: míg a 11-12 éveseknek csupán 6%-a látogatott el akár csak egy ilyen oldalra is, ugyanez az arány a 13-14 évesek körében már 13, a 15-16 évesek között pedig 29%. A legidősebb testvéreknek és az egyedüli gyerekeknek ebben az esetben is nagyobb az esélyük (21 ill. 17%) arra, hogy ilyen tartalmakkal szembesüljenek, mint a kisebb testvéreknek (8%). Az egyszülős családban élő gyerekek szintén veszélyeztetettebbek: 21%-uk látogatott meg legalább egy ilyen oldalt a kérdezett időszakban.

Az internethasználati-tapasztalat szintén fontos tényező. Az egy éve, vagy annál rövidebb ideje internetező 11-16 éveseknek csak 4%-a látott ilyen tartalmakat, a 2-3 éve használóknak már 14, a 4-5 éve netezőknak 17, az öt évnél régebben internetezőknak pedig 26%-a. Szintén fontos az internetezés intenzitása is: a naponta netezők 18%-a érintett, míg a ritkábban online lévő gyerekek körében az arány átlag alatti, 11%.

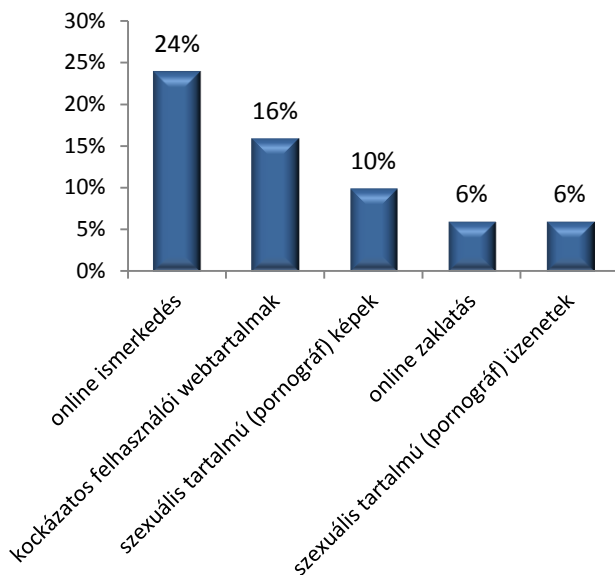
A kockázatos tevékenységek elterjedtsége a magyar gyerekek körében

A következőkben összevontan elemezzük a kockázatot rejtő internetes tevékenységek elterjedtségét. A kockázatos tevékenységek alatt ebben az esetben a következőket értjük:

- szexuális tartalmakkal (képek, videók) való találkozás

- szexuális tartalmú üzenetek fogadása (csak 11-16 évesek)
- online ismerkedés idegenekkel¹⁰
- online zaklatás áldozata
- kockázatos felhasználói tartalmakkal való találkozás (csak 11-16 évesek)

Amint azt az egyes kockázatos tevékenységek részletes elemzéseiből megtudhattuk, a leggyakrabban előforduló ilyen felhasználás-típus az online ismerkedés, ami a kérdezettek csaknem negyedére jellemző. Kockázatokat rejtő felhasználói tartalmakat 16%-uk, szexuális tartalmú képeket, videókat tizedük látott. Az online zaklatás és a szexuális tartalmú üzenetek esetében 6-6% számolt be személyes tapasztalatokról.

23. ábra: Kockázatos online tevékenységek előfordulási gyakorisága

A kockázatokat rejtő tevékenységekkel kapcsolatban a legfontosabb általános tapasztalat az, hogy a vizsgált korcsoportba tartozó gyerekek nagy része egyáltalán nem végez ilyeneket, illetve nem találkozik ezekkel a tevékenységformákkal. A teljes korosztály 63%-a egy tevékenységgel kapcsolatban sem számolt be érintettségről. A 9-10 évesek esetében az arányok érthető módon az átlagosnál is sokkal alacsonyabbak: alig több mint 14%-a találkozott az esetükben kérdezett három

tevékenység közül valamelyikkel, és csupán négy olyan gyerek akadt, akinek egynél több ilyenről volt tapasztalata. Az arányok az idősebb korcsoportban magasabbak: a 11-16 évesek valamivel több mint fele (53%-a) számolt be arról, hogy legalább egy, a felsorolt kockázatot rejtő tevékenységben volt érintett a kérdezést megelőző egy évben. Ezen belül 23% egy, 11% kettő, 7% három, 2% pedig négy témakörben is rendelkezett tapasztalatokkal. Mind az öt kockázatos használati formával csupán 5 gyerekeknek volt tapasztalata.

Kockázatos tevékenységek száma	9-10 évesek		11-16 évesek	
	%	N	%	N
0	87%	181	57%	451
1	12%	24	23%	185
2	2%	3	11%	83
3	0,3%	1	7%	52
4	-	-	2%	15
5	-	-	0,5%	5

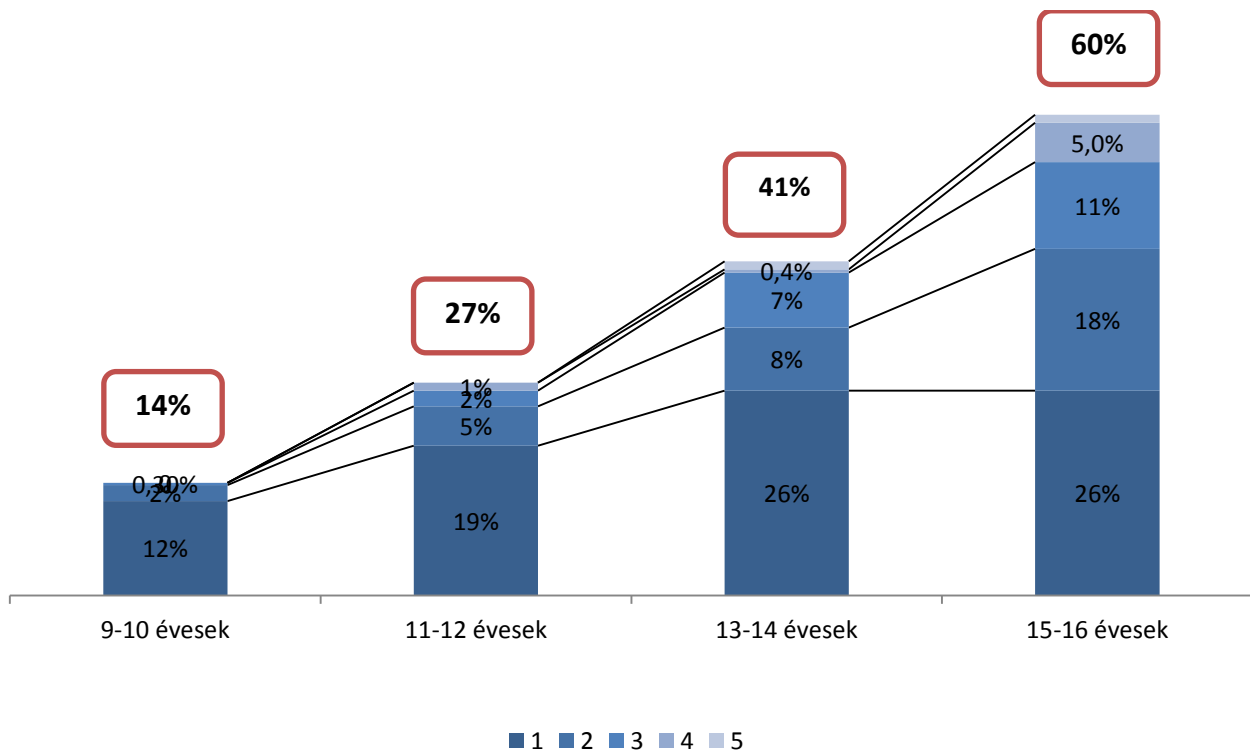
13. táblázat: Kockázatos tevékenységek elterjedtsége a 9-10 és a 11-16 évesek körében

Azok aránya, akiknek vannak kockázatos tevékenységekkel kapcsolatos tapasztalatai a koraal növekedve folyamatosan növekszik – mint láttuk a 9-10 éveseknek csupán nagyjából 14%-ának van ilyen élménye, a 11-12 évesek körében ez az arány már 27%, a 13-14 éveseknél 41%, a 15-16 évesek körében pedig már 60%. Ahogy az az ábrán is látható tehát a 14 és 15 éves kor közötti időszak vízválasztó ebből a szempontból – ez az a korosztály, ahol hirtelen megnő az ilyen jellegű online aktivitásokban érintettek aránya. Ráadásul ebben a korcsoportban a kockázatos tevékenységek változatossága is nagyobb.

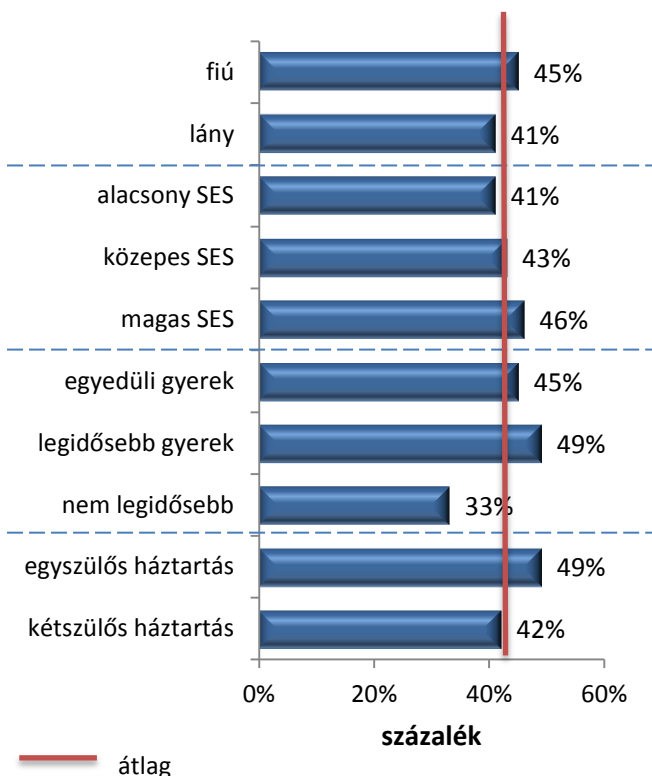
Mint azt a korábbi elemzéseknél is láttuk a koron kívül más változók is hatást gyakorolnak a kockázatos tevékenységek előfordulási gyakoriságára.¹¹ Így például a lányoknak valamivel kisebb aránya (49%) végez ilyen tevékenység(ek)et, mint a fiúknak (45%). A magasabb szocio-ökonómiai státuszú háztartásokban élők összességében valamivel veszélyeztetettebbnek tekinthetők, mint kevésbé jól ellátott társaik, csakúgy, mint azok, akiknek van idősebb testvérük, vagy kétszülős háztartásban élnek.

¹⁰ Módszertani okokból az online újonnan megismerkedett emberekkel való személyes találkozást ezekben a számításokban nem vettük figyelembe. Annak ugyanis előfeltétele az online ismerkedés, ezért az összetett mutatókban ez adattorlódást okozna.

¹¹ Mivel nem minden tevékenység volt az összes korosztályban lekérdőzve a keresztátlás számítások csak a 11-16 évesekre vonatkoznak.

24. ábra: Kockázatos tevékenységeket végzők aránya az egyes korcsoportokban

25. ábra: Kockázatos tevékenységek előfordulási gyakorisága a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya a 11-16 évesek körében, akik legalább egy kockázatos tevékenységet végeztek a kérdést megelőző 12 hónapban)

A korábbi elemzésekből az is kitűnt, hogy az internet-használati jellemzők szintén fontosak. Ha összességében vizsgáljuk a kockázatos tevékenységeket látható, hogy mind az internet-használati tapasztalat (milyen régóta használó), mind a használati intenzitás, mind pedig a használati autonómiája igen fontos tényező.

Azok körében, akik legalább 4-5 éve használják az internetet, a kockázatos tevékenységet végzők aránya meghaladja az 50%-ot, míg a kevésbé tapasztaltak között az átlag alatt marad a mutató értéke. A napi szinten internetezőkhöz képest jóval nagyobb az aránya a kockázatos használati módokat is kipróbálóknak, mint a ritkábban gép elé ülőknél. Végül pedig azok, akik saját szobájukban használják a világhálót nagyobb arányban végeznek ilyen tevékenységeket, mint azok, akik másokkal közös helyiségekben számítógépeznek. Az internethasználat komplexitása, vagyis az, hogy milyen változatosan használják a kérdezettek az internetet szintén fontos tényező: minél több tevékenységet végez valaki, annál valószínűbb, hogy azok közt kockázatos is szerepel.

változók közül a kor gyakorolja a legnagyobb hatást a kockázatos tevékenységek gyakoriságára.

Csoportok	átlagok (főátlag: 0,74)
lányok	0,71
fiúk	0,78
11-12 évesek	0,38
13-14 évesek	0,67
15-16 évesek	1,19
magas SES	0,87
közepes SES	0,75
alacsony SES	0,61
egyedüli gyerekek	0,83
legidősebb gyerekek	0,89
nem legidősebb gyerekek	0,51
egyszülős család	0,91
kétszülős család	0,71

15. táblázat: Kockázatos tevékenységek átlagos száma az egyes demográfiai csoportokban

A szocio-ökonómiai státusz (SES) jóval kevésbé mutatkozik fontosnak: a magasabb státuszúak körében ugyan valamivel nagyobb az átlag, de az eltérés nem jelentős. Ugyanez mondható el az egyszülős és kétszülős háztartások közti különbségről. Ami láthatóan a kor mellett még sokat számít, az a testvérek közt elfoglalt pozíció, azon belül is az, hogy van-e valakinek nagyobb testvére, vagy sem. Az adatok szerint ugyanis, akinek van bátyja, vagy nővére, védettebb az ilyen tevékenységekkel kapcsolatban.

Az internethasználattal kapcsolatosan vizsgált változók mindegyike szignifikáns hatást gyakorol a kockázatos tevékenységekkel való találkozásra. Minél régebben, minél gyakrabban és minél több dologra használja egy gyerek az internetet, annál több kockázatos tevékenységgel van tapasztalata. A több mint 5 éve használók esetében az átlag pont 1, a napi internetezők között 0,96, a több mint 10 féle tevékenységet végzők körében pedig 1,12.

Csoportok	átlagok (főátlag: 0,74)
max. 1 éve internetezik	0,32
2-3 éve internetezik	0,58
4-5 éve internetezik	0,88
több mint 5 éve internetezik	1
naponta internetezik	0,96
nem internetezik naponta	0,36
saját szobájában használja	1
nem saját szobájában használja	0,58
nem használja otthon	0,56
1-5 féle tevékenységet végez	0,24
6-10 féle tevékenységet végez	0,77
több mint 10 féle tevékenységet végez	1,12

16. táblázat: Kockázatos tevékenységek átlagos száma az egyes internet-használati csoportokban

Fontos szempont lehet még a használat autonómiája: akik saját szobájukban interneteznek jóval több kockázatos tevékenységet végeznek, mint társaik.

A mediálási típusokat illetően csupán az aktív korlátozás esetében figyelhető meg szignifikáns összefüggés: azoknak a körében, akik szülei élnek ilyen eszközökkel, a kockázatos tevékenységek átlagos száma 0,66, akinek szülei nem korlátozzák aktívan a használatot, azoknál 1,1.

Végül az offline végzett kockázatos tevékenységek számával szintén szignifikáns és erős összefüggés mutatható ki: azok körében, akik egyet sem végeztek az ide sorolt tevékenységek közül, az átlag 0,6, míg akik egyet, azoknál már 1,1, ami egészen 2,1-ig növekszik azok körében, akik három offline tevékenységgel kapcsolatban is beszámoltak személyes tapasztalatokról.

A két különböző elemzés jó első eligazítást adhat arról, hogy a kockázatos online viselkedés terén mik számíthatnak fontos befolyásoló tényezőknek. Ilyenek például a jelek szerint a kor, a testvérpozíció, egyes internet-használati jellegzetességek, vagy az offline életmód. Azonban ahogy azt már korábban megjegyeztük, a különböző változócsoportok korántsem függetlenek egymástól: valószínű, hogy az idősebbek régebben interneteznek, akinek nincs testvére valószínűbb, hogy saját szobájában netezhet, a nehezebb körülmények közt élők lehet, hogy kockázatosabb

életet élnek stb. Ezen hatások kiszűrése érdekében érdemes egy olyan összetett modellt alkotni, amiben az egyes változók közvetlen hatásai, illetve a különböző hatásmechanizmusok külön-külön is láthatók. A következőkben erre teszünk kísérletet.

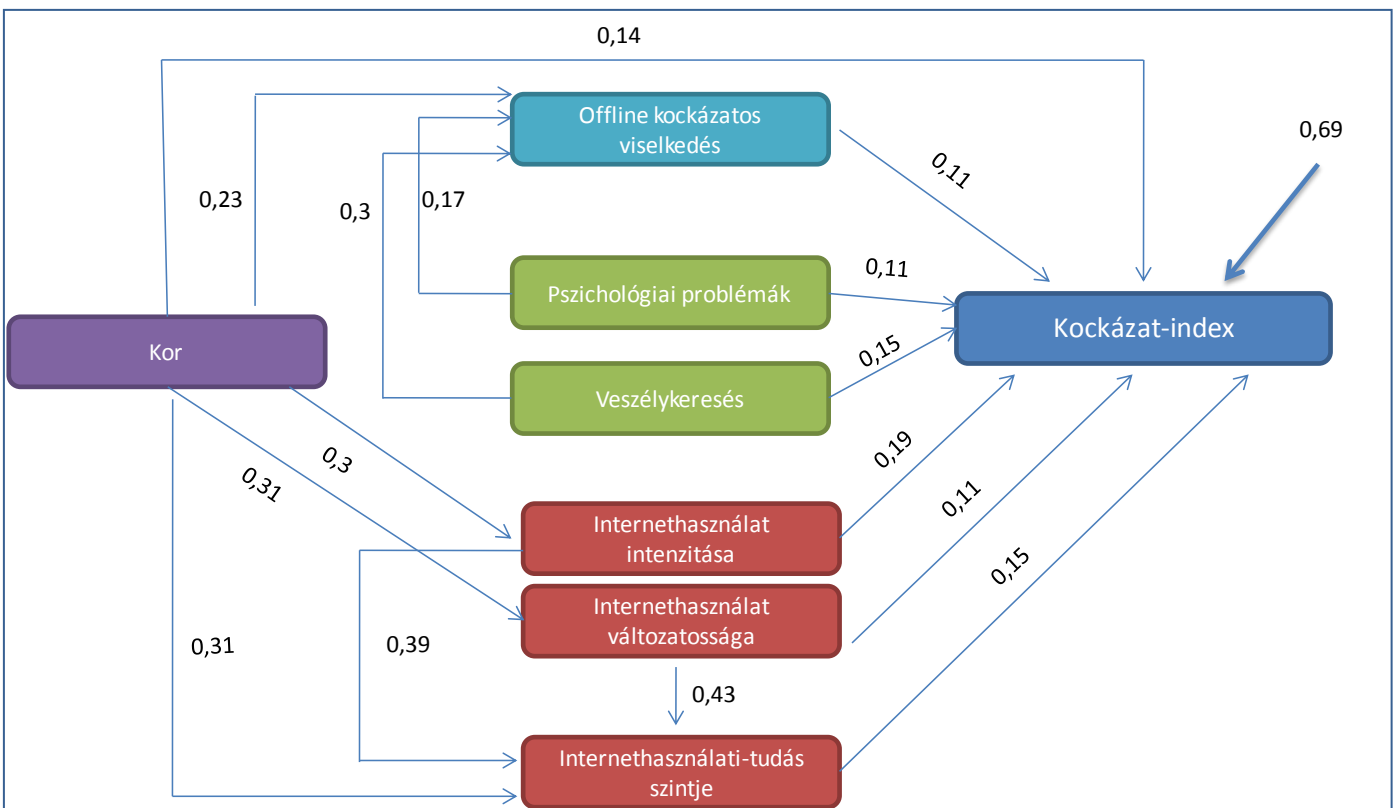
Összetett magyarázó modell a kockázatos tevékenységekre

Ebben az esetben a lineáris regresszió eszközt választottuk, hogy kimutassuk a legfontosabb meghatározó tényezőket. Az elemzést csak a 11-16 évesek körében végeztük el, mivel a kisebbek esetében nem került minden kockázattípus lekérdezésre. Független változónk az ún. *kockázat-index*, ami azt mutatja, hogy a kérdezett hány kockázatos tevékenységgel kapcsolatban szerzett tapasztalatot a kérdezést megelőző egy évben.¹⁴ A modellépítés folyamatában elsőként azt vettük szemügyre, hogy a fent bemutatott változók milyen önálló hatással bírnak a függő változóra. Érdekes módon számos, a keresztábrás elemzés során összefüggést mutató változó kiesett a modellből, mert nem mutatott szignifikáns összefüggést a

kockázat-indexel.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a fenti számítások érvénytelenek lennének, hanem arra utal, hogy egyes változók esetében az összefüggést valójában egy mögöttes tényező okozta. Ilyen például az internethasználati-tapasztalat, vagyis az, hogy ki milyen régen használja a világhálót. Ez esetben az összefüggést nyilvánvalóan a kor okozta, vagyis minél idősebb valaki annál régebben használja a világhálót, és mint alább láthatjuk a kor fontos meghatározó tényező. Hasonlóan kiesett a modellből a család típusa, illetve a testvéri pozíció. Mindemellett a demográfiai változók nagy része szintén nem kapott helyet a modellben, nem gyakorolván szignifikáns hatást a függő változóra: így járt a nem és a szülők iskolai végzettsége és a háztartás státusza is.

A végső modell 31%-ot magyaráz a változó teljes szórásából, ami igen jónak tekinthető. A függő változóra szignifikáns hatást gyakorló változók négy csoportba sorolhatóak: internethasználattal kapcsolatos tényezők, pszichológiai tényezők, offline viselkedés és demográfiai változók.¹⁵ Ez utóbbi csoportot csupán egy változó a kor képviseli.

26. ábra: Útmodell a kockázatos online viselkedés magyarázatára

¹⁴ Egész pontosan ennek az indexnek a sztenderdizált változata.

¹⁵ A változók részletes leírását lásd a függelékben.

A kockázat-indexre gyakorolt közvetlen hatásukat illetően a változók között kicsi a különbség 0,19-es Béta¹⁶ értékkel az internethasználat intenzitása (vagyis, hogy mennyit internetezik) gyakorolja a legerősebb hatást, 0,11-es Bétával pedig az offline kockázatos viselkedés, a pszichológiai problémák megléte és az internethasználat változatossága a legkisebbet. Új elemként jelenik meg a modellben az ún. veszélykeresés, ami azt jelenti, hogy válaszai alapján a kérdezett hajlamos veszélyes dolgokat csinálni. Szintén új, eddig nem tárgyalt elem az internet-használati tudás szintje, ami ugyancsak hatással van a függő változó alakulására.

Bár az egyetlen önálló szignifikáns hatást gyakorló demográfiai változó közvetlen hatása csak közepesnek mondható, közvetett hatásának jelentősége miatt az egyik legfontosabb tényezőnek kell tekintenünk. Látható ugyanis, hogy a fontosnak mutató internethasználati-változók háttérben igen nagy hangsúllyal van jelen ez a tényező.

A modell tehát alátámasztja az ún. használati hipotézist, hiszen azt mutatja, hogy minél többet és többféleképpen internetezik valaki, annál valószínűbb, hogy kockázatos tevékenységeket is végez. Szintén rímelt a bevezetőben említett kutatásokra az internethasználati-tudás szerepe, ami szintén pozitív összefüggést mutat, ami kissé talán meglepő lehet – vagyis minél nagyobb felhasználói tudással rendelkezik valaki, annál valószínűbb, hogy végez ilyen tevékenységeket. Mindez azonban erősen összefügg a korrallal és az internethasználati-tudás az internethasználat változatosságával is. Vagyis kor előrehaladtával egyre valószínűbb, hogy a gyerekek változatos és élénk internethasználatba kezdenek, ami elkerülhetetlenül azzal jár, hogy kockázatos elemeket hordozó tevékenységeket is végeznek.

A másik oldalon viszont az ún. kockázat vándorlás hipotézis igazolását láthatjuk, vagyis azt, az offline kockázatvállalás (és ide sorolható a veszélykeresés is) hatására az online kockázatvállalás esélye is nő.

Mindemellett egyes pszichológiai problémák szintén valószínűsítik a kockázatos tevékenységek előfordulását.

Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy ezek a tevékenységek csak magukban rejtik a kockázatot, de egyáltalán nem biztos, hogy azok be is következnek. Könnyen meglehet, hogy ezek a

tevékenységek legalábbis semleges, de akár hasznos elfoglaltságot takarnak. A kockázatok alakulásával kapcsolatban érdemes tehát tovább vizsgálni és az ártalmakra fókuszálni.

Az adatok szerint a vizsgált kockázatot rejtő tevékenységek közül az online ismerkedés és a veszélyes felhasználói tartalmak a legelterjedtebbek. A szexuális jellegű/pornográf tartalmak böngészése terén minden tizedik válaszadó érintett, a szexuális jellegű üzenetek és az online zaklatás esetében ennél kevesebb. Fontos tanulság, hogy a mai fiatalok számára, bár a filmek és újságok is jelen vannak, mégis az internet a pornográf tartalmak elérésének fő helye. Ezzel szemben a kortárs zaklatás jobbra offline műfaj maradt az internetes kommunikáció terjedése ellenére is.

Akár egyszerű keresztábrás, akár bonyolultabb többváltozós elemzési eljárásokkal vizsgáljuk a kockázatos tevékenységek és egyes demográfiai és használati jellemzők együttjárását, azt tapasztalhatjuk, hogy a kor és egyes használati jellemzők a legfontosabbak. Kissé leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a kor előrehaladtával egyre valószínűbb, hogy a gyerekek változatos és élénk internethasználatba kezdenek, ami elkerülhetetlenül azzal jár, hogy kockázatos elemeket hordozó tevékenységeket is végeznek. Nem elhanyagolható azonban az offline jellemzők szerepe sem – vagyis a kockázatos tevékenységek iránti általános nyitottság az online kockázatvállalás esélyét is növeli. Mindez azt jelenti, hogy az eredmények egyszerre igazolják a használati és a kockázat-vándorlási hipotézist a magyar gyerekek esetében.

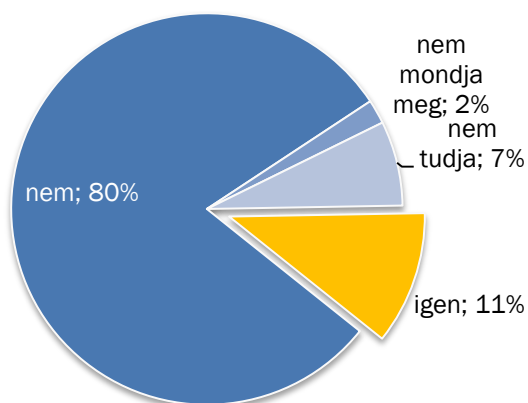
¹⁶ A regressziós analízisben ún. Béta értékekkel fejezik ki azt, hogy az adott változó (faktor), mint függő (magyarázó) változó milyen mértékben van hatással a független (megmagyarázni kívánt) változóra.

V. ROSSZ TAPASZTALATOK ÉS ÁRTALMAK

Az EU Kids Online kutatás elméleti keretének egyik alapvető tétele, hogy elválasztja egymástól a kockázatot hordozó felhasználási módokat (*risk*) és a konkrét ártalmat (*harm*). Vagyis a kutatók úgy vélik, hogy a kockázatot rejtő használati formák nem feltétlenül és minden esetben kártékonyak, sőt akár hasznosak is lehetnek, de kétségtelenül bennük rejlik az ártalom lehetősége. A kutatásban azt, hogy mi is valójában az ártalom, nem a kutatók határozták meg, hanem maguk a kérdezettek. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy nem tapasztalataikról kellett részletesen beszámolniuk, amit aztán a kutatók kategorizáltak volna, hanem arról, hogy ők hogyan élték meg ezeket a helyzeteket – voltak-e rossz tapasztalataik és azok milyen tartós, vagy kevésbé tartós rossz élményeket/lelki állapotokat okoztak.

A kérdőív egyrészt általánosságban érdeklődött a rossz tapasztalatokról, másrészt négy kockázatos tevékenység típus (online zaklatás, szexuális tartalmú képek, szexuális tartalmú üzenetek, személyes találkozás online ismeretséggel) esetében konkrétan is rákérdezett, hogy volt-e ezekkel kapcsolatosan rossz élményük a gyerekeknek és az mennyire volt tartós.

Elsőként az általános kérdésre adott válaszokat elemezzük. Arra a kérdésre, hogy a kérdezést megelőző egy évben volt-e a rossz érzéseket keltő, zavaró élményük a világhálón, a gyerekek kicsivel több mint egytizede adott „igen” választ. Túlnyomó részük (80%) azonban nemmel felelt, tehát semmi olyat nem tapasztalt az interneten, ami bántotta, zavarta volna. 2% nem nyilatkozott ebben a kérdésben, míg 7% nem tudott válaszolni a kérdésre.

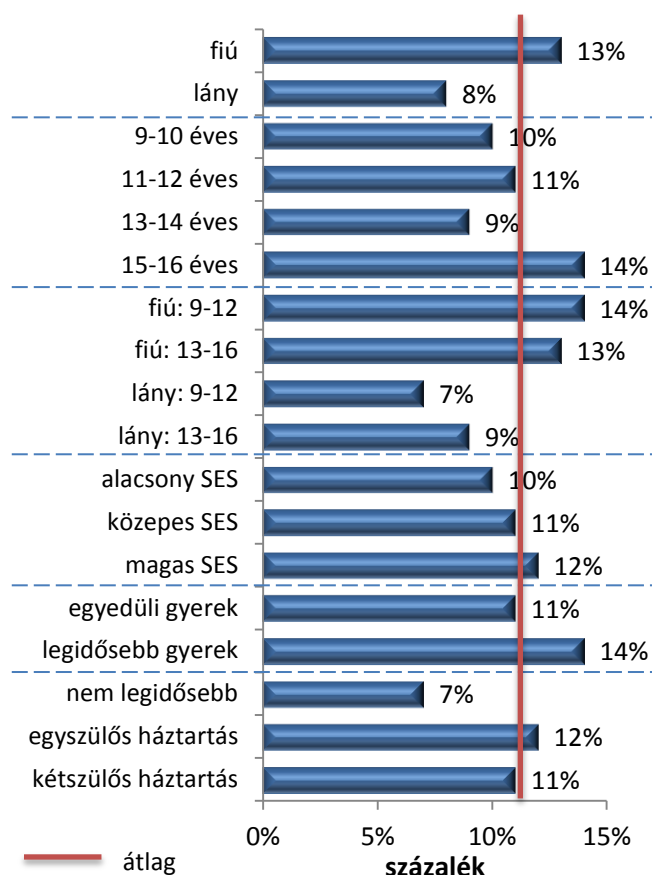
27. ábra: Tapasztaltál olyasmit az elmúlt 12 hónapban az interneten, ami zavart, megbántott volna? (9-16 évesek körében)

Az igennel válaszolóknak nagy része (58%-a) a havi rendszerességnél ritkábban találta szembe magát zavaró élményekkel az interneten. Havi rendszerességgel, vagy annál gyakrabban csupán az érintettek 27%-a tapasztalt ilyesmit, ami a teljes korosztály mindössze alig több mint 3%-a.

	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
Volt része rossz élményben	109	-	11%
naponta, majdnem minden nap	2	2%	0,2%
egyszer-kétszer egy héten	19	17%	2%
egyszer-kétszer egy hónapban	9	8%	1%
ritkábban	63	58%	6%

17. táblázat: Rossz élmények alapeloszlása

Kortól függetlenül, a fiúknak több rossz élményük volt, mint a lányoknak. A legidősebbekkel fordult elő a legnagyobb arányban, hogy valami olyat éltek át, ami zavarta őket. Ugyanakkor a legtöbb változó esetében (pl. szocio-ökonomiai státusz, családtípus) az eltérések minimálisak.

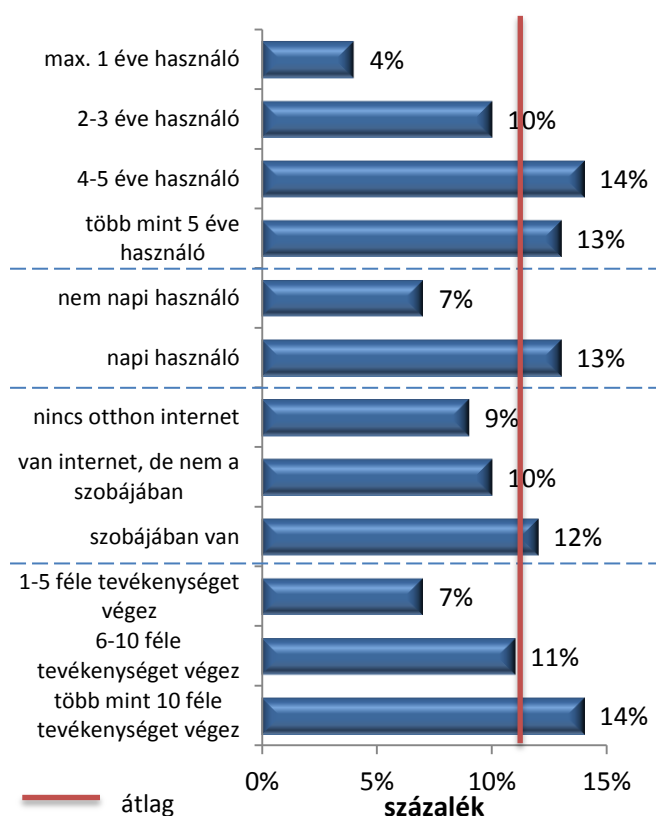

28. ábra: Rossz élmények előfordulási gyakorisága a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya, akiknek volt legalább egy rossz élményük a kérdezést megelőző egy évben)

Az internet-használati jellemezőkkel már nagyobb összefüggés mutatkozik. Azok, akik kevesebb mint egy éve használják a netet, jóval kisebb arányban számoltak be rossz tapasztalatokról, mint a rutinos használók. Ugyanakkor az összefüggés nem lineáris, vagyis egy bizonyos használati tapasztalat után az összefüggés valószínűleg megszűnik. (29. ábra)

A napi rendszerességű használat szintén jobban valószínűsíti az ilyen élményeket, mint a rendszertelenebb internetezés, viszont a használat autonómiájával sokkal gyengébb az összefüggés. Az internethasználat komplexitása ezzel szemben nagyobb eltéréseket okoz: azok, akik többféle tevékenységet végeznek online, nagyobb eséllyel szembesülnek zavaró dolgokkal.

Az offline kockázattalálási hajlandóság összefüggést mutat az ártalommal: minél több offline kockázatos cselekvést végez valaki, annál valószínűbb, hogy találkozott zavaró dolgokkal az interneten. A pszichológiai problémák meglete ezzel szemben nem tűnik komoly befolyásoló tényezőnek ezen a téren.

29. ábra: Rossz élmények előfordulási gyakorisága a különböző internethasználati csoportokban (azok aránya, akiknek volt legalább egy rossz élményük a kérdést megelőző egy évben)

Rossz élmények az egyes kockázatos tevékenységek kapcsán

Mint korábban láttuk, a gyerekek csak egy kis részének van tapasztalata a kutatásban kockázatos tevékenységként azonosított használati formákkal. Azoknak az aránya, akik ilyen tevékenységeknek köszönhetően rossz élményeket szereztek még kisebb – ez azt jelenti, hogy ebben az esetben olyan kicsik az elemszámok, ami összetettebb számításokra nem ad lehetőséget. Ezért a következőkben minden esetben közöljük az esetszámokat, és az adatokat ennek tudatában kell értelmezni.

Tevékenységtípus	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
szexuális tartalmú képek, videók	30	30%	3%
szexuális tartalmú üzenetek (csak 11-16 évesek)	16	29%	2%
személyes találkozás online ismeretséggel	8	11%	1%
zaklatás	42	72%	4%

18. táblázat: Rossz élményeket átélők az egyes tevékenységeket végzők között

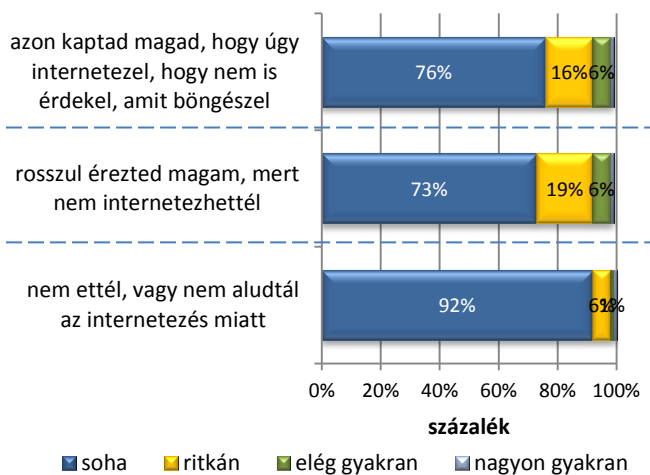
Mint a táblázatból kiolvasható, leggyakrabban az online zaklatás válik valódi rossz élménnyé, vagyis ártalommal: az ilyen átélők 72%-a szerzett olyan tapasztalatokat, amiket kellemetlennek, zavarónak talált. Ugyanakkor még ez a legnagyobb arány is csupán a teljes vizsgált korosztály 4%-át jelenti. A többi tevékenység esetében ennél ritkább a rossz tapasztalat: a szexuális tartalmú képeket, videókat látott és ilyen jellegű üzenetet kapott gyerekek valamivel kevesebb mint harmada számolt be ártalomról, míg az online megismert idegenekkel való találkozás kapcsán az érintettek 11%-a.

Ugyanakkor még ezekben az esetekben sem beszélhetünk felétlenül maradandó élményekről – a 9-10 évesek körében ugyanis csupán 11, a 11-16 évesek között pedig 40 olyan gyerek akadt, aki egy vagy több esettel kapcsolatban arról számolt be, hogy meglehetősen, vagy nagyon zaklatott volt a történetek után. Ez az adott korosztálynak mindkét esetben 5-5%-a.

Az ártalom egy különleges forrása: internetfüggőség?

Gyakori vitatéma az internetezéssel és a világháló veszélyeivel kapcsolatos diskurzusokban, hogy létezik-e internetfüggőség, és ha igen, akkor milyen elterjedt és milyen hosszú távú negatív hatásokkal járhat. Az EU Kids Online kutatás kérdőívében egy speciális, a függőségi állapot tesztelésére kifejlesztett kérdéssorral vizsgálták, hogy a válaszadók „internetfüggőnek” tekinthetők-e.

Az adatok azt mutatják, hogy a magyar gyerekek között nagyon kevesen vannak, akik olyan jelenségekről számoltak be, amik alapján a függőségi probléma fennállhat. Mind az öt tesztelő kérdés esetében a válaszadók túlnyomó többsége úgy nyilatkozott, hogy a kérdezést megelőző egy évben egyszer sem fordult elő vele a kérdezett jelenség. Így például 92%-ukkal soha nem történt meg, hogy az internetezés miatt ne ettek, vagy aludtak volna eleget. A legtöbben soha nem érezték úgy, hogy az internetezés miatt kevesebb időt töltöttek volna családjukkal, vagy barátaikkal, és 78% sosem próbálta sikertelenül csökkenteni internetezése mértékét.

30. ábra: Milyen gyakran történt veled az elmúlt 12 hónapban, hogy...? (11-16 évesek körében)

A legnagyobb arányban azok vannak, akikkel előfordult, hogy rosszul érezték magukat, mert valami miatt nem internetezhettek, de még ebben az esetben is 73% azoknak az aránya, akik soha nem tapasztaltak ilyesmit.

Ha együtt vizsgáljuk az „elég gyakran” és a „nagyon gyakran” válaszokat az összes kérdés esetében, azt tapasztaljuk, hogy a kérdezett 11-16 évesek 81%-a egyik kérdés esetében sem adott ilyen választ. 10% egy esetben számolt be viszonylag gyakori, vagy gyakori tapasztalatról, 6% két esetben, 2% három esetben. Mindössze hat olyan válaszadó volt, aki az

öt kérdésből négy esetben gyakori tapasztalatról számolt be, az összes esetében pedig csupán öt ember válaszolt így.

Mindezek alapján az valószínűsíthető, hogy az internetfüggőség, legalábbis az adott teszt által kiemelt következmények szerint definiálva, csak igen kevés gyereket érint a vizsgált korosztályban.

A kutatás adatai szerint kérdezett gyerekek 11%-ának volt már valamilyen rossz tapasztalata online. Ha csak a részletesen vizsgált kockázatos tevékenységeket nézzük, akkor azokkal kapcsolatban a 9-16 évesek 5%-át érte ártalom. Az egyik legritkábban előforduló kockázatos tevékenység a legveszélyesebb ilyen szempontból: az online zaklatást átélők csaknem háromnegyedét nagyon, vagy meglehetősen felzaklatta az ilyen cselekmény. A szexuális tartalmú képekkel és üzenetekkel tapasztalatot szerzők körében az ehhez kapcsolódó ártalom már kisebb arányban fordul elő, és a közvélekedéssel ellentétben az online megismert személyekkel való találkozás tűnik a legkevésbé veszélyesnek a fent felsoroltak közül.

Az internetfüggőség a jelek szerint sokkal inkább médiajelenség, mint valós veszély – a kutatás által alkalmazott mérés szerint csupán a korosztály igen kis része érintett több olyan negatív tapasztalatban, amik a túlzott internetezés jelei lehetnek.

VI. KOMPETENCIA A ROSSZ TAPASZTALATOK KIVÉDÉSÉRE ÉS KEZELÉSÉRE

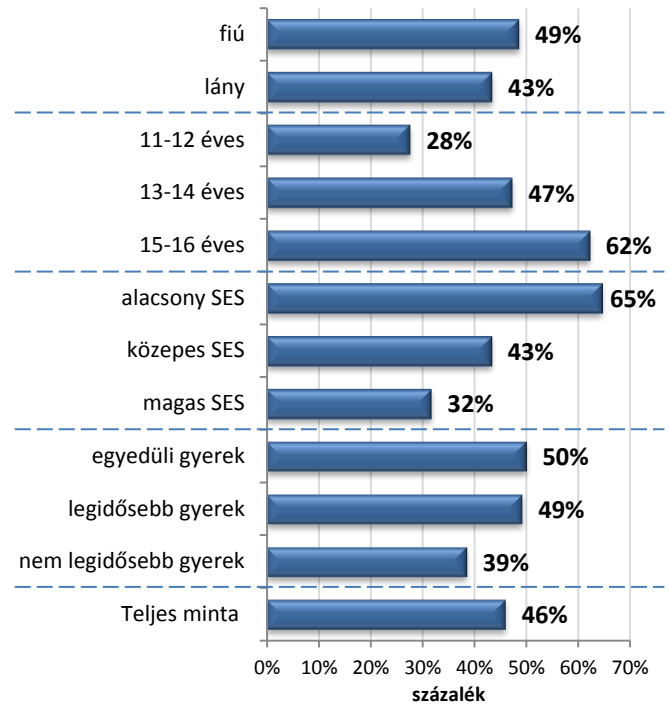
Ugyan kívánatosnak tűnhet, hogy a gyerekek minden esetben elkerüljék az ártalom forrásává is válható rossz tapasztalatokat, nyilvánvaló, hogy ez nem lehetséges. Az elkerülhetetlenül előálló válságos helyzetekben ugyanakkor számos eszköz állhat a rendelkezésükre, amivel a kialakult szituációt megoldhatják, az ártalom és a kár mértékét csökkenthetik, a felmerülő problémákat kezelhetik. Fontos kérdés tehát, hogy a gyerekek milyen kompetenciákkal rendelkeznek az ilyen helyzetek kezelésére, illetve azok megismétlődésének elkerülésére. Az ilyesfajta védekezés természetesen igen összetett tudáskészletből merít: ugyanúgy szükséges a megfelelő internethasználati-tudás, mint az erős társas támogatás, az érzelmi stabilitás és a már meglévő válságkezelési tudások, kompetenciák megléte. Ebben a fejezetben ezeket a képességeket mérjük fel, elsőként általános kérdéseken keresztül, majd a fentebb már említett rossz tapasztalatokra adott válaszok elemzésével.

A kutatás során részletesen vizsgáltuk mind a gyerekek, mind pedig a szülei felhasználói ismereteit, az internetezéssel kapcsolatos tudatosság szintjét.

A gyerekektől többek között azt kérdeztük, hogyan ítélik meg az internettel kapcsolatos tudásukat a szüleikhez képest.

A 11-16 éves gyerekeknek mindösszesen 24%-a gondolta úgy, hogy nem igaz az az állítás, hogy ő többet tud az internetről, mint a szülei. 30% inkább egyetértett ezzel, míg a fennmaradó 46% határozottan úgy vélte, hogy a szüleinél nagyobb tudással rendelkezik.

Azaz majdnem minden második gyerek esetében a szülő már eleve információs hátrányban van a gyerekével szemben. A 31. ábra adatai azt mutatják, hogy minél idősebb valaki, illetve minél jobb családi körülmények között él, annál tájékozottabbnak érzi magát a szüleihez képest. Talán az sem meglepő, hogy a fiúk körében is valamivel nagyobb arányban találunk ilyen gyerekeket.

31. ábra: Azok aránya, akik úgy teljes mértékben egyetértettek azzal az állítással, hogy „Többet tudok az internetről, mint a szüleim.” (11-16 évesek körében)

Biztonságos internethasználattal kapcsolatos kompetenciák

Az online környezetben, vagy annak hatására előálló válságos szituációk kezelésének egyik alapfeltétele a magabiztos és széleskörű internethasználati-tudás, ami magában foglal olyan ismereteket is, amik a lehető legbiztonságosabb internet-használatot segítik elő, illetve megfelelő cselekvési- és válaszkészletet nyújtanak.

A kérdőívben vizsgált (csak a 11-16 évesek körében kérdezett) nyolc ilyen használati készség közül a legszélesebb körben használt tudás: a kérdezettek 58%-a tudta, hogy hogyan menthet el egyes oldalakat. A gyerekek csaknem fele képesnek érezte magát arra, hogy a biztonságos internethasználattal kapcsolatos ismereteket megtalálja a világhálón, és ugyanennyien tudják, hogy hogyan blokkolhatnak nem kívánatos személyektől érkező üzeneteket.

Tevékenységtípus	% a teljes korosztályban (11-16 évesek)
Egy oldal elmentése (bookmark)	58%
Biztonságos internethasználattal kapcsolatos információk felkutatása	49%
Nem kívánatos személy(ek)től jövő üzenetek blokkolása	49%
Böngészési történet törlése	48%
A közösségi oldalon lévő profil biztonsági beállításainak megváltoztatása	45%
Nem kívánatos reklámok, üzenetek blokkolása	38%
Különböző weblapok összehasonlítása, hogy kiderüljön melyik információ igaz és melyik nem	31%
Szűrési beállítások megváltoztatása	20%

19. táblázat: Biztonságos internethasználattal kapcsolatos kompetenciák a 11-16 évesek körében

45% tudja, hogy hogy kell a közösségi oldalakon a biztonsági beállításokat megváltoztatni. A nem kívánatos üzeneteket már csak 38% gyerek tudja blokkolni, és kevesebb min harmaduk érezte képesnek magát arra, hogy a helyes információ megszerzése érdekében összehasonlítsa különböző weblapokat. Végül csupán minden ötödik kérdezett tudta, hogy hogyan kell gépének szűrési beállításait megváltoztatni.

Amennyiben ezt a nyolc tevékenységet egyesítjük, azaz azt vizsgáljuk egy index segítségével, hogy hányra adott pozitív választ, a 11-16 évesek egészére vonatkozóan 3,4-es átlagot kapunk.

Ha már megtörtént a baj: védekezési módszerek és stratégiák

A kutatás kérdőíve kísérletet tett annak kiderítésére, hogy azokban az esetekben, amikor a gyerekek olyasmint éltek át az interneten, ami kellemetlen, zavaró esetleg megrázó élményt jelentett, hogyan kezelték a helyzetet, mit tettek az így keletkezett ártalom csökkentése érdekében. A válaszlehetőségekből különböző stratégiák rajzolódnak ki:

- a **fatalista stratégia**: ezekben az esetekben a kellemetlen élményt átélt gyerek visszahúzóddással, passzivitással válaszol az adott szituációra. Az ide tartozó válaszlehetőségek a következők voltak: „az reméltem a baj majd elmúlik magától”, „egy ideig nem használtam utána az internetet”.

Ennek a típusnak egy variációja, mikor valaki **saját magát hibáztatja, büntudatot érez** a történetek miatt.

- a **kommunikációs stratégia**, amikor az érintett gyerek elmondta valakinek, ami vele történt, vagyis megbeszélte valakivel (szülővel, barátaival, tanárral stb.) élményeit,
- a **cselekvő stratégia**, amikor az érintett gyerek aktívan, internethasználói tudását felhasználva, lépéseket tesz a probléma megoldása és a hasonló szituációk megismétlődésének kivédése érdekében (megpróbálta megoldani a problémát, blokkolás, online „feljelentés”, biztonsági beállítások megváltoztatása stb. segítségével).

Nyilvánvaló, hogy a fentiek közül a fatalista stratégia hordozza a legveszélyesebb elemeket: ez a választípus nem megoldja, hanem elnyomja a problémát, nem segíti a problémakezelési eszközök fejlődését és az sérülékenység csökkentését.

Mint fentebb láttuk a magyar gyerekek között igen kis számban voltak azok, akik bármilyen kellemetlen élményről számoltak be a kérdezett kockázatot (is) rejtő felhasználási módokkal kapcsolatban. Az alacsony elemszámok miatt, még abban az esetben is, ha a mind a négy olyan cselekvéstípust, amik esetében a válaszreakciókra vonatkozó kérdéseket feltették (szexuális tartalmú képek és üzenetek, zaklatás, személyes találkozás online megismert személyekkel) összevonva vizsgáljuk, az elemzések csupán az alapeloszlásokra térhetnek ki, és óvatosan kezelendők.

Az adatok tanúsága szerint a nagy része azoknak, akik azt nyilatkozták, hogy valamelyik kockázatot rejtő tevékenység során voltak rossz élményeik, a kommunikációs és/vagy a cselekvő stratégiát választották. Az érintettek 67-67%-a döntött legalább egy esetben így.

stratégia típusa	N	% az érintettek körében ¹⁷
fatalista	34	42%
saját magát hibáztató	9	11%
kommunikációs	54	67%
cselekvő	54	67%

¹⁷ Azok, akiknek volt legalább egy olyan élményük a kérdezett kockázatot is rejtő tevékenységek kapcsán (zaklatás, szexuális képek, szexuális üzenetek, offline találkozó online ismerettséggel), ami felzaklatta, zavarta őket, N=81.

20. táblázat: Védekezési stratégiák (több válasz is lehetséges volt)

A fatalista megoldással már jóval kevesebben éltek: az érintettek 42%-a választott ilyen stratégiára utaló megoldási elemet (is). Ennél is jóval kevesebben, mindössze 9-en hibáztatták saját magukat a történetekért.

A fenti számok és arányok azonban nem árulkodnak a vegyes stratégiák előfordulási gyakoriságáról, hiszen egy válaszadó akár több csoportba tartozó választ is adhatott. A válaszlehetőségek valójában kétféle stratégiává vonhatók össze: a fatalista és az önhibáztató eseteket nevezhetjük passzív választ adóknak, míg a kommunikációs és cselekvő stratégiát követőket aktív választ adóknak. Érdeemes megnézni, hogy a két stratégia kombinációi milyen gyakran fordulnak elő.

stratégia típusa	N	% az érintettek körében ¹⁸
csak aktív válaszokat adott	32	40%
csak passzív válaszokat adott	8	10%
vegyes válaszokat adott	34	42%

21. táblázat: Védekezési stratégiák mintázata

A legelterjedtebb, hogy valaki mindkét stratégia elemi közül választ, mikor egy adott problémával találja szembe magát. Ugyanakkor csaknem ekkora az aránya azoknak, akik csak az aktív válaszadási sémák közül használtak fel elemeket és örövendetesen alacsony azoknak a száma, akik csak a passzív válaszok közül tudtak választani.

Az adatok tehát arról tanúskodnak, hogy abban a viszonylag kis számú esetben (ami egy ilyen nagyságrendű kutatás során felszínre kerülhet), amikor egy gyereket valóban negatívan érintett valamilyen online kockázat és veszély, az erre adott válaszreakciók az esetek túlnyomó többségében olyan aktív cselekvések voltak, amelyek egyértelműen segíthetnek a probléma megoldásában. Egy ilyen kérdőíves kutatás természetesen nem szolgáltathat elegendő információt ezeknek a konkrét eseteknek a valódi, komplex és hosszú távú hatásmechanizmusairól. Ezért adataink csupán jelezhetik azt, hogy a probléma jelen van, az arra adott reakciók pedig igen sokrétűek, a gyerekek többsége pedig – saját

bevallása szerint – viszonylag jól tudja kezelni a kialakult helyzeteket.

Az ártalmat megtapasztaló gyerekek nagy részének van olyan aktív megoldási stratégiája, amit mozgósítani tud, ha zavaró dolgot tapasztal az interneten. A legtöbben megbeszélnek valakivel, és sokan képesek technikailag is fellépni annak érdekében, hogy az eset ne ismétlődhessen meg. Ugyanakkor minden tizedik érintett gyerek csak passzív, vagyis visszahúzódon alapuló stratégiát alkalmazott ilyen esetekben. Ez azt jelenti, hogy ha nem is a többség, de sokan védtelenül állnak az internetes veszélyekkel szemben, vagyis az ezt célzó felvilágosítás és képzés mindenképpen nélkülözhetetlen, különösképp mivel a gyerekek nagy részének internethasználati kompetenciája a jelek szerint meghaladja szülei ezirányú képességeit, vagyis sokan otthon nem jutnak hozzá ezekhez az ismeretekhez.

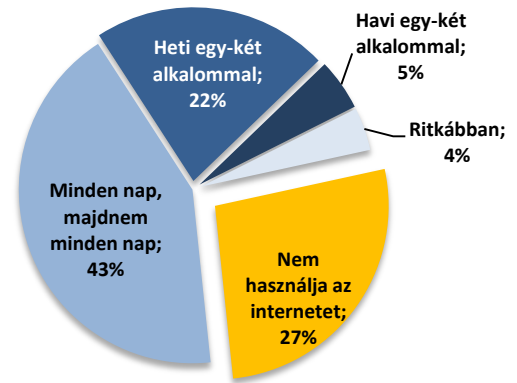
¹⁸ Azok, akiknek volt legalább egy olyan élményük a kérdezett kockázatot is rejtő tevékenységek kapcsán (zaklatás, szexuális képek, szexuális üzenetek, offline találkozó online ismerettséggel), ami felzaklatta, zavarta őket, N=81.

VII. SZÜLŐI TÁMOGATÁS ÉS MEDIÁCIÓ

A gyerekek biztonságos internethasználatra való tanításában aligha kétséges, hogy a legfontosabb szerepe a szülőknek, illetve a pedagógusoknak van. Egyáltalán nem mindegy azonban, hogy ezek a felnőttek milyen információkkal, tudással rendelkeznek, és mindezek alapján a tűrés-tiltás-tanácsadás stratégiái közül melyikkel milyen arányban élnek. Ez a szülők saját internetes ismereteitől, felhasználói szokásaitól éppúgy függ, mint a gyerekneveléssel kapcsolatos általános habitusuktól.

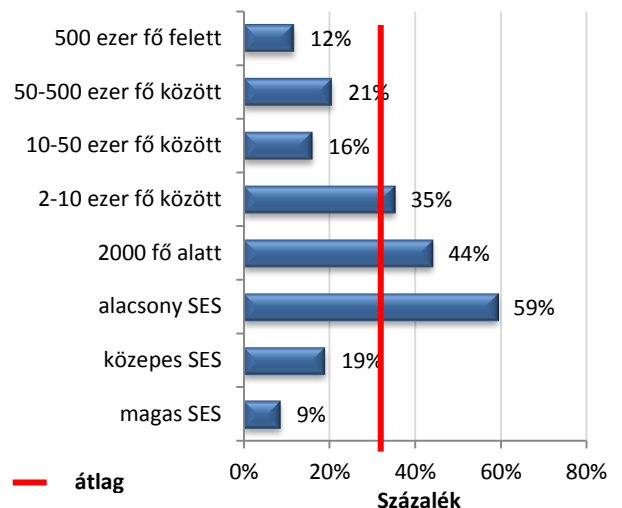
A szülők internethasználatának jellemzői

Az EU Kids Online kutatásban megkérdezett szülők mintája nem tekinthető reprezentatívnak abban az értelemben, hogy ők „csak” a 9-16 év közötti magyar internetező gyerekek szülei. Az, hogy egy családban a gyerekek használják az internetet, még egyáltalán nem jelenti azt, hogy ezekben a háztartásokban a szülők is mind internethasználók lennének. Kutatásunkban a megkérdezett szülők több mint negyede (27%) nem használja az internetet. Rendszeres, napi szintű internethasználónak a teljes minta 43%-a bizonyult. Ezek az arányok természetesen magasabbak, mint az országos átlag, sőt, azt is tudjuk, hogy azokban a háztartásokban, ahol van (internethasználó) gyerek, ott a szülők is nagyobb valószínűséggel élnek ezzel a lehetőséggel. Adatok alapján azonban azt is láthatjuk, hogy négy 9-16 éves magyar gyerek közül egy olyan biztosan van, akinek a szülője nem internetezik, miközben a gyereke igen.¹⁹ Azaz itt az ismeret- és tudásbeli szakadék mindenképpen jelen van.

32. ábra: Szülők internethasználatának gyakorisága (a kérdezett szülő esetében)

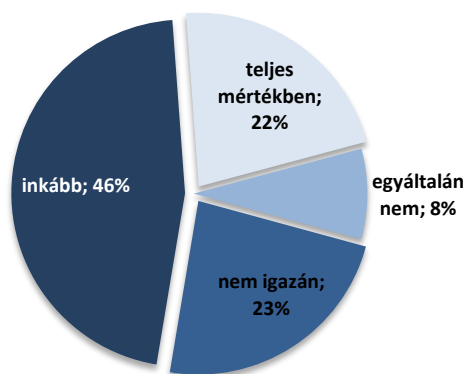
Az internetet nem használó szülőket legnagyobb arányban a kistelepüléseken (10 ezer-, illetve 2 ezer fő alatt) és az alacsony státuszú háztartásokban találjuk. Így például míg Budapesten (az egyetlen 500 ezer fő feletti település Magyarországon) a nem internetező szülők aránya csak 12% (azaz 88%-uk internetező), addig ez a 2000 főnél kisebb településeken 44%.

33. ábra: Az internetet nem használó szülők aránya a település méretet, és a háztartás szocio-ökonómiai státusza alapján

Az internethasználói ismeretek szintje, az ezzel kapcsolatos magabiztoság természetesen a használók körében sem egyforma szintű. Az erre vonatkozó kérdésre a megkérdezett szülők 8, illetve 23%-a válaszolt úgy, hogy *egyáltalán nem*, vagy *nem igazán* magabiztos az internettel kapcsolatos tudásában. A teljes mértékben magabiztosak aránya 22%, míg az *inkább* magabiztosaké 46% volt, ami összességében az internetező szülők több mint kétharmadát jelenti.

¹⁹ Ugyan a másik szülőre vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, de feltételezhetjük, hogy egy nem internetező szülő nagyban valószínűsíti az, hogy a partnere sem használja az internetet. Az egyszülős háztartásokban pedig a helyzet még inkább egyértelmű.

34. ábra: Mennyire ítéli magabiztosnak az internet felhasználói ismereteit? (Internetet használó szülők körében)

A szülői magabiztosság leginkább az iskolai végzettséggel függ össze. Míg a legfeljebb általános iskolát végzett szülők 46%-a tekinthető inkább nem magabiztosnak, addig a diplomások esetében ez az arány csupán 13%.

Internethasználat magabiztossága	legmagasabb iskolai végzettség (kérdezett szülő)		
	legfeljebb alapfokú	középfokú	felsőfokú
egyáltalán nem	10%	10%	4%
nem igazán	36%	27%	9%
mérsékelten	42%	46%	49%
teljes mértékben	12%	18%	38%
	100%	100%	100%

22. táblázat: Rossz élményeket átélők az egyes tevékenységeket végzők között

A gyerekek internethasználatának szülői támogatása, illetve korlátozása és ellenőrzése

A gyerekek internet-használati szokásait áttekintő fejezetben már bemutattuk, hogy hol, milyen helyszíneken férnek hozzá az internethez a fiatalok. Az alábbi táblázat második oszlopában egyben azt is láthatjuk, hogy ebből mennyien vannak azok, akik esetében – az adott helyszínre vonatkozóan – erről a szülő nem tud. Az adatok azt mutatják, hogy leginkább a rokonoknál, illetve a barátoknál internetezéssel töltött idő az, amiről a szülők nem értesülnek. A rokonoknál internetet használó gyerekek 31%-a, míg a barátoknál internetezők 25%-a tartozik abba a csoportba, ahol a szülő úgy válaszolt, hogy az ő gyereke ezeken a helyeken nem szokott internetezni. Minden negyedik esetben (24%) a szülők azt sem gondolják, hogy a gyerekük könyvtárban, vagy egyéb nyilvános helyen fér hozzá az internethez.

Szülők internethasználata	Az internetet az adott helyen használó gyerekek aránya	Ebből azok aránya, akiknél erről a szülő nem tud
Internetkávészóban	1%	-
A szabadban, utazás közben (pl. mobiltelefonon keresztül)	1%	-
Könyvtárban vagy egyéb nyilvános helyen	13%	24%
Rokonoknál	28%	31%
Barátoknál	36%	25%
Otthon, saját szobában	38%	8%
Otthon, a nappaliban, vagy egyéb mások által is használt szobában	52%	10%
Iskolában vagy a kollégiumban	66%	10%

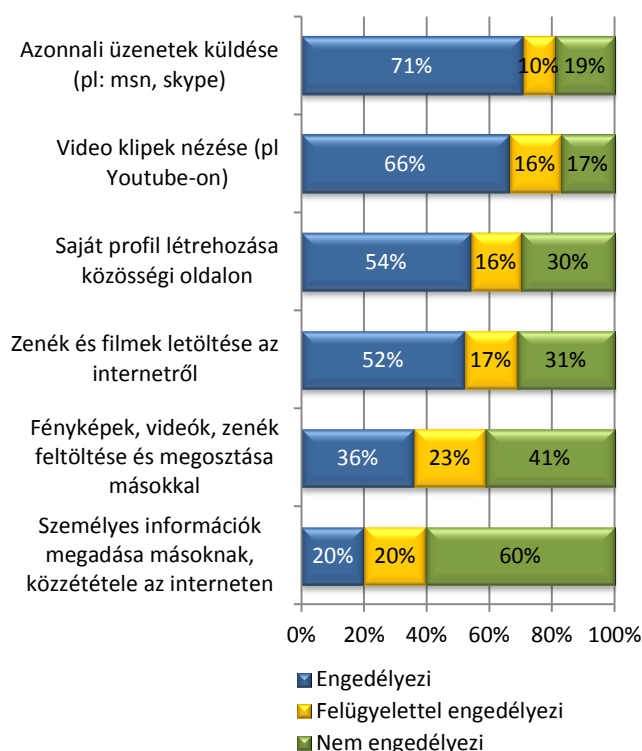
23. táblázat: A szülők által engedélyezett internetes tevékenységes átlagos száma a szülők internethasználata alapján

Nézzük most meg, hogy a leggyakoribb internetes tevékenységek közül melyek azok, amelyeket a szülők teljesen, részben, vagy egyáltalán nem engedélyeznek a gyerekeiknek.

A leginkább, korlátozások nélkül engedélyezett tevékenységek körébe az azonnali üzenetküldés, illetve a különböző videók, videóklippek nézése sorolható. Az előbbit a gyerekek 71%-a, míg az utóbbit 66%-a teheti meg mindenféle korlátozás nélkül. Ugyanakkor a szülők 19, illetve 17%-a ezeket a tevékenységeket is tiltja gyereke előtt.

Közösségi oldalon saját profilt a gyerekek 54%-a hozhat létre engedély nélkül, míg a tíz gyerekből három számára ez a lehetőség is teljes mértékben tiltott. A fennmaradó 16% esetében egy felügyelet mellett engedélyezett.

Zenék és filmek letöltése 31%, míg fényképek, videók és zenék feltöltése és megosztása 41% számára nem engedélyezett. Ugyanakkor a gyerekek több mint fele (52%) engedély nélkül tölthet le, 36%-uk pedig oszthat meg különböző multimédiás tartalmakat. Leginkább a személyes információk másokkal való megosztása, nyilvános közzététele az, amit a szülők nem engedélyeznek.

35. ábra: A szülők által a gyerekek számára engedélyezett, illetve nem engedélyezett internetes tevékenységek

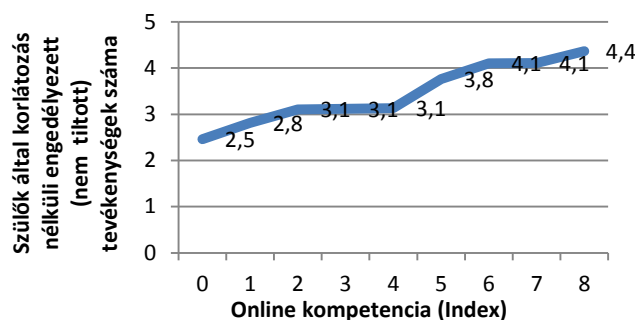
A közösségi oldalokról szóló fejezetben már láthattuk, hogy a közösségi oldalakon regisztrált gyerekek 55%-ának van nyilvános profilja, az összes megkérdezett gyerek 53%-ának pedig nyilvánosan elérhető olyan fotója, amin felismerhető az arca. Ezekből az eredményekből is az a kép bontakozik ki, hogy a szülői (vélt) tiltás és szabályozás ellenére, a gyerekek több (személyes) információt tesznek elérhetővé magukról az interneten, mint azt a szüleik gondolják.

Az előző kérdésben vizsgált online tevékenységek számát összesíthetjük úgy, hogy egyszerűen megszámloljuk azokat, amelyek a gyerek számára teljes mértékben (korlátozás nélkül) engedélyezve van. Az összesen hatféle tevékenységből átlagosan 2,8-at engedélyeznek a szülők. Azt, hogy hány ilyen van, - nem túl meglepő módon - leginkább a gyerek életkora határozza meg. A legfiatalabbak (9-10 évesek) körében ez csak 1,2, míg a 15-16 éveseknél már 4,1.

Gyerek életkora	Teljes mértékben engedélyezett internetes tevékenységek száma
9-10 éves	1,2
11-12 éves	2,4
13-14 éves	3,3
15-16 éves	4,1
Teljes minta	2,8

24. táblázat: A szülők által engedélyezett internetes tevékenységek átlagos száma az egyes életkori csoportokban

Ha azt nézzük, hogy az engedélyezett tevékenységek száma hogyan viszonyul a gyerekek digitális írástudással, tudatos és biztonságos internethasználattal kapcsolatos tudásához, azt látjuk, hogy elméletben minél több tevékenységet végezhetnek korlátozás nélkül a gyerekek, annál magasabb azoknak az online tevékenységeknek a száma, amelyeket elvileg el tudnak végezni. Itt természetesen nem egy egyszerű, a két változó közötti direkt, közvetlen összefüggésről van csak szó. Nem tudjuk, hogy melyik tényező hatott melyikre, azaz arról van-e szó, hogy tiltás és engedélyezés hiánya alakítja ki a tudatosabb és biztonságosabb internethasználatot, vagy éppen azoknál magasabb az engedélyezett tevékenységek száma, akik eleve jobban tudják használni az internetet. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy itt leginkább életkori hatásról van szó, hiszen mind az engedélyezett tevékenységek, mind pedig az online kompetenciák átlagos száma lineárisan nő az életkorral párhuzamosan.

36. ábra: A szülők által engedélyezett (nem tiltott) internetes tevékenységek, illetve a gyerekek online kompetenciájának kapcsolata

A szülőket három nagy csoportra osztva is megvizsgáltuk, hogy mi jellemzi őket az engedélyezett, illetve nem engedélyezett tevékenységeket illetően. Ennek során különválasztottuk az internetet nem használókat, és a nem magabiztos, illetve magabiztos internetezőket.

Az adatok azt mutatják, hogy a kisebb mértékű tiltás a nem internetező szülőknél (2,6 teljes mértékben engedélyezett tevékenység), illetve a magabiztos internetezőknél (2,8) figyelhető meg. Nyilvánvaló, hogy az internetet nem ismerő, illetve azt magabiztosan használó szülők tiltó-megengedő attitűdjei nagyban eltérhetnek egymástól, hiszen egyik esetben az ismeretlenhez kapcsolódó aggodalom, míg a másikban egy tudatosabb szülői stratégia állhat a háttérben. E két csoportnál valamivel jobban próbálják meg szabályozni

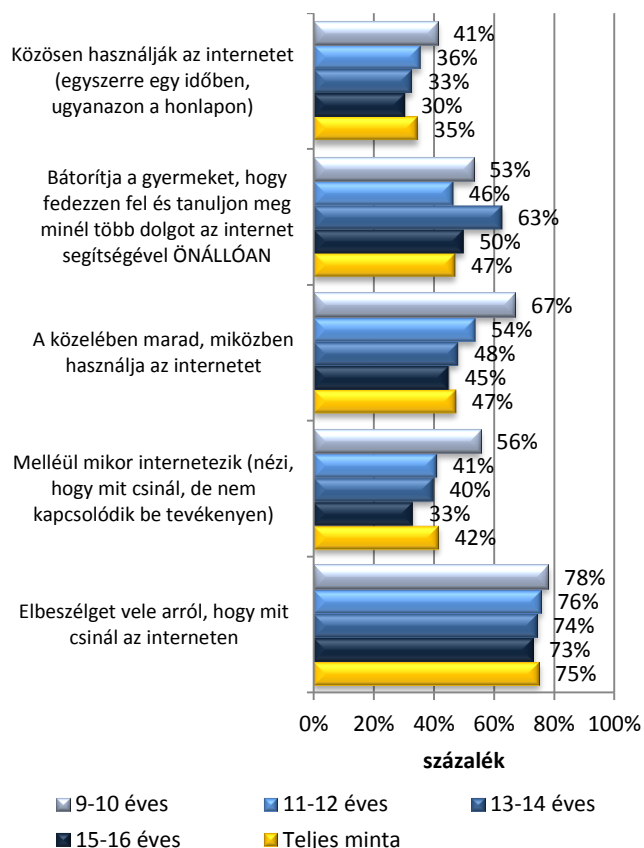
gyerekük internethasználatát azok a szülők, akik saját tudásukat alapul véve nem tekintik magukat magabiztos internetezőnek.

Szülők internethasználata	Teljes mértékben engedélyezett internetes tevékenységes száma
Nem használja az internetet	2,6
Nem magabiztos internethasználó	3,1
Magabiztos internethasználó	2,8

25. táblázat: A szülők által engedélyezett internetes tevékenységes átlagos száma a szülők internethasználata alapján

A szülők háromnegyede (75%) szokott beszélgetni a gyerekével arról, hogy mit csinál az interneten. Fontos, hogy e tekintetben a gyerek életkora nem meghatározó, hiszen ez az arány egyik korosztály esetében sem tér el lényegesen a teljes minta átlagától.

A szülők 47%-a szokott gyereke közelében maradni akkor, amikor az internetezik, míg 42% akár mellé is ül, és nézi, hogy mit csinál. E két tevékenység a fiatalabb (9-10 éves) gyerekek körében a leginkább jellemző, míg az életkor előrehaladtával csökken a gyakorisága. A közös internethasználat a megkérdezett gyerek és szülei 35%-ára jellemző, de az életkor szerint itt is vannak eltérések.

37. ábra: A gyerekek internethasználatával kapcsolatos szülői szokások

Az, hogy egy szülő beszélget-e a gyerekével arról, hogy mit csinál az interneten, leginkább attól függ, hogy a szülő maga használja-e a világhálót. Az alábbi táblázat adatai azt is megmutatják, hogy ebből a szempontból nincs különbség az iskolai végzettség tekintetében. Azaz, ha valaki – mint szülő – nem internetezik, akkor iskolai végzettségtől függetlenül csak az esetek 60-63%-ban beszél a gyerekével az internetről. Az internetet használó szülők esetében azonban már némi különbség kimutatható a diplomával rendelkező szülők „javára”.

	Internetet használó szülők	Internetet nem használó szülők
Alapfokú végzettség	74%	62%
Középfokú végzettség	80%	60%
Felsőfokú végzettség	83%	63%

26. táblázat: A gyerekekkel annak internethasználatáról beszélő szülők aránya iskolai végzettség és internethasználat alapján

Ha nem csak magának a beszélgetésnek, tanácsadásnak a tényét vizsgáljuk, hanem azt is, hogy ennek mi volt a tartalma, tovább árnyalhatjuk a szülői mediáció jellegzetességeit.

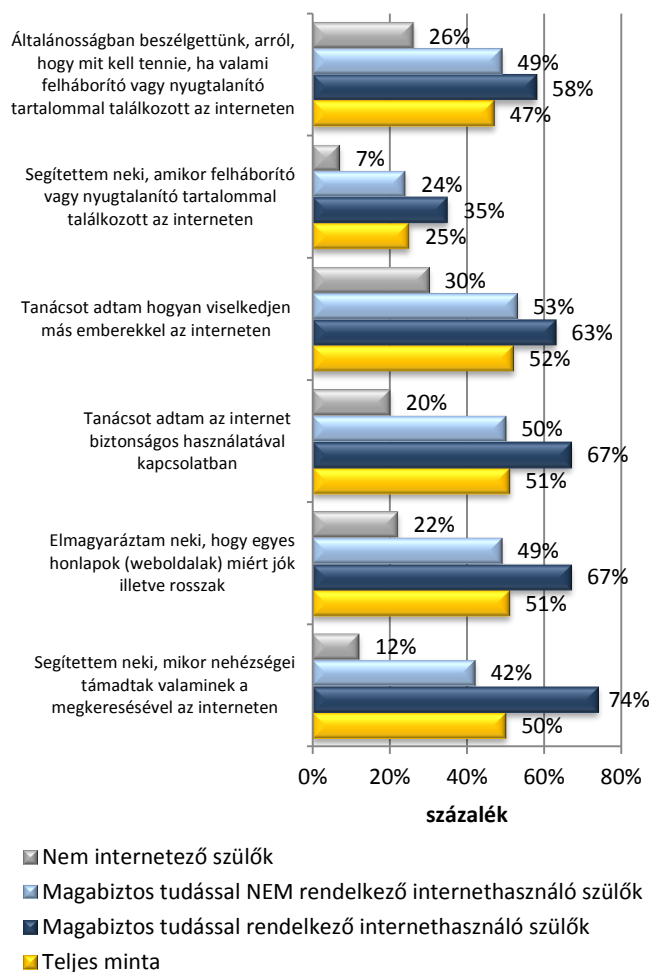
Általánosságban elmondható, hogy a saját internetes tudásukat magabiztosnak ítéelő szülők – természetesen – jóval nagyobb arányban tudnak segíteni gyerekeiknek akár valamilyen információnak a megkeresésével, akár pedig a biztonságos internethasználattal kapcsolatban. Az ebbe a csoportba tartozó szülők 58%-a beszélt általánosságban a gyerekével arról, hogy mit kell tennie abban az esetben, ha valamilyen felhőborító vagy nyugtalanító tartalommal találkozik az interneten. Ugyanez az arány az internetet nem használó szülők esetében csak 26%. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy az internetet nem használó szülők aránya a teljes mintában 27%, akkor könnyen kiszámolható, hogy a megkérdezett gyerekek 20%-ára jellemző az, hogy az internetet nem használó szülője általánosságban sem beszél vele arról, hogy mit kéne tennie a zavaró tartalmakkal való találkozás során.

A teljes mintát tekintve négyből egy gyerekekkel fordult már elő, hogy a szülőktől kapott segítséget ilyen konkrét esetben. Nem meglepő, hogy itt azok a gyerekek számíthatnak leginkább a szüleikre, akik saját internetes ismereteiket magabiztosnak ítélték meg.

A biztonságos internethasználattal kapcsolatban a gyerekek fele (51%) kapott tanácsot a szüleitől, és közel ugyanennyien voltak azok is (52%), akiket abban segítettek, hogy hogyan viselkedjenek más emberekkel az interneten.

Összesítve ezeket a támogatási formákat (0-tól 6-ig terjedő indexet képezve, ahol az index értéke azt fejezi ki, hogy összesen hány területen kapott segítséget, támogatást a gyerek) az alábbi – nem túl meglepő – különbségek figyelhetők meg az egyes demográfiai változók mentén:

- minél fiatalabb egy gyerek, annál több segítséget kap a szüleitől
- a háztartás szocio-ökonómiai státusza, ezen belüli pedig a szülő iskolai végzettsége nagymértékben meghatározó.

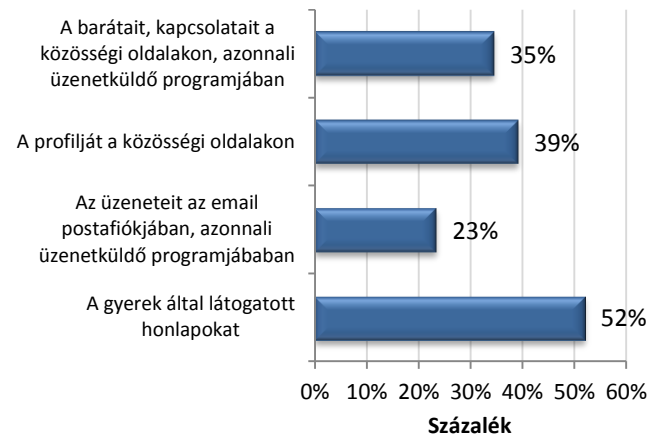

38. ábra: Szülői segítség, támogatás a gyerek internethasználatával kapcsolatban

A kutatás során azt is vizsgáltuk, hogy milyen közvetlen módon ellenőrzik a szülők a gyerekeik internet-használati szokásait. Az alábbi táblázatban négy különböző dolgot soroltunk fel (ezekre a kérdőívben külön rá is kérdeztünk). Az internetet otthonukban (is) használó gyerekek szüleinek több mint fele (52%) meg szokta nézni a gyerekek által látogatott honlapokat, közel 40% azok aránya, akik a gyerek közösségi oldalon lévő profiljára is rápillantanak, míg 35% a gyerek kapcsolatait is ellenőrzi az azonnali üzenetküldő programokban. A gyerek által kapott/küldött üzeneteibe – legyen szó email-ről vagy azonnali üzenetről – a szülők 23%-a tekint bele.

Ezek a szülői „rutinok” a gyerek életkorának előrehaladtával természetesen egyre ritkábbak lesznek, de egyáltalán nem szűnnek meg. Például a gyerekek által látogatott honlapok listáját a 9-10 évesek esetében a szülők 64%-a ellenőrzi, de ez az arány a 15-16 éves korosztályban is megközelíti a 40%-ot. Ugyanezek az arányok az email-ekbe, azonnali üzenetekbe való betekintés esetében 35, illetve 16%-ot tesznek ki.

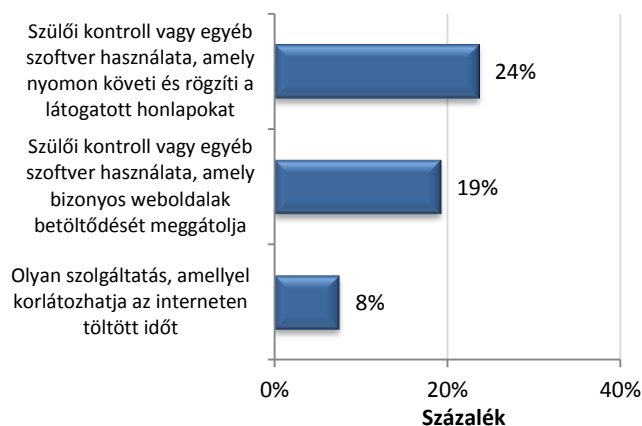
Az, hogy erre az ellenőrzésre sor kerül-e, leginkább a szülő internethasználatától függ. Értelemeszerűen ebben azok a szülők járnak az „élen”, akik maguk is intenzív, megfelelő ismeretekkel rendelkező internethasználók.

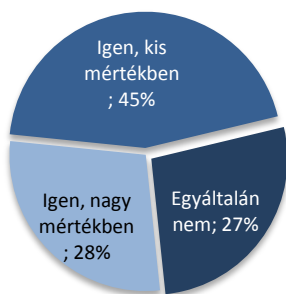
39. ábra: Ellenőrzi-e a gyerekek otthoni internethasználatát? (Az igen válaszok aránya %-ban)

A szoftveres védekezést, ellenőrzést a szülőknek csak a kisebbsége veszi igénybe. A háztartások 24%-ban van olyan lehetőség a szülők kezében, amely nyomon követi és rögzíti a látogatott honlapokat. (Ez természetesen az esetek többségében semmilyen külön szoftveres megoldást nem igényel, hiszen minden böngészőprogramnak alapszolgáltatása ez a funkció.) A szülők 19%-a alkalmaz olyan programot (akár a böngésző saját ilyen jellegű funkcióját), amely bizonyos weboldalak betöltődését meggátolja. Végezetül 8% azok aránya,

akik olyan szolgáltatást vesznek igénybe, amellyel korlátozható az interneten töltött idő.

A szülők saját, szubjektív értékítélete alapján 28% nyilatkozott úgy, hogy az általa adott segítség, tanácsok, ellenőrzés, stb. a gyereke internettel kapcsolatos tapasztalatait nagy mértékben javította. 45% szerint erre kis mértékben került sor, míg 27% volt azok aránya, akik szerint ezek egyáltalán nem változtattak a gyereke helyzetén.

40. ábra: A szülői segítség, tanácsok, ellenőrzés, tiltás, stb. mennyiben teszi jobbá a gyerek internettel kapcsolatos tapasztalatait, (A szülő szubjektív ítélete alapján)

Ugyanezt a kérdést annak alapján is megvizsgálhatjuk, hogy a szülő milyen mértékben segíti, illetve mennyiben ellenőrzi és tiltja a gyereke internethasználatát. Az alábbi táblázat adatai azt mutatják, hogy leginkább azok a szülők az elégedettek, akik sok területen segítik a gyereküket, azaz odafigyelnek a gyerekük internethasználatára, illetve tanácsokat adnak nekik.

A szülői segítség, tanácsok, ellenőrzés, tiltás, stb. jobbá teszi-e a gyerek internettel kapcsolatos tapasztalatait	Szülői segítség index (0-6)	Szülő ellenőrzés és tiltás index (0-8)
Igen, nagy mértékben	4,0	2,9
Igen, kis mértékben	2,9	2,0
Egyáltalán nem	1,1	1,0
Teljes minta átlaga	2,7	2,0

27. táblázat: A szülők által nyújtott segítség, illetve tiltás és ellenőrzés mértékének kapcsolata a szülők saját szerepének megítélésével.

Emeljük most be az elemzésbe a gyerekek által adott válaszokat is szülői mediációval kapcsolatban.

A kérdőívben arról is megkérdeztük a gyerekeket, hogy vajon mennyiben hagyják figyelmen kívül az internet használata során azt, amit a szülei mondtak nekik. A válaszokból az derült ki, hogy erre a kérdésre a gyerekek 26%-a válaszolt igennel, azaz hozzávetőlegesen négyből egy gyerekről „perreg le” a szülői tanács, tiltás.

A válaszok megoszlását részletesen vizsgálva az látszik, hogy ez az arány az átlagnál magasabb a

- fiúk (29%)
- 15-16 évesek (32%)
- magas státuszúak (30%)
- egyszülős háztartások (31%)
- 50 ezer főnél nagyobb települések és Budapest (33-34%)
- felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei

esetében.

Érdekeség, hogy a szülő magabiztos vagy nem magabiztos internethasználatával kapcsolatos tudása nem befolyásolja azt, hogy a gyerekek „mennyiben fogadnak szót”. Sőt, az internetet nem használó szülők gyerekei csak 21%-ban ignorálják a szülői tanácsokat, míg az internetezők esetében ez az arány 28%.

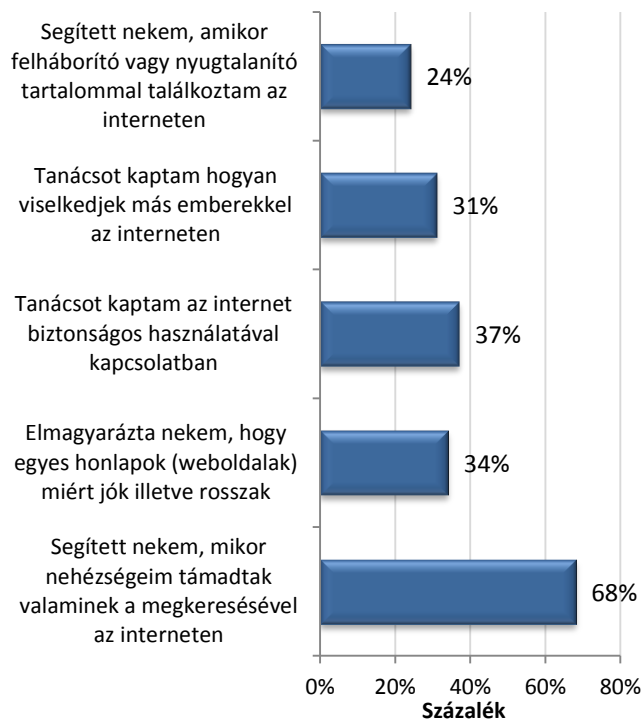
Segítség a barátoktól

Az internet használatával kapcsolatos segítség, támogatás természetesen nem csak a szülők részéről érkezik. A kortárs kapcsolatok ebből a szempontból is nagyon fontosnak számítanak.

Az eredmények azt mutatják, hogy a gyerekek több mint kétharmada számíthatott valamelyik barátjára akkor, amikor nehézségei támadtak valamivel a megkeresésével az interneten. 37%-uk kapott tanácsokat az internet biztonságos használatával kapcsolatban, 31% kapott tanácsot a másokkal való online kommunikációhoz, míg 24% volt azok aránya, akiknek segítettek akkor, amikor valamilyen felhőborító vagy nyugtalanító tartalommal találkoztak az interneten.

Általánosságban elmondható, hogy minél idősebb valaki, annál inkább fontos információs forrássá válnak a barátai az internet használatával

kapcsolatban. Míg például a 9-10 éveseknek csak 44%-a mondta azt, hogy a barátja segített neki megtalálni valamit az interneten, addig ez az arány a 15-16 évesek körében már megközelíti a 80%-ot. A nem ilyen általános helyzetekben, hanem amikor valami zavaró, felhőborító tapasztalata volt valakinek az interneten, szintén az életkor növekedésével kerülnek előtérbe a barátok. A 15-16 évesek körében 30% számíthatott a barátaira, míg a 9-10 évesek esetében ez csupán 13%. (Persze az is igaz, hogy ők kisebb arányban találkoznak, negatív, zavaró tapasztalatokkal.)

41. ábra: Ellenőrzi-e a gyereke otthoni internethasználatát? (Az igen válaszok aránya %-ban)

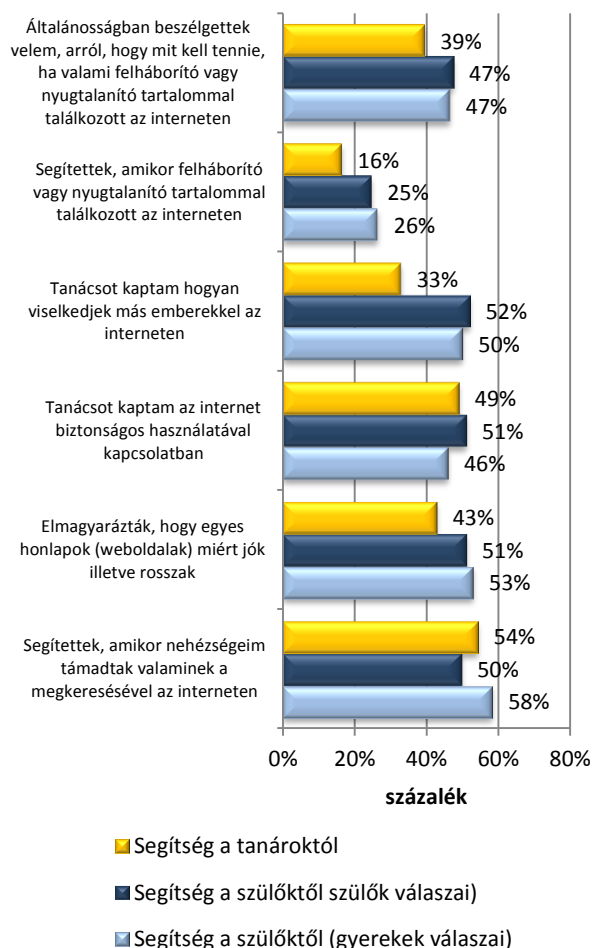
A kérdést „megfordítva”, a gyerekek 38%-a nyilatkozott úgy, hogy már adott tanácsot barátjának az internet használatával kapcsolatban.

Segítség a tanároktól, illetve egyéb forrásokból

Végezetül nézzük meg, hogy a gyerekek – saját bevallásuk szerint – milyen segítséget, támogatást kapnak az őket tanító tanároktól.

A jobb áttekinthetőség érdekében a következő ábrán (42. ábra) nem csak a tanárokról szóló válaszok értékeit tüntettük fel, hanem (mivel azonos kérdéseket tettünk fel) a szülőkkel kapcsolatos

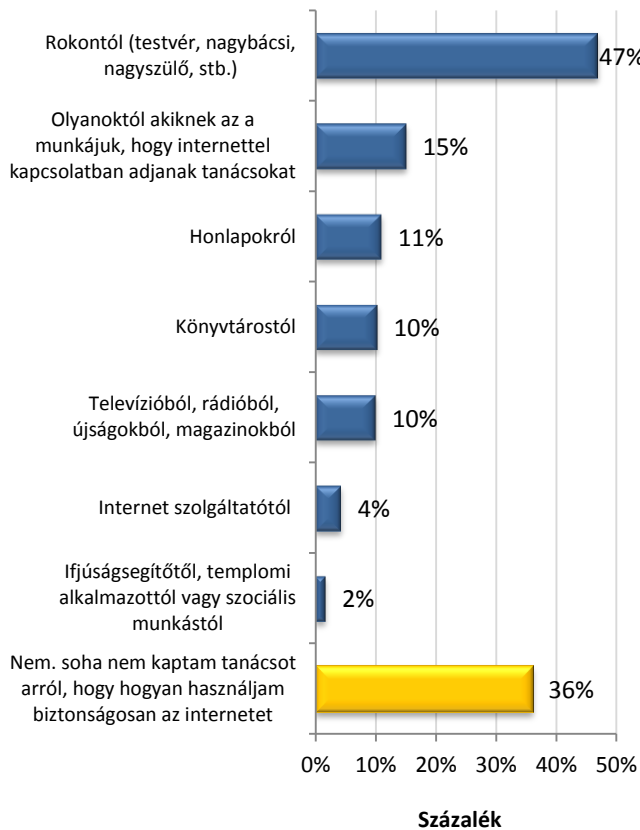
eredményeket. Ez utóbbiakat két formában, egyrészt a szülők által, másrészt pedig a gyerekek által adott válaszok formájában. Az adatok azt mutatják, hogy a tanárok ugyan nincsenek nagy „lemaradásban”, azonban minden kérdés esetében arányaikat tekintve kevesebben voltak azok, akik a tanároktól kaptak segítséget, támogatást a szülőkhöz képest.

42. ábra: A tanárok és a szülők által nyújtott támogatás az internet használata során

A ábrán látható, hogy néhány egyéb forrása is rákérdeztünk. Az adatok alapján nyilvánvaló, hogy az esetleges közvetlen szülői segítség, támogatás mellett a legfontosabb szerepet szintén a különböző hozzátartozók, rokonok jelentik. A megkérdezett gyerekek 47%-a kapott már korábban a biztonságos internethasználatra vonatkozóan tanácsokat a testvérétől, nagyszüleitől, esetleg nagybátyjától, nagynénjétől, stb. Második helyen a hivatásos segítőköt találjuk, míg ezt követik közel „holtversenyben” a könyvtárosok, a különböző tematikus honlapok, illetve a hagyományos elektronikus média, illetve a sajtó. Az internetszolgáltatótól tanácsokat a gyerekeknek alig 4%-a kapott, míg ennél is jóval kisebb (2%) azok aránya, akik valamilyen (nem kifejezetten erre a

témára specializálódott) ifjúságsegítőktől, szociális munkástól, esetleg valamilyen egyházi személytől kaptak hasznos információkat.

43. ábra: Honnan kapott segítséget a biztonságos internethasználattal kapcsolatban (Az igen válaszok százalékában)

Magyarország az internethasználat szempontjából az Európai Unióban közepesen fejlett országnak tekinthető. Ez azt is jelenti, hogy napjainkban is 30-40% között van a teljes népességben azok aránya, akik használják az internetet. Egy iskolás korú gyerek jelenléte a családban az egyik legjobb katalizátora a szülői digitális írástudás fejlesztésének, azonban az EU Kids Online adatai is azt mutatják, hogy a 9-16 éves gyerekek szüleinek negyede nem internethasználó. Ez többnyire azt is jelenti, hogy ők alig, vagy egyáltalán nem képesek segíteni gyerekeiknek akkor, amikor az internet tudatos és biztonságos használatáról van szó. Esetükben a tiltás és az ellenőrzés is kevésbé gyakori. Az internetet használó, de magabiztos, elmélyült tudással nem rendelkező szülők azok, akik leginkább élnek a tiltás eszközével. A magabiztos használói tudással rendelkező szülők pedig a többiekénél sokkal inkább előtérbe helyezik a nem (csak) tiltáson és ellenőrzésen alapuló mediációt.

Segítséget és tanácsokat a gyerekek leginkább a saját kortársaiktól kapnak. Az adatok alapján a tanárok szerepe kevésbé fontos. (Legalábbis a barátokkal és a szülőkkel való összehasonlításban.)

VIII. ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

A magyarországi 9-16 éves gyerekek internet-használati szokásai egyértelműen a nemzetközi trendeket követik. A gyerekek többsége számára rendelkezésre áll a megfelelő infrastruktúra, és életüknek mindennél természetesebb, szerves részévé vált az internet használata, legyen szó szórakozásról, kommunikációról vagy éppen iskolai feladatok végrehajtásáról. E lehetőségekhez való hozzáférésben azonban jelentős különbségek is megfigyelhetők. A vizsgált korosztály negyedének szülei még mindig nem interneteznek, ami az esetek jelentős részében azt is jelenti, hogy a háztartásban sem elérhető az internet. Sőt, a kistelepülések esetében sok helyen ma még mindig meg kell küzdeni a lefedettség, az elérhető sávszélesség problémájával. Ezeket az egyenlőtlenségeket ugyan részben ellensúlyozni tudja az iskolai infrastruktúra, illetve egyéb hozzáférési helyek, azonban azt is bizton kijelenthetjük, hogy az otthoni infrastruktúra, illetve a szülők által nyújtani tudott támogatás, segítség különbségei jól látható választóvonalakat húznak a gyerekek különböző státuszú csoportjai közé. A közvélekedés szerint a korosztály esetében már a digitális bennszülöttekről beszélünk, azonban a felszín alatti különbségek az IT-hoz való hozzáférésben, annak használatában a társadalmi egyenlőtlenségek egy újabb dimenzióját hozzák létre.

Ami az internethasználat veszélyeit illeti, ott nehéz általánosan érvényes tanulságokat levonni a kockázatos tevékenységekkel kapcsolatban, hiszen nyilvánvaló, hogy a vizsgált ilyen jellegű használati módok valójában nagyon különbözőek. Így például az online zaklatás nyilvánvalóan mindig eleve negatív indíttatású, míg az online ismerkedés számos esetben kifejezetten pozitív is lehet. Nem véletlen, hogy az ártalom szempontjából a zaklatás tűnik a legkockázatosabbnak: ebben az esetben az érintettek 72%-a mondta, hogy rossz élményeket élt át emiatt, ugyanez az arány az internetes ismerkedésnél csupán 9%. Fontos azt is szem előtt tartani, hogy itt nem teljesen új veszélyekről van szó. A pornográf tartalmak például diákkörökben mindig is változatos módokon bukkantak fel, a fekete-fehér fotóktól kezdve (lásd Megáll az idő) a magazinokon át a házibulikban lejátszott filmekig. Ami változott, az leginkább csak a hozzáférés egyszerűsödése, a mennyiség megsokszorozódása. Az idegenekkel való ismerkedés tilalma pedig mindig is az egyik első korlát volt, amivel egy gyereknek szembesülnie kellett.

Ugyanakkor látható, hogy a kockázatos tevékenységek esetében az egyik legmeghatározóbb faktor a kor: vagyis minél idősebb valaki, annál valószínűbb, hogy találkozik ezekkel. Emellett az internethasználati-tudás és az internetezéssel töltött idő is meghatározó (ami részben szintén a kor függvénye). Ebből azonban nem szabad azt a következtetést levonnunk, hogy a sok és „ügyes” internetezés veszélyt jelent. Épp ellenkezőleg! Ha folytatni akarjuk a bevezetőben felvetett példát, akkor ezt az összefüggést úgy írhatnánk le, hogy minél idősebb valaki, annál többet és jobban biciklizik, ugyanakkor egyre nagyobb az esélye arra is, hogy balesete lesz. Ez azonban csupán annak köszönhető, hogy egyre több időt tölt az úton! És az is igaz, hogy aki jól tud biciklizni, az a kockázatosabb közlekedési helyzeteket is talán magabiztosabban tudja megoldani. De persze azt is tudjuk, hogy minden közlekedési veszélyhelyzetet sajnos nem tudunk sikerrel elhárítani.

Valószínűnek tűnik tehát, hogy a kockázatot is rejtő tevékenységekkel való találkozást sem lehet megakadályozni. (Sőt talán azt is kijelenthetjük, hogy legalábbis bizonyos esetekben nem is kell, hiszen azokban lehetőségek is rejlenek.) Ugyanakkor fontos, hogy a kockázat valódi ártalomvá válása, a valós fizikai, illetve mentális sérülés minél ritkábban forduljon elő, illetve jól kezelhető legyen a gyerekek számára. Látható az adatokból, hogy azok aránya, akik ártalmat szenvednek el valamilyen online tevékenység hatására, nagyjából 5%. Ez korántsem kevés, hiszen ezek szerint minden huszadik gyerek találkozik ilyesmivel. Jó hír ugyanakkor, hogy – saját bevallásuk szerint – általában képesek valamilyen szinten kezelni a helyzetet.

Bár a teljes populációt tekintve az 5%-os arány meglehetősen sok gyereket jelent, a kutatás keretei sajnos nem adnak lehetőséget arra, hogy alaposabban elemezzük az ártalom kérdését, hiszen ez az arány a mintában már csak igen kis elemszámú csoportokat jelent. Emellett hasonlóan homályban maradnak más kockázatos tevékenységek, például a kockázatos felhasználói tartalmak, ami pedig a legelterjedtebb kockázattípus, aminek ráadásul kevés pozitív kimenetelét feltételezhetjük. Összességében tehát mindenképpen szükség van az ártalmak által veszélyeztetett gyerekek alaposabb megismerésére, a jelenségek mechanizmusainak részletes feltárására. Ezek egyrészt fókuszáltabb kutatásokat igényelnek, másrészt pedig arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az internet fejlődése (mobil platformok előtérbe kerülése, felhő alapú szolgáltatások, az online-offline lét határait egyre inkább elmosó alkalmazások, stb.) akár 1-2 éves

időtávon is olyan újabb és újabb kockázatokat és ezen keresztül veszélyeket teremthetnek, amely többek között a gyerekeket is nagy valószínűséggel érinthetik.

Nem szabad elfelejtkeznünk arról sem, hogy bizonyos individuális jellemzők, mint például egyes pszichológiai problémák, a veszély- és kockázatkereső életmód szintén növelik a kockázatos tevékenységek gyakorlásának esélyét, sőt az ártalom előfordulásának esélyét is. Ez azt jelenti, hogy az amúgy is veszélyeztetett fiatalok ezen a téren is könnyebben bajba kerülhetnek.

Ezekben az esetekben ezért fontos, hogy azok a szakemberek, akiknek a látókörébe és gondozási felelősségébe ezek a gyerekek tartoznak (tanárok, nevelési tanácsadók, gyerek- és ifjúságvédelmi szakemberek stb.), illetve maguk a szülők is tudatában legyenek a veszélyeztetettség eme új dimenzióinak és felkészültek legyenek ezeknek a problémáknak a megbeszélésére és orvoslására is. E folyamatban konkrét segítséget jelenthet az is, ha a lehető leggyorsabban lépéseket tudnak tenni magának a veszélyes tartalomnak az eltávolítására. Fontos, hogy ezen a területen legyenek partnereik, a problémával senki se maradjon egyedül, legyen lehetőségük arra, hogy felhívhassák a hatóság(ok), civil szervezetek figyelmét.²⁰ Fontos lehet ez azért is, mert összességében sem a szülőket, sem pedig a tanárokat nem tekinthetjük megfelelően felkészültnek a gyerekeiket érő internetes kockázatok és ártalmak semlegesítésében. Sok esetben még a probléma létezése sem tudatosult, nemhogy annak megfelelő kezelése.

²⁰ Az Európai Digitális Menetrend keretében megvalósuló – a veszélyes, megbotránkoztató tartalmak bejelentésére szolgáló – „hotline” szolgáltatás létrejötte is segítheti az elérhető tartalmak „tisztulását”, illetve a magát a tanulási folyamatot is. A kutatás adatai is alátámasztják azt, hogy a szolgáltatás sikeressége elsősorban a létezésének kommunikációján, a lehetőség tudatosításán fog múlni.

IX. SUMMARY, CONCLUSIONS

Internet usage patterns of the Hungarian 9-16 years old children mainly follow the international trends. Sufficient technology is available for most of the children and internet usage is embedded in their life in the most natural way concerning either communication, learning or entertaining. However, inequalities in accessing these sources can also be found. In the case of one quarter of the given population parents are not using the internet what usually means that the household is not equipped with internet connection. Moreover, in some smaller settlements even proper network connection and bandwidth is lacking. Some of these inequalities can be balanced by the schools' infrastructure, and by some other accessing possibilities, but in general the differences in home infrastructure and in the range of support and assistance provided by parents develop well distinct groups among children. According to popular beliefs members of these age groups are all 'digital natives', but in fact access to IT and their usage develop new dimensions of social inequalities.

Concerning the risks of internet usage, general conclusions are not easy to be drawn, since the analyzed activities are quite different in nature. For example while online bullying unambiguously has a negative intention in the background, contacting strangers online can have numerous positive starting points. Based on this, it is not surprising that online bullying seems to be the most risky activity among those analyzed: 72% of those who were bullied online reported about bothering experiences, while only 9% said the same connected to meeting strangers online. It is also important to note that these risks are not completely new phenomena. For example pornographic contents were always present in varied forms from black-and-white copied photos, and magazines to movies watched in parties. What is changed is maybe the easiness of access and the amount of content. And meeting strangers has been one of the most serious social prohibition for a child.

However, it is obvious from the data that the most important determinant of risky activities is age, meaning that the probability to have experiences with these activities is growing as children grow. Besides, the length of time spent online and internet usage skills are also important determinants (both partly determined by age). However, this does not mean that using the internet skillfully and frequently means danger! On the contrary: continuing the bicycle example of the introductory chapter, those who spend more time on their bike have more

chance to have an accident, but just because they are more on the road! But probably they are also more able to cope with dangerous situations in traffic. However we all know that all accidents cannot be averted...

So, it is likely that having accounts with risky online practices cannot be averted as well. (In some cases it is not even desirable, since some of those can have positive possibilities.) At the same time it is very important to reduce the chance of these risk to turn into real harm causing mental or physical trauma and equip children with skills enable them to cope with risky situations. According to our data the percentage of those experiencing harm by the analyzed activities is 5%, meaning that every twentieth children had a bad experience. Luckily, it seems that most of these children – at least according to their own opinions – are able to cope with these situations. Although this 5% means quite a lot of children in the real population, the sample is not big enough to analyze the problem of harm more profoundly. In addition, deeper analyzes are not possible concerning other risky experiences, for example risky user generated content which is not only one of the most prevalent risk type, but in their case positive outcomes are not really conceivable as well.

Consequently, it is of high importance to gain more knowledge about children endangered by harm the most and deeply analyze the mechanism of being victimized by such actions. To achieve these knowledge first more focused researches are needed. However, it is important to keep in mind as well that the development of the technologies (for example the growing importance of mobile platforms, cloud computing, applications fading the line between online and offline etc.) can exploit new and new risk in 1-2 years affecting children as well. This also calls for continuous monitoring of the situation by carefully prepared researches.

It is also important to note that certain individual characteristics, for example psychological problems or sensation seeking, can also raise the chance of doing risky things online or even suffering harm as a consequence of these. This means that those young people who are endangered in general are also can get in trouble on the internet as well.

This is why it is extremely important to provide knowledge and information for parents and for those professionals who are in daily contact with these children and responsible for them (e.g. teachers, counselors, social workers etc.) which empower them to discuss and handle these problems. In this process even that can help if these professionals are able to get rid of the problematic

content.²¹ In general neither parents nor teachers are properly prepared to give a helping hand to children to avoid online risks and harms. In most of the cases even the problem is not realized, so suitable strategies are far from realization.

²¹ In the framework of the European Digital Agenda a new hotline service providing possibility to report dangerous content can also help to abolish harmful web pages and even facilitate this learning process. The future success of this service is mainly depends on the communication of its availability.

X. FÜGGELÉK

A tanulmányban gyakran használt összevont változók leírása

Változó	kiinduló változók (nem szó szerinti kérdésben)	változó típusa
Kockázat-index	Az elmúlt egy évben volt-e tapasztalata az alábbiakkal? <ul style="list-style-type: none"> - zaklatás (elszenvedőként) - szexuális tartalom - szexuális üzenetek (fogadóként) - online ismerkedés idegenekkel - kockázatos felhasználói tapasztalat (legalább egy a felsoroltakból) 	Index (0-5)
Veszélykeresés	Mennyire igazak rád az alábbiak? <ul style="list-style-type: none"> - <i>Csinálok veszélyes dolgokat a vicc kedvéért</i> - <i>Még akkor is csinálok izgalmas dolgokat, ha azok veszélyesek</i> 	Index (1-6)
Offline kockázatos viselkedés	Az alábbi 12 hónapban tettél-e ilyesmit? <ul style="list-style-type: none"> - <i>Olyan sok alkoholt ittál, hogy berúgtál.</i> - <i>Lógtál az iskolából szüleid tudta nélkül.</i> - <i>Volt szexuális kapcsolatod.</i> - <i>Problémád akadt a tanáraiddal a viselkedés miatt</i> - <i>Problémád akadt a rendőrséggel</i> 	Index (1-5)
Pszichológiai problémák	Pszichológiai kérdésekre adott válaszok átlagaiból képzett index	Index
Internethasználat intenzitása	Használja-e napi szinten?	Dummy
Internethasználat változatossága	Az elmúlt hónapban hány tevékenységre használta az internetet	Index (1-16)
Internet-használati tudás	8 internethasználati-tudást mérő változóból (lásd az elemzésekben)	Index (1-8)
Fatalista stratégia	<i>Úgy gondoltam, majd minden megoldódik magától, Nem használtam az internetet egy darabig</i>	Dummy változó (=igen, ha bármelyik kérdésre igennel válaszolt)
Önmagát hibáztató stratégia	<i>Saját magamat hibáztattam a történetek miatt</i>	Dummy változó (=igen, ha bármelyik kérdésre igennel válaszolt)
Kommunikációs stratégia	<i>Elmondta másnak, hogy mi történt vele</i>	Dummy változó (=igen, ha bármelyik kérdésre igennel válaszolt)
Cselekvő stratégia	<i>Egyedül próbáltam megoldani a problémát, Minden üzenetet/képet/stb. kitöröltem, amit az illető küldött, Megváltoztattam a biztonsági beállításaimat, Letiltottam az adott személyt (hogy ne léphessen kapcsolatba velem), Jelentettem az esetet az internet szolgáltatónak, vagy a honlap üzemeltetőjének (operátorának)</i>	Dummy változó (=igen, ha bármelyik kérdésre igennel válaszolt)
Szocio-ökonómiai státusz	A szülő iskolai végzettsége és a háztartás felszereltsége alapján képzett összevont változó	

Táblák és ábrák jegyzéke

Táblázatok

1. táblázat: A szülő és a gyerek internethasználatának kapcsolata.....	12
2. táblázat: Szexuális tartalmú képekkel, videókkal kapcsolatos tapasztalatok megoszlása.....	17
3. táblázat: A szexuális tartalom forrása (több válasz is adható volt)	17
4. táblázat: Az interneten látott szexuális tartalmú kép, videó forrása	17
5. táblázat: Szexuális jellegű üzenetekkel kapcsolatos tapasztalatok megoszlása.....	18
6. táblázat: A szexuális jellegű üzenet forrása	19
7. táblázat: A szexuális jellegű üzenet formája	19
8. táblázat: Online ismerkedéssel kapcsolatos tapasztalatok megoszlása.....	20
9. táblázat: Hol ismerkedtél meg azzal, akivel később online is találkoztál?	22
10. táblázat: Zaklatással kapcsolatos tapasztalatok megoszlása	22
11. táblázat: Hogy történt a zaklatás? (több válasz is adható volt).....	23
12. táblázat: Az internetes zaklatás platformja (több válasz is adható volt)	23
13. táblázat: Kockázatos tevékenységek elterjedtsége a 9-10 és a 11-16 évesek körében.....	25
14. táblázat: A szülői beavatkozások hatása a gyerekek online kockázatos viselkedésére (11-16 évesek körében)	27
15. táblázat: Kockázatos tevékenységek átlagos száma az egyes demográfiai csoportokban	28
16. táblázat: Kockázatos tevékenységek átlagos száma az egyes internethasználati csoportokban.....	28
17. táblázat: Rossz élmények alapeloszlása	31
18. táblázat: Rossz élményeket átélők az egyes tevékenységeket végzők között.....	32
19. táblázat: Biztonságos internethasználattal kapcsolatos kompetenciák a 11-16 évesek körében	35
20. táblázat: Védekezési stratégiák (több válasz is lehetséges volt)	36
21. táblázat: Védekezési stratégiák mintázata.....	36
22. táblázat: Rossz élményeket átélők az egyes tevékenységeket végzők között.....	38
23. táblázat: A szülők által engedélyezett internetes tevékenységek átlagos száma a szülők internethasználatára alapján	38
24. táblázat: A szülők által engedélyezett internetes tevékenységek átlagos száma az egyes életkori csoportokban	39
25. táblázat: A szülők által engedélyezett internetes tevékenységek átlagos száma a szülők internethasználatára alapján	40
26. táblázat: A gyerekekkel annak internethasználatáról beszélő szülők aránya iskolai végzettség és internethasználat alapján.....	40
27. táblázat: A szülők által nyújtott segítség, illetve tiltás és ellenőrzés mértékének kapcsolata a szülők saját szerepének megítélésével.....	42

Ábrák

1. ábra: Az internethasználat kockázatainak és ártalmainak hierarchikus modellje.....	6
2. ábra Milyen eszközön keresztül használja az internetet?	9
3. ábra Hol használja az internetet?.....	10
4. ábra Az önálló internethasználat kezdetének átlagos életkora	11
5. ábra Az internethasználat gyakorisága	11
6. ábra Internetes tevékenységek gyakorisága	12
7. ábra: Közösségi oldalon saját profillal rendelkezők aránya.....	13
8. ábra: Ismerősök száma a közösségi oldalakon	13
9. ábra: A leggyakrabban használt közösségi oldalon 100-nál több ismerőssel rendelkezők aránya.....	14
10. ábra: Közösségi oldalak privacy beállításai.....	14
11. ábra: A közösségi oldalakon nyilvánosan megosztott információk.....	15
12. ábra: Szexuális tartalmú képekkel, videókkal kapcsolatos tapasztalatok a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya, akik akár offline akár online láttak ilyen tartalmakat a kérdezést megelőző egy évben).....	17
13. ábra: Mit ábrázoltak az általad látott szexuális jellegű képek, videók? (azok körében, akik láttak ilyeneket a kérdezést megelőző egy évben, több válasz is adható volt)	18
14. ábra: Szexuális tartalmú üzenetekkel kapcsolatos tapasztalatok a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya, akik kaptak ilyen üzenetet a kérdezést megelőző egy évben)	18
15. ábra: Szexuális tartalmú üzenetekkel kapcsolatos tapasztalatok a különböző internethasználati csoportokban (azok aránya, akik kaptak ilyen üzenetet a kérdezést megelőző egy évben)	19
16. ábra: Ismerkedés idegenekkel (azok aránya az egyes demográfiai csoportokban, akik kapcsolatba kerültek olyasvalakivel az interneten, akit korábban nem ismertek)	20
17. ábra Ismerkedés idegenekkel (azok aránya az egyes internethasználati csoportokban, akik kapcsolatba kerültek olyasvalakivel az interneten, akit korábban nem ismertek).....	21
18. ábra: Személyes találkozó az online ismeretséggel (azok körében, akik ismerkednek az interneten).....	21
19. ábra: Személyes találkozó az online ismeretséggel (azok körében, akik ismerkednek az interneten).....	21
20. ábra: Kortárs zaklatások áldozatainak aránya a különböző demográfiai csoportokban (offline és online formában összesen)	23
21. ábra: Az internetes zaklatások megvalósulási formái (azok körében, akik éltek át internetes zaklatást, több válasz is adható volt)	23
22. ábra: Az elmúlt 12 hónapban láttál-e olyan oldalakat az interneten, ahol az alábbi témákról volt szó? (azok aránya a 11-16 évesek körében, akik igennel válaszoltak).....	24
23. ábra: Kockázatos online tevékenységek előfordulási gyakorisága.....	25
24. ábra: Kockázatos tevékenységeket végzők aránya az egyes korcsoportokban.....	26
25. ábra: Kockázatos tevékenységek előfordulási gyakorisága a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya a 11-16 évesek körében, akik legalább egy kockázatos tevékenységet végeztek a kérdezést megelőző 12 hónapban)	26
26. ábra: Útmodell a kockázatos online viselkedés magyarázatára	29
27. ábra: Tapasztaltál olyasmit az elmúlt 12 hónapban az interneten, ami zavart, megbántott volna? (9-16 évesek körében).....	31
28. ábra: Rossz élmények előfordulási gyakorisága a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya, akiknek volt legalább egy rossz élményük a kérdezést megelőző egy évben).....	31
29. ábra: Rossz élmények előfordulási gyakorisága a különböző internethasználati csoportokban (azok aránya, akiknek volt legalább egy rossz élményük a kérdezést megelőző egy évben)	32
30. ábra: Milyen gyakran történt veled az elmúlt 12 hónapban, hogy...? (11-16 évesek körében)	33

31. ábra: Azok aránya, akik úgy teljes mértékben egyetértettek azzal az állítással, hogy „Többet tudok az internetről, mint a szüleim.” (11-16 évesek körében).....	34
32. ábra: Szülők internethasználatának gyakorisága (a kérdezett szülő esetében).....	37
33. ábra: Az internetet nem használó szülők aránya a település méretet, és a háztartás szocio-ökonómiai státusza alapján.....	37
34. ábra: Mennyire ítéli magabiztosnak az internetfelhasználói ismereteit? (Internetet használó szülők körében)	38
35. ábra: A szülők által a gyerekek számára engedélyezett, illetve nem engedélyezett internetes tevékenységek	39
36. ábra: A szülők által engedélyezett (nem tiltott) internetes tevékenységek, illetve a gyerekek online kompetenciáinak kapcsolata	39
37. ábra: A gyerekek internethasználatával kapcsolatos szülői szokások	40
38. ábra: Szülői segítség, támogatás a gyerek internethasználatával kapcsolatban	41
39. ábra: Ellenőrzi-e a gyereke otthoni internethasználatát? (Az igen válaszok aránya %-ban)	41
40. ábra: A szülői segítség, tanácsok, ellenőrzés, tiltás, stb. mennyiben teszi jobbá a gyerek internettel kapcsolatos tapasztalatait, (A szülő szubjektív ítélete alapján).....	42
41. ábra: Ellenőrzi-e a gyereke otthoni internethasználatát? (Az igen válaszok aránya %-ban)	43
42. ábra: A tanárok és a szülők által nyújtott támogatás az internet használata során.....	43
43. ábra: Honnan kapott segítséget a biztonságos internethasználattal kapcsolatban (Az igen válaszok százalékában)	44